

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

VLIV ROZVODU NA DÍTĚ

THE IMPACT OF DIVORCE ON A CHILD

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

PhDr. Ivana Nováková

Autor:

Karolína Vlasatá, DiS.

Praha 2016

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala všem respondentům, kteří mne velmi ochotně nechali nahlédnout do jejich soukromí a otevřeně semnou mluvili o tak citlivém a mnohdy bolestivém zážitku.

Dále mnohokrát děkuji vedoucí práce profesorce PhDr. Ivaně Novákové za odborné vedení bakalářské práce, za její rady a trpělivost.

Děkuji i svému partnerovi, který mne po celou dobu studia podporoval a trpělivě mi pomáhal s realizací této práce.

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Rozvod a jeho vliv na dítě“ napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a moje práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne.....

.....

podpis autora

Anotace

Tato práce se zabývá tématem rodiny, jejího rozpadu a rozvodu. Zkoumá, jak děti reagují na rozvod rodičů a jak s odstupem času hodnotí vliv rozvodu na jejich životy. Teoretická část se skládá ze tří celků – rodina a rozvod, reakce dítěte na rozvod a dlouhodobý vliv rozvodu na dítě.

V praktické části se práce věnuje dvěma skupinám respondentů – dětem, které jsou již dospělé, a mají tak možnost zhodnotit, jaký vliv na ně rozvod skutečně měl, a rodičům, díky jejichž názoru se nám dotváří celá situace ohledně daného rozvodu. Do výzkumu jsou zapojeni sourozenci, abychom byli schopni porovnat, jak veliký vliv má věk, pohlaví a povaha jedince při prožívání rozvodu. Při kvalitativním výzkumu byla použita metoda polostrukturovaného rozhovoru a dotazníku. Získaná data od respondentů jsou zpracována do kazuistik a následně analyzována.

Annotation

This study focuses on the family, its breakdown and divorce. More specifically, I examined how children had responded to their parents' divorce and how they, with a hindsight, assess the impact of the divorce on their next life. The theoretical part consists of three units, i. family and the divorce, ii. children's response to the divorce, and iii. long-term impact of the divorce on the child.

In the practical part, I followed up two cohorts of enrolled respondents, i. the children of divorced parents who are adult at present and who can retrospectively assess the real impact of the divorce, and ii. the divorced parents whose opinions help in illustration the whole state of affairs at a given divorce. Sibling respondents are implicated in the research in order to compare the impact of age, gender, and individual nature in experiencing the parental divorce. The quantitative analysis has been done using semi-structured interview and questionnaire. The data obtained from respondents have been compiled into case-reports and subsequently analyzed.

Klíčová slova: rodina, funkce rodiny, děti, sourozenci, rodiče, rozvod, vliv rozvodu, rozchod, partnerství

Key words: family, functions of family, child, siblings, parents, divorce, the impact of divorce, separation, partnership

OBSAH

Úvod.....	7
1 RODINA A ROZVOD.....	9
1.1 Rodina jako systém	9
1.1.1 Role matky	10
1.1.2 Role otce	10
1.1.3 Role širší rodiny	10
1.2 Krize rodiny	11
1.3 Rozvod	12
1.3.1 Psychorozvod	13
1.3.2 Rozvodovost v ČR	13
1.3.3 Porozvodové vyrovnání	14
2 REAKCE DĚTÍ NA ROZVOD	16
2.1 Jak dítěti sdělit, že se rodiče rozvádějí.....	16
2.2 Emoce.....	17
2.2.1 Rozporuplné pocity	17
2.2.2 Popření a neochota uvěřit.....	18
2.2.3 Smutek a osamělost.....	18
2.2.4 Deprese.....	19
2.2.5 Vztek	20
2.2.6 Pocit viny	20
2.2.7 Úzkost, strach a zmatek.....	21
2.3 Změny v chování dítěte.....	21
2.3.1 Zhoršení školního prospěchu	22
2.3.2 Lež, menší krádeže.....	22
2.3.3 Koktání, pomočování a noční děsy	23
2.3.4 Útěky z domova	24
2.3.5 Další rizika	24
3 DLOUHODOBÝ VLIV ROZVODU NA DÍTĚ.....	26
3.1 Vznik syndromu zavržení rodiče (SZR).....	26
3.2 Riziko nepříznivého vývoje dítěte	27
3.2.1 Vzdělání	28
3.2.2 Prosperita	28
3.2.3 Emoční problémy	28
3.2.4 Klinické symptomy, návykové látky, psychosociální problémy, delikvence	29
3.2.5 Reprodukční a sexuální chování	29

PRAKTICKÁ ČÁST.....	30
1. TECHNIKA ŠETŘENÍ.....	30
1.1. Cílová skupina.....	32
1.2. Cíle šetření	33
1.3. Vyhodnocení	34
2. ROZHOVORY.....	35
2.1 Rozhovory s již dospělými dětmi.....	35
2.1.1 Sourozenci č. 1	35
2.1.2 Sourozenci č. 2	39
2.1.3 Sourozenci č. 3	42
2.1.4 Sourozenci č. 4.....	45
2.1.5 Sourozenci č. 5	49
2.1.6 Sourozenci č. 6	53
2.1.7 Sourozenci č. 7	56
2.1.8 Sourozenci č. 8.....	59
2.2 Závěr šetření.....	63
3. DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	68
3.1 Profil respondentů	68
3.2 Průběh rozvodu	69
3.3 Porožvodová situace	69
3.4 Závěr dotazníkového šetření	70
Závěr	72
Seznam použité literatury.....	74
Summary	77
Seznam příloh	78

Úvod

Ráda bych navázala na svou absolventskou práci, kterou jsem věnovala tématu dětí a jejich krátkodobé, ale i dlouhodobé reakci na rozvod svých rodičů. Vzhledem k tomu, jak moc je téma rozvodů aktuální, rozhodla jsem se od tématu neupustit a pokračovat v něm v mé bakalářské práci.

Myslím, že jsem se narodila do doby, kdy už manželství není jednou z nejdůležitějších hodnot lidstva tak, jako bylo dříve. Svět se neustále otevírá novým a novým možnostem a manželství je stále odsouváno. Pro některé se totiž může zdát jako brzda ve své kariéře. Mladí lidé po manželství netouží, protože to není moderní a stačí jim život s partnerem na „psí knížku.“ Vede je k tomu mnoho důvodů jako je ekonomická nezávislost, větší volnost a svoboda, a samozřejmě pohodlnost. Když už jsou sezdáni, často spolu nedokáží ustát problémy, které postupně přicházejí a o manželství příliš nebojují. V České republice se ročně rozvede 50% manželství. To je číslo, které jasně mluví o roli manželství v naší soudobé společnosti. Kromě toho, že je rozvod náročný pro partnery, velice se dotýká jejich potomků. Dokonce si odvažují říci, že více, než rodičů.

Ve většině případů rozvod rodičů ovlivní děti na celý život. Tito jedinci si to ani nemusejí uvědomovat, ale své vzorce chování přizpůsobují této zkušenosti. A právě tyto mechanismy mě zajímají. V bakalářské práci chci alespoň přiblížit problematiku rozvodů a jejich dopadů na děti. Zajímá mě, jak tato situace ovlivní nejenom psychiku dítěte, ale i jeho chování. Zaměřím se na to, jak by měl rozvod probíhat co nejšetrněji k dětem a jak by mělo vypadat porozvodové vypořádání. Většinou ale dítě rozvedeného páru není jedináčkem, bývají to sourozenci. Na tento fakt se také chci zaměřit a zjistit, jak moc odlišně tyto jedinci rozvod svých rodičů vnímají. Mimo to také hraje velikou roli pohlaví, věk a také zkušenosti dítěte, proto bych se ráda věnovala i této tématice.

V praktické části se pokusím za pomoci polostrukturovaného rozhovoru zjistit, jak děti rozvod vnímají a jaký skutečný vliv podle nich na jejich život má. Proto se zaměřím na skupinu již plnoletých jedinců, kterým se v dětství rozvedli rodiče. Domnívám se totiž, že takto staří lidé už dokáží s odstupem času posoudit, jaký na něj měl rozvod skutečný vliv. Jak jsem již zmínila, velice mě zajímá i fakt, jaký má vliv na prožívání rozvodu svých rodičů věk, pohlaví a předchozí zkušenosti. Proto tyto rozhovory povedu se sourozenci, kteří prožívali

naprosto stejný rozvod rodičů, ale v jiném věku a v některých případech jsou také jiného pohlaví.

Abych tento výzkum ucelila, plánuji vytvořit dotazník pro rodiče těchto dětí. Dotazník volím z toho důvodu, že se obávám, že by se mi při rozhovoru tolik neotevřeli. Ráda bych se od nich dozvěděla, jak rozvod skutečně probíhal a jak na něj děti z jejich pohledu reagovaly. Získané informace porovnáám s informací od dětí a zjistím, k jak velkému zkreslení při vnímání dochází.

Touto tematikou se veřejnost příliš nezabývá, i přes to, že se týká tolika dětí. Vím, že to sama nezměním, ale touto prací chci alespoň z části nastínit tuto problematiku, přiblížit ji laikovi a ukázat, o jak rizikové chování se jedná a co všechno může způsobit. Myslím, že by si toto téma zasloužilo více pozornosti. Rodiče, kteří se rozvádějí, by se měli zajímat o všechna rizika spojená s rozvodem. Z toho důvodu v práci předložím názory odborníků na to, jak se rozvádět co nejšetrněji k dětem.

1 RODINA A ROZVOD

Rodina je skupina osob, navzájem spjatých pokrevními svazky, manželstvím nebo adopcí, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí. Otec, matka a jejich děti tvoří velmi úzce spjatou skupinu, tzv. nukleární rodinu, zatím co rozšířená rodina zahrnuje i ostatní příbuzné. Běžně se funkce rodiny dělí na biologicko – reprodukční, sociálně – ekonomickou, ochrannou (pečovatelskou), socializačně – výchovnou, relaxační a emocionální.

Moderní rodina se od tradiční velmi liší. Dříve žilo několik generací rodiny pospolu, ctili starší, pomáhali si a byli na sobě závislí. Míra soukromí byla minimální a členové rodiny věděli prakticky o každém kroku ostatních členů. Naopak současná rodina se vyznačuje tím, že pospolu žije pouze jádro rodiny tzv. nukleární rodina. Obyvatelé migrují z vesnice do měst a tím se často vzdalují od širší rodiny. Vícegenerační vztahy jsou tedy značně omezené. Roste vzdělání žen, jejich emancipace a také jejich karierní postup. Role mužů a žen se velmi stírají. Dříve typické rodinné činnosti se posouvají do oblasti služeb (mateřské školky, družiny, školní jídelny, čistírny, atd.) (Špaňhelová, 2010)

1.1 Rodina jako systém

Rodina se jeví jako systém, jehož prvky nejsou samotní lidé, ale lidé ve vzájemných interakcích a vztazích. Jde tedy o síť vztahů. Jednání jednoho člena rodiny, ovlivňuje všechny ostatní. Tento systém má své subsystemy, které jsou nejčastěji dány věkem, generací, pohlavím, ale také třeba povahovými rysy. Mohou to být rodiče, sourozenci, prarodiče, ale také matka s dcerou a tak podobně. Porucha v jednom prvku tohoto subsystemu se vždy projeví na celé rodině. Jde například o matku alkoholičku, smrt babičky, nevěra aj. Rodina jako systém patří do mezosystému, tedy do širšího společenského systému. K němu patří příbuzenstvo, sousedé, přátelé a všichni, kdo rodinu obklopují a jsou s ní ve styku. Rodinu ovlivňují a také jsou ovlivňováni rodinou. Rodinu podporují, ochraňují, dávají pocit sounáležitosti, ale někdy ji také ruší, tísní a zatěžují svými nároky. Podobně tak činí i mnohem širší společenství, tzv. exosystém, který tvoří například škola, zaměstnavatel, služby, poradny, soudy, atd. Rodina se musí orientovat také v tzv. makrosystému, který je velmi neosobní, ale rodinu obklopuje. Jde o různé společenské instituce, které udávají normy, postoje, hodnoty, zákony a předpisy dané společností. A právě v těchto systémech musejí rodiče své dítě vychovávat a předávat mu vše potřebné. (Matějček, 1992)

1.1.1 Role matky

Role matky je pro dítě především v prvních měsících života nesmírně důležitá. Spočívá v přijetí svého dítěte, ať je jakékoli. Zdravá, psychicky vyrovnaná matka přijme své dítě ihned po porodu bez větších problémů. S tím souvisí i matčina láska. Díky ní totiž matka správně vychovává své dítě. Matka pro dítě přináší jistotu a pocit ochrany. Dítě si ze vztahu dítě – matka odnáší model ženské role. Je-li dítětem dívka, odnáší si z něj především určité vzory jejího chování, které pak aplikuje ve svém praktickém životě, ale i ve vztahu ke svému vlastnímu dítěti. Chlapec si zase podle role své matky vytváří představu o ženách, případně si hledají podobný typ partnerky. (Špaňhelová, 2010)

1.1.2 Role otce

Otcova role je především živitelská. S dítětem neprožije tolik času jako matka. Čas, který s dítětem prožije, je velmi důležitý. Dítě si otce velmi všímá. Pozoruje, jak tráví čas, jak se chová k matce, k prarodičům, co dělá doma a co nedělá. Velmi specifická je jeho funkce ochrany. Otec má ochránit jak dítě, tak celou rodinu – matku i ostatní sourozence. Důležitá je i komunikace s otcem, protože otec dovede dítěti vysvětlit nejrůznější věci i situace jinak než matka. Pro chlapce je velmi důležitá identifikace s otcem. Chování otce je pro chlapce jakýmsi vodítkem, podle kterého se bude chovat, až bude mít partnerku a rodinu. Dívky si podle role svého otce vytvářejí představu o mužích, případně si i hledají podobné typy partnerů. (Špaňhelová, 2010)

1.1.3 Role širší rodiny

Širší rodina, čítaje babičky, dědečky, tety, strýce, sestřenice, bratrance, atd., nukleární rodině poskytuje především pocit sounáležitosti a pospolitosti. Rodiče vědí, že mohou ostatní požádat o pomoc. Mohou s ostatními sdílet své zážitky, pocity radosti i své starosti. Je velmi důležité, aby rodina spolupracovala, zajímala se o sebe, a aby udržovala vzájemnou interakci. Členové širší rodiny si vyměňují zkušenosti např. s výchovou dítěte, nebo když prarodič vypráví vnoučatům o své minulosti. Je velmi důležité, aby vztahy v širší rodině dobře fungovaly. Rodiče se mají na koho spolehnout a děti pak mají dobrý vzor do budoucnosti.

Bohužel, mnoho rodin v dnešní době nemá vhodné vztahy pro správný vývoj dětí. Často od sebe žijí daleko, takže se vídají jen minimálně, nebo mají nejrůznější konflikty, které mezi sebou nechtějí řešit. Rodiče pak bývají velmi zaneprázdnění, protože role prarodičů

chybí. „*Nedostatek času na vzájemné sdílení všedních starostí v rodině, zejména těch dětských, mají rodiče tendenci kompenzovat nadstandardním materiálním zabezpečením, rozvolněnou a liberální výchovou, vyplněním času dětí různými zájmovými kroužky.*“ (Sdružení Linka bezpečí, 2011, s. 28)

1.2 Krize rodiny

Od 80. let 20. století se stále častěji mluví o pojmu tzv. krize rodiny. Jde o velké sociální téma, které začalo už v 60. letech u dospívající poválečné generace. Objevuje se protispolečenská revolta, kterou následuje sexuální revoluce. To mělo za následek nový demografický trend v chování obyvatelstva, kdy lidé omezují uzavírání manželství a častěji žijí s dětmi ve volných vztazích. Je to dáno hned několika faktory. Nejdůležitější je emancipace žen, které jsou více samostatné. Zvládají pracovat, uživit své děti, obstarat domácnost a ještě k tomu se vzdělávat. Už na mužích nejsou závislé tolik jako dříve. Role mužů se tedy oslabuje. Vztahy širších rodin už také nejsou tak pevné, jako dříve. Příbuzní na sobě nejsou tak závislí. Dalším důležitým faktorem je fakt, že se naše potřeby na Maslowově pyramidě potřeb posouvají mnohem výš než v době našich předků, kterým často šlo především o potřeby přežití. V neposlední řadě k tomu také přispívá dostupnější rozvodové řízení a tolerance rozvodu společností. Krize rodiny je tedy celosvětový fenomén, který má za následek rozpad tradiční rodiny, jejich silných pout a vztahů.

V časopise Respekt otiskli velice zajímavý rozhovor s dětským psychiatrem, psychoanalytikem a soudním znalcem Rogerem Kennedym (66 let). Ten na otázku, jak krize rodiny dopadá na děti, odpovídá: „*Vysoká míra rozvodů je komplexní fenomén, jež nejde hodnotit pouze negativně. Ještě v generaci mých rodičů spolu manželé zůstávali, i když se nenáviděli. Společenské klima to vyžadovalo a ženy měly jen omezená práva. Větší svoboda, kterou máme, je samozřejmě skvělá, ale na druhou stranu je dobré vědět, že rozvod je pro dítě vždycky traumatizující, víc nebo míň. Všechna dostupná data ukazují, že nemůže nebýt. Děti rozvedených rodičů ztrácejí pocit bezpečí, mají často problémy v mnoha oblastech, mají větší riziko životního selhání.*“ (Třešňák, 2015, s. 45-48)

1.3 Rozvod

V rodinách často dochází ke změnám, tzv. událostem, kdy se stane něco neobvyklého a rodina se tomu musí přizpůsobit. Jedná se o narození dítěte, rozvod rodičů, nový sňatek, atd. Proto používáme termín kritická událost, který zdůrazňuje potřebu vyvinout zvláštní adaptační úsilí rodiny pro její překonání. „*Kritické události přinášejí určité nároky, zátěže stresy, jejichž zvládnutí či překonání vyžaduje obranyschopnost postiženého systému a mobilizaci obranných sil.*“ (Matějček, 1992, s. 36)

Jednou z nejtěžších kritických událostí je právě rozvod rodičů. Rozvod manželství a rozpad rodiny má své etické, sociální, právní, emoční, ale také mentálně hygienické aspekty. Někteří autoři rozvod řadí mezi sociální patologii. To je samozřejmě sporné, protože někdy může být považován za určité společenské sanační opatření, které má zamezit těžkým konfliktům rodičů a má skončit jejich problematické soužití. Rozvod může být chápán jako cesta za lepším životem. Bohužel, často se setkáváme s tím, že se očekávané pozitivní změny neobjeví, naopak dochází k další frustraci, stresu a konfliktům i v době po rozvodu.

Ráda bych tedy zmínila tři stádia rozvodu:

- Manželský (rodinný) nesoulad – vzniká z nejrůznějších rozporů, kdy už partneři prokazují minimální schopnost najít vhodné kompromisy a tím rozpory řešit. Tento nesoulad bývá poměrně běžný a někteří manželé ho ustojí.
- Manželský (rodinný) rozvrat – vzniká v případě, že partneři nepřekonají manželský nesoulad. Jde již o podstatnější postižení některé ze základních rodinných funkcí. Může být akutní, ale také dlouhodobý.
- Rozvod – jde o formální právní ukončení manželského vztahu dvou jedinců. Je to krajní řešení v procesu rozvratu. Na rozdíl od předchozích stádií je rozvod deklarován. Do rodinného děje vstupují úřední instituce, jako jsou soudy, právníci, oddělení péče o dítě aj.

Některé rodiny žijí v dlouhodobém rozvratu, ale o rozvod z nejrůznějších důvodů nezažádají, v takovém případě hovoříme o rozvodu nedeklarovaném.

V procesu rozvodu se jen výjimečně může stát, že by alespoň jeden z manželů citově či jinak nestrádal. (Matějček, 1992)

1.3.1 Psychorozvod

Petr Šmolka (manželský poradce) ve své publikaci uvádí, že Světová zdravotnická organizace považuje rozvod za jednu z psychicky nejnáročnější situací v životě. Každý, kdo se rozvádí, prochází složitým procesem, kdy se musí vyrovnat s rozpadem jeho manželství. Psychorozvod zpravidla trvá až dva roky a má tyto fáze (Šmolka, 2001):

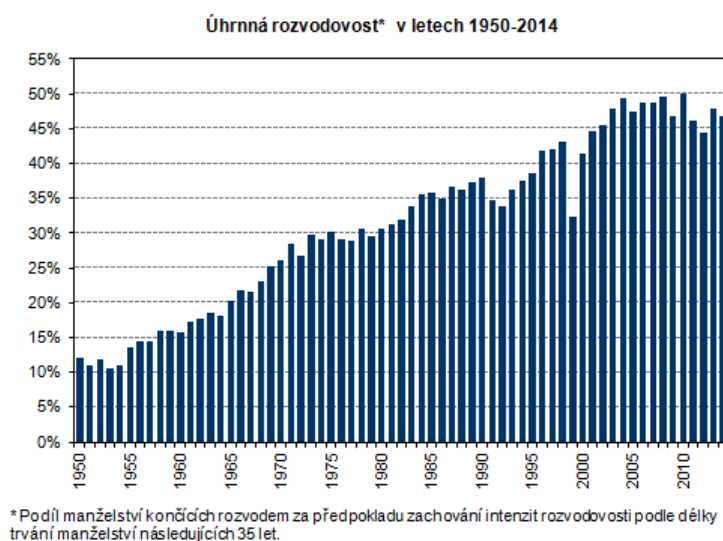
- Popření – dotyčný nechce uvěřit, že zrovna jeho manželství je v troskách. Jedinec, který nepodal návrh na rozvod, se stále snaží něco změnit, slibuje, prosí, vyhrožuje. Jde o fázi, kdy lze ještě něco změnit, protože mnoho rozvodů je určité volání o pomoc.
- Zoufalství – uvědomění si, že už se opravdu nedá nic dělat a že je rozvod nevyhnutelný. U lidí, kteří si procházejí tímto obdobím lze pozorovat různé psychosomatické jevy, jako je nespavost nebo nechutenství.
- Zloba – jedince pohlcují destruktivní pocity. Tato fáze má své opodstatnění, člověk si totiž potřebuje dokázat, že za rozvod nemůže on, ale ten druhý.
- Druhá adolescence – člověk navazuje různé náhodné známosti, má sklon k alkoholismu, drogám, partám, sektám atp. Často to dělá ve snaze dokázat sobě i tomu druhému, že si života ještě dokáže pořádně užít.
- Vyrovnaní – teprve v této fázi si člověk uvědomuje a připouští situaci. Nejspíš s pocitem smutku, ale rozhodně už vyrovnaný a schopný navázat vztah nový.

Ne každý se dokáže dostat až do poslední fáze. Může se stát, že někdo v některé z nich ustrne, což pro něj může znamenat roky depresí a nenávisti k druhému. (Vlasatá, 2015)

1.3.2 Rozvodovost v ČR

Do roku 1989 se rozvodovost téměř neměnila. Souviselo to s politikou státu i s menší tolerancí společnosti k rozvodům. Během osmdesátých let se ale rozvodovost postupně začala zvyšovat, během devadesátých let narostla až k 43 % (to je přibližně 33 tisíc rozvodů ročně), viz tabulka. Rok 1999 znamená veliký výkyv, rozvedlo se pouze 30 % manželství, na to však měly vliv připravované legislativní změny, konkrétně nabití účinnosti novely zákona o rodině (tj. zákon č.91/1998 Sb.), který upravoval podmínky rozvodu rodin s nezletilými dětmi. V roce 2000 byla míra rozvodovosti až na 50 %. V období 2005-2010 rozvodovost stagnuje mezi 47 %-50 %.

Faktem je, že v roce 2012 se uskutečnilo přesně 26 402 rozvodů. Toto číslo nám zřejmě moc nepoví o celkovém vývoji rozvodovosti, proto si dovolím přidat pár čísel. V roce 2011 bylo uskutečněno o 1,7 tisíc rozvodů více, což znamená, že rozvodovost klesá. To je, alespoň podle mého názoru, velmi překvapující. Tento trend trvá už od roku 2010, kdy se rozvedlo 30 783. Tato čísla vypadají velmi optimisticky, ale vše má své vysvětlení. Rozvodovost klesá, protože klesá i míra uzavření sňatků. Od roku 2001 se míra rozvodovosti pohybuje kolem 45 % - 50 %.

Zdroj: <https://.czso.cz/csu/czso/rozvodovost>

V 64% případů o rozvod požádaly ženy. Pouhých 56 % rodin v době rozvodu pečovalo o nezletilé děti. To vypovídá o nastupujícím trendu rozvodu starších manželských párů, které již mají plnoleté děti. Průměrný věk rozvedeného muže byl 43,3 let a ženy 40,4 let. Rozvody se dotkly 12,3 tisíc dětí. (ČSÚ, 2014)

1.3.3 Porozvodové vyrovnání

Manželství nelze ukončit, dokud opatrovnícký soud, který vede vlastní řízení, nerozhodne o úpravě poměrů nezletilých dětí po rozvodu. V některých případech opatrovnícký soud upravuje styk nezletilého s rodičem, někdy se rozsah styku ponechává na návrhu obou rodičů. Pokud jeden z rodičů toto úřední rozhodnutí obchází, neplní nebo ho dokonce maří, soud má možnost uplatnit sankce, v horším případě i vést trestní řízení při stíhání pro trestní čin maření výkonu úředního rozhodnutí.

Existují dvě možná řešení porozvodové péče o dítě. V první řadě se jedná o nejčastější variantu a to je společná nebo střídavá péče. Pokud jsou oba rodiče schopní se domluvit a vychovávat dítě společně, soud může dítě svěřit do společné nebo střídavé péče obou rodičů. Tyto dva modely porozvodové výchovy dítěte nejsou moc staré, byly zavedeny v novele tehdy existujícího zákona o rodině č. 91/1998 Sb. Právě díky této novele v roce 1999 velmi klesla rozvodovost. Společná výchova předpokládá, že rodiče mezi sebou nemají konflikty a dokáží se na všem domluvit. Soud v tomto případě nerozhoduje ani o výdajích na dítě a rodiče se na všem musí domluvit. Dítě tedy žije pouze s jedním rodičem, ale právo rozhodovat o něm neztrácí ani druhý rodič. Toto rozhodnutí soudu musí být samozřejmě v zájmu dítěte a často se hodí spíše pro děti starší.

Oproti tomu střídavá péče je střídavý pobyt dítěte u obou rodičů po určitou dobu. Dítě má u každého rodiče své zázemí, vždy když se stěhuje, tak pouze s osobními věcmi. Pro zvolení této výchovy je třeba zvážit všechny okolnosti jako je věk dítěte nebo vzdálenost obou obydlí. Dítě musí mít blízko do školy z obou domácností. Tento model se nedoporučuje pro děti raného školního věku a u dětí předškolního věku by neměla být doba delší než dva týdny.

Druhé řešení je určeno pro případy, kdy se rodiče nejsou schopni dohodnout. V takovém případě za ně rozhoduje opatrovnický soud, který zhodnotí veškerá fakta, která se rodiny týkají. Pokud soud váhá o svěření jednomu z rodičů, může se stát, že bude dítě předvoláno k výslechu, kdy se samo vysloví, s kým by bylo raději. Bohužel se ale často stává, že je dítě silně ovlivněno jedním z rodičů. (Stránská 2014)

Již zmínění Rodger Kennedy, dětský psychiatr, je i soudní znalec a k této tématice uvádí: „Dnes se hlavními pečovateli čím dál častěji stávají muži, nebo soudy volí různé formy střídavé péče, to je jasný trend. Nedá se obecně říct, zda je pro dítě lepší vyrůstat s matkou, či otcem, vždy záleží na situaci v konkrétní rodině a v kvalitě rodičovství. Jen v jednom případě se obvykle přikláním k matkám – u velmi malých dětí.“ (Třešňák, 2015)

2 REAKCE DĚTÍ NA ROZVOD

Rozvod je velmi emotivní záležitost nejen pro partnery, ale také pro jejich děti. Je naprosto jisté, že se to dětí velmi dotkne a vyvolá v nich emoce. Myslím, že bychom měli vědět, jaké emoce u dětí očekávat, abychom mohli předejít nějakému traumatickému zážitku. Proto do této kapitoly vkládám i stručný návod, jak dítěti sdělit, že se jeho rodiče rozvádějí. Jde o opravdu veliký zásah do jejich životů, a proto bychom se k nim měli chovat citlivě.

2.1 Jak dítěti sdělit, že se rodiče rozvádějí

Dítě samozřejmě už dávno ví, že mezi rodiči není něco v pořádku. Je to inteligentní tvor a všímá si hádek rodičů, jejich citů atp. Rozhodně by se mu mělo o rozvodu říci a ne ho jen mlčky přecházet. Dítě se totiž v situaci, kdy doma není vše v pořádku, cítí nejistě a nespokojeně. Abychom ho uklidnili, musíme mu vysvětlit a objasnit vzniklou situaci. Pokud se tedy rozhodneme dítěti říci o rozvodu, je zapotřebí, aby u toho byli oba rodiče. Oba pak mají na dítě mluvit, aby si nemyslelo, že za to může jen jeden z rodičů. Rozhodně by se to mělo uskutečnit v klidu. Rodiče nemají nikam pospíchat, musí dát dítěti prostor a čas pro to, aby si to nechalo projít hlavou a srovnalo se s tím. Doporučuje se pátek večer, nebo sobota dopoledne. Rodič pak má dítě sledovat a kontrolovat jeho reakce. Dítěti by se měla sdělit celá pravda, samozřejmě přiměřeně věku. Pokud něco zatajíme, dítě se to stejně časem dozví a raní ho to o to více. Pokud si jeden z rodičů najde nového partnera, je třeba dítěti sdělit i tuto skutečnost. Dítě má znát i názor toho druhého rodiče. Můžeme mu sdělit i své pocity, aby vědělo, že v tom není samo. (Špaňhelová, 2010)

Je velice důležité, aby si rodiče uvědomili, že pro každé dítě je rozvod opravdu bolestný zásah do života. Potom je třeba dítě z tohoto traumatu „uzdravit.“ Ten nejdůležitější a nejúčinnější nástroj pro uzdravování těchto dětí, je komunikace. Roger Kennedy uvádí: *„To, co zásadně ovlivňuje, jak velký vliv bude rozvod na dítě mít, je, jestli spolu rodiče komunikují. I když se vzájemně nenávidí, tak pokud jsou schopní komunikovat, dítě prožívá menší vnitřní konflikt. Rozvod vždycky vyvolá to, čemu říkáme rozštěpení loajality, dítě se najednou ocitá mezi dvěma autoritami. Ale pokud rodiče nedokážou komunikovat, nabývá takový rozštěp extrémní podoby. Konflikt se zvnitřní a přeroste v deprese nebo problémy s chováním“* (Třešňák, 2015, s. 46)

2.2 Emoce

S rozvodem jsou neodmyslitelně spjaty emoce jak na straně dětí, tak na straně rodičů. Zatím co rodiče se v této náročné životní situaci ocitli vlivem svého vlastního rozhodnutí nebo potřeby, děti jsou s touto situací seznámeny až v momentě, kdy už nemohou nic ovlivnit, a proto se mnohdy cítí velmi bezmocné a frustrované. Je jisté, že děti se v životě spoléhají právě na své rodiče. Ti jim tedy musejí být tou nejsilnější oporou. Rodiče to v dané situaci vůbec nemají jednoduché. Často se stěhují, zařizují si nový život, mohou se cítit bývalým partnerem podvedeni a ošizeni, ztrácejí sebevědomí a jistou půdu pod nohama. Ale nikdy nesmějí zapomenout na své děti, které zdánlivě ztrácejí jednoho z rodičů a celý jejich dosavadní svět se hroutí.

Děti prožívají celou řadu emocí. Ty jsou dány především povahou a citovými zkušenostmi dětí. V takovýchto náročných životních situacích je jedinec vystaven velikému tlaku, který vyvolá nejružnější ego-obranné mechanismy. Každý rodič by tedy měl své dítě bedlivě pozorovat a poskytnout mu tu nejlepší pomoc, kterou dítě potřebuje. Právě emoce nám totiž ukazují, zda se se situací dítě zdárně vyrovnává, nebo naopak, jestli je ohrožen emoční vývoj dítěte. Ráda bych uvedla nejtypičtější emoce, se kterými se velmi pravděpodobně bude potýkat každé dítě postižené rozvodem svých rodičů. (Smith, 2004)

2.2.1 Rozporuplné pocity

„Emoce nebývají přehledné a nemívají přímí vztah k příčinám a následkům.“ (Smith, 2004, s. 47) Děti se snaží získat pozornost svých rodičů a někdy konají velmi iracionálně. Třeba si naschvál udělají úraz a doufají, že se alespoň rodiče pohádají. Sice to není situace, kterou by si dítě přálo, ale je to mnohem lepší, než aby se rodiče zcela ignorovali. Jejich vztah to totiž udrží naživu.

Podobné rozporuplné emoce přicházejí v situaci, kdy dítě tvrdí, že nenávidí jednoho ze svých rodičů a v životě už ho nechce vidět, ale ve skutečnosti touží po jeho pozornosti a jeho lásce. Tyto pocity jsou vyvolány především neuspokojivým vysvětlením odchodu tohoto rodiče. Dítě situaci zcela nechápe a neví, jak se s ní vypořádat. Rodiče by v takovém případě měli dítěti vše vysvětlit a odpovědět mu na všechny jeho otázky.

2.2.2 Popření a neochota uvěřit

Popření bývá jedna z prvních reakcí dítěte. Dítě si totiž nechce připustit, že by se něco takového mohlo stát právě jemu. Že právě jeho by rodič opustil. Velmi časté je, že se dítě domnívá, že po návratu ze školky nebo školy bude táta zase doma. Ze zklamání se pak může dítě schovávat na temných místech, nebo se u něj může rozvinout regrese. Dítě se pak chová způsobem, z něhož už vyrostlo. Pocity naděje, že se k sobě rodiče zase vrátí, mohou přetrvávat až do dospělosti. Je to opět dáno tím, že s dítětem nikdo otevřeně neprodiskutoval novou situaci.

Popření je naprosto běžná reakce. Problém ale nastane v případě, že popírání převáží nad smutkem. V takovém případě se může stát, že se dětská psychika rozštěpí na dvě části a ty pak mezi sebou nekomunikují. „*Dítě nejen že se nevzdá iluzorních snů, že se rodiče k sobě vrátí a budou žít opět spolu, ale věří tomu velmi pevně, navzdory všem zjevným faktům, navzdory realitě. V jeho psychice potom vedle sebe koexistují dva protikladné způsoby uvažování – jeden se zakládá na skutečnosti (rodiče se rozvedli) druhý na utopii (zase se usmíří).*“ (Berger, Gravillon, 2011, s. 29) Poté dítě vynaloží mnoho energie k tomu, aby bojovalo s myšlenkou, že se rodiče rozvádějí a aby vymyslelo, jak rodiče zase spojit. Tuto energii by samozřejmě mělo investovat do nějaké jiné, kreativnější aktivity. Takové děti pak mají problémy s učením a ztrácejí své kamarády.

2.2.3 Smutek a osamělost

„*Pocity ztráty, s nímž se musí vyrovnat většina dětí, může ovlivnit mnoho různých oblastí jejich života. Dítě přestává být v denním kontaktu s jedním rodičem a často dochází i k odpovídajícímu omezení styku se členy širší rodiny. Děti možná přišly o rodinný dům, o školu, kamarády a oblíbené činnosti ve volném čase.*“ (Smith, 2004, s.49) Jedná se o krátký výčet toho, co všechno může dítě ztratit kvůli rozvodu rodičů. Jde o záležitosti, na které byly zvyklé, patřily neodmyslitelně do jejich života a společně přispívali k jistému komfortu. Dítě se v momentě, kdy odejde jeden z rodičů, musí vypořádat nejen s touto situací, ale s mnoha dalšími, která s rozvodem souvisí.

„*Méně hmatatelná je ztráta jistoty: dítě přišlo o zázemí úplné rodiny, s obtížemi se dívá kupředu a jeho sebevědomí rychle klesá. Dítě má pocit, že se liší od ostatních, a stává se cílem dětské bezcitnosti.*“ (Smith, 2004, s. 49) Bohužel se často stává, že děti ve škole vycítí nejistotu a slabost tohoto dítěte a začnou jej šikanovat. Dítě prožívá veliké pocity smutku,

osamělosti a bezmocnosti, protože jeden z rodičů s ním není v přímém kontaktu, což vede k úvahám, že se o něj rodič nezajímá a nepečuje o něj. Smutek se může projevovat pláčem, ale také nesoustředěním ve škole a zhoršením školního prospěchu.

Veliký problém nastává v situaci, kdy si jeden z rodičů najde nového partnera a dítě si ho přijme a nadchne se pro novou rodinu. V případě, že se vztah opět rozpadne, musí se vyrovnávat s dalším rozchodem. To pak může být příčina dlouhodobého poškození dítěte. Mladší děti pravděpodobně budou prožívat více změn rodinných vzorců, a proto by se k nim rodiče měly chovat velice citlivě a změny provádět opatrně.

Je velice důležité, aby byl dítěti poskytnut prostor pro projevení smutku. Je nepřijatelné, aby se malému chlapci zakazovalo plakat, protože kluci nikdy nepláčou. Rodiče by před dětmi svůj smutek také neměli skrývat a měli by společně smutek sdílet. Je to cesta, která vede k rychlejší úlevě. Dítě nabere energii a postupně se začne zapojovat do aktivit, na které předtím nemělo ani pomyšlení.

2.2.4 Deprese

Bohužel s nesdíleným smutkem a špatným přístupem k dítěti v těžké životní situaci se u dítěte ze smutku může vyvinout deprese. Dítě se cítí osaměle, jako by bylo za zdí. Je to způsobeno především tím, že se bojí projevovat své emoce, především vztek, které by okolí odsoudilo. Děti jsou smutné, tím často odpuzují své kamarády, ale časem i dospělé. Cítí hlubokou osamělost a neporozumění. Dítě si neustále klade otázku „proč se to stalo právě mě?“ Často se z rozvodu i viní. V případě, že má kolem sebe rozumné a chápavé dospělé, velmi rychle se z této situace vyzdraví. Dívky se z tohoto stavu dostávají rychleji než chlapci. *„Celý proces může trvat i déle než rok. Bývá kratší v případě, kdy dítě v prvním roce života získalo příznivé zkušenosti s navazováním vztahů, a v důsledku toho je osobností, která se dokáže vyrovnat s nepříznivými okolnostmi.“* (Smith, 2004, s. 50)

Dětskou depresi, stejně tak jako depresi u dospělých, provází sebevražedné myšlenky. Některé děti podle toho i konají. Autorka knihy Děti a rozvod, Heather Smith, popisuje případ, kdy si pro čtyřletého chlapce měl přijet tatínek, ale na poslední chvíli schůzku zrušil a chlapec na své tříkolce vjel na hlavní silnici, kde ho srazilo auto. S jistotou se nedá tvrdit, co ho k tomu vedlo, ale mohlo jít o výpadek soustředění, protože byl příliš zaujat svým pocitem, že ho otec zavrhl. Možná to souviselo s přáním, že chtěl, aby otec trpěl stejně, jako on. Možná šlo opravdu o depresi a dítě už nevidělo důvod, proč na světě zůstat. Zemřelo.

2.2.5 Vztek

Jedná se o emoci, která přetrvává již z období před rozvodem, kdy se rodiče hádali a nevytvářeli tím příznivou atmosféru domova. Dítě prožívá pocity nejistoty, odmítnutí a selhání. Reakce na tuto situaci bývá nepřátelství nebo ústup. Jde o to, že dítěti nejsou naplňovány jeho základní životní potřeby, jako je láska, bezpečí, pocit sounáležitosti, atd. Dítě je samozřejmě smutné, protože cítí bezmoc a strach, ale tato emoce se před ostatními lidmi projevuje těžce, proto je tato emoce nahrazena vztekem. Vztek se snadno projevuje a okolí na něj reaguje alespoň s nějakým zájmem a dítě získává pozornost, o kterou tolik stojí. Vztek je jen zástěrka pro mnoho dalších emocí a proto je dobře, když dítě v přijatelných mezích vztek projevuje. Pokud vztek potlačuje, vnikají u dítěte velké pochybnosti o sobě samotném. Může se obviňovat z toho, že samo nic nedokáže a neumí nic udělat. Může cítit pocity méněcennosti a ostrčenosti.

Ideální stav ale nastává v momentě, kdy dítě přestane být vzteklé, protože si uvědomí, co je příčinou jeho pocitů. Pokud ho rodič povzbudí, aby své city projevovalo způsobem, který neublíží ostatním lidem, dítě získá jistotu a pocit, že se o něj někdo zajímá. Tímto způsobem by se mělo prolomit nežádoucí chování, protože se naučí sebeovládání a to jistě okolí velmi ocení. Tato odezva je pro dítě velmi důležitá. (Heather Smith, 2004)

2.2.6 Pocit viny

Tato emoce je jedna z nejnebezpečnějších. Úzce souvisí právě se vztekem. Dítě nemá vztek pouze na své rodiče, ale také samo na sebe, protože v dané situaci nedokázalo nic udělat. V horším případě pak dítě obviňuje sebe sama jako příčinu rozvodu. V takovém případě můžeme mluvit o nenávisti dětí k sobě samým. Děti chtějí být potrestány za jejich chování a špatné myšlenky. „*Dítě spíše uvažuje tak, jako by bylo původcem událostí, než aby mělo pocit, že nemůže nijak ovlivnit svůj osud; to by ho uvrhlo do tísnivé bezmoci.*“ (Berger, Gravillon, 2011, s. 34)

Bohužel, často si této emoce rodiče nevšímají, protože se s totožnou emocí potýkají oni sami. Stává se, že za tyto pocity nevědomky mohou samotní rodiče. Například pokud rodič zlobivým dětem vyhrožuje, že pokud nepřestanou, tak odejde a on nakonec opravdu odejde, ale z důvodu neshody s partnerem. Děti nevnímají neshody, ale pamatují si rodičovu výhrůžku. Pak se samozřejmě obviňují a žijí v omylu. Rodič si toto vůbec ani neuvědomuje. (Heather Smith, 2004)

V takové situaci je velmi důležité, aby rodiče dítě neustále ubezpečovali v jeho nevinně.

2.2.7 Úzkost, strach a zmatek

Úzkost a zmatek jsou typické především pro obavy z budoucnosti. Naopak strach pramení z minulých událostí. Zmatek je typický pro děti, kterým nebylo dostatečně jasné vysvětleno, co se děje. Děti poslouchají cizí rozhovory, slyší útržky z telefonátů nebo čtou cizí dopisy a snaží se věci přijít na kloub. Jelikož informace nemají úplné, situaci nerozumí a cítí se být zmatení.

Nejčastější úzkost děti prožívají o rodiče. Dítě se bojí o otce, který odešel, protože si neumí navařit a taky se třeba bude cítit osamělý. Ale i matku, která je neustále smutná a dítě pochybuje, jestli se zvládne postarat o celou domácnost sama. Úzkost mohou prožívat i z problémů svých rodičů. Například když matka neustále tvrdí, že otec neplatí alimenty a proto půjde do vězení. Nebo když jeden z rodičů o druhém říká, že si brzy najde jiného partnera a určitě dítěti přibude sourozenec. Potom dítě prožívá úzkost z nejistoty, jestli ho rodiče potom ještě budou chtít. Dítě se ale může bát i samo o sebe, o své bezpečí. Může mít dojem, že když jsou v domě s maminkou sami, přijde zloděj, nebo třeba čarodějnice a ublíží mu.

V neposlední době dítě může prožívat strach z budoucnosti. Dítě se bojí, že na něj jeden z rodičů zapomene, že se odstěhuje příliš daleko a už se s ním nebude moct vídat. Nebo že maminka třeba onemocní. Nebo že od dítěte také odejde, jako to udělal tatínek. Dítě má bujnou fantazii, a pokud se mu situace dopodrobna nevysvětlí, může se bát opravdu čehokoli.

(Heather Smith, 2004)

2.3 Změny v chování dítěte

Reakce dítěte na spory rodičů a jejich rozvod jsou různé. Závisí na věku dítěte, jeho charakteru, temperamentu a také na tom, jak muselo v minulosti bojovat s nepříznivými situacemi, a tedy jak je do budoucna psychicky obrněno proti náročným životním situacím. Někdy dítě bojuje o rodičovskou pozornost, často to bývá psychosomatickými projevy. Pro svou práci jsem vybrala ty nejčastější dětské reakce. Samozřejmě tyto reakce jsou velmi

individuální a nikdo dopředu neodhadne, jak jeho dítě zareaguje. Dítěti ale lze pomoci a předejít těmto stavům. Rodič se ale musí o dítě zajímat a starat se o jeho potřeby.

„Výzkum ukázal, že rodiče až překvapivě soudí, že se rozvod jejich dětí nijak nedotýkal a že jej nevnímaly. Pokud mají děti do tří let, uvádějí téměř všichni, že se na dětech nic nápadného neprojevalo.“ (Bakalář a kol, 1996, s. 122)

2.3.1 Zhoršení školního prospěchu

Podle mého názoru se zhoršení školního prospěchu v době rozvodu a krátce po něm, nevyhne žádnému dítěti. Je na něj totiž vyvíjen veliký tlak nejenom ze strany rodiny, ale také ze strany učitelů a kamarádů. Dítě má v hlavě zmatek, bojí se ztráty jednoho z rodičů a osamění. Nad touto situací musí neustále přemýšlet, a proto se ve škole nedokáže koncentrovat tak, jako dřív. Není sto soustředit se na výklad a učení mu také nejde. Učitel tedy zasahuje a tlačí na dítě, aby se lépe učilo. Dítě se nedokáže ani s kamarády bavit tak, jako dříve. Do hry už není tolik zapálené, je smutné a netečné. Spolužáci si ho tedy přestanou všimnat a dítě se ve třídě cítí jako nezvaný host.

Dítě se tedy necítí dobře ani doma a ani ve škole. Znamky se mohou zhoršit z jedniček na trojky, ale i na pětky. Učitel dítě hodnotí negativně a děti se mu kvůli tomu mohou začít posmívat. Řešení je nasnadě, ale pro rodiče je velice náročné na čas, což se jim často nechce podstupovat. Pro dítě je v tuto chvíli totiž nejdůležitější, aby svůj volný čas trávil právě s rodiči. Aby s ním rodič byl, aby se s ním učil, aby si s ním hrál, aby si s ním četl, zkrátka aby se mu věnoval. Pokud dítě zjistí, že rodičům není lhostejný, snadno se pak se situací vyrovná a tím pádem se i zlepší jeho prospěch a vztahy se spolužáky. (Špaňhelová, 2010)

V knize *Když se rodiče rozvádějí* její autorky zdůrazňují, že podle studií má na prospěch dětí největší vliv klima, které v rodině panuje. Pokud tedy rodiče mají neustálé konflikty, které dítě špatně snáší a mají vliv na jeho prospěch, nemá smysl rozvod kvůli dítěti oddalovat. V takové situaci je potřeba pro dítě vytvořit co nejvyrovnanější a láskyplné prostředí. (Berger, Gravillon, 2011, s. 18)

2.3.2 Lež, menší krádeže

Obě tyto reakce spojuje především snaha upozornit na sebe. Rodiče totiž v době rozvodu řeší především své problémy a dítě má pocit, že mu není dáno tolik pozornosti, kolik by si

zasloužilo. Proto se snaží všemi možnými způsoby strhnout pozornost na sebe a nedomýšlí, zda se tak stane v pozitivním či negativním smyslu. Dítě si vymýšlí lži ve škole, doma ale u příbuzných na návštěvě. Dítě často ví, že svou lží někomu ublíží. Dělá to proto, že ono samo je velmi ublíženo. Lež může být i obranným mechanismem, kdy dítě do lži utíká.

V případě krádeží se jedná o podobnou situaci s tím rozdílem, že dítě nekrade proto, aby někomu ublížilo nebo aby se obohatilo, ale často to dělá okatě, aby se na to přišlo a rodiče to museli řešit. Maluje si totiž, že když spolu tento závažný prohřešek budou řešit, sblíží je to a zase se dají dohromady. V obou případech je velice důležitá komunikace rodičů s dítětem. Dítě musí pochopit, že se s oběma rodiči bude stýkat a že ho stále milují, i když už nejsou spolu. Pokud dítě bude s dítětem mluvit, může mu tím objasnit mnoho nejasností. Navíc tím dítěti plní i potřebu pozornosti. (Špaňhelová, 2010)

2.3.3 Koktání, pomočování a noční děsy

Koktání je opět forma úniku. Jde o to, že dítě má v sobě větší emoční náboj a neumí se s ním vyrovnat. Koktání bývá označováno jako dětská neuróza, takže centrální nervová soustava není poškozená. Je to reakce na obtížnou životní situaci, se kterou se dítě nedokáže vyrovnat. Pokud dítě začne koktat, je důležité dát mu prostor pro mluvení a kladení otázek. Dítě musí vyventilovat své emoce. Rodina s dítětem musí sdílet jeho obavy a pocity. Podobně je tomu u znovu objeveného pomočování. Jde o pomočení v situaci, kdy se dítě bojí anebo se necítí dobře ve stresující situaci, jako je hádka rodičů nebo trestání dítěte. Rodiče mají často pocit, že to dítě dělá naschvál. Pokud ale rodič přijde na důvod, proč se to dítěti děje, dá se pomočování naprosto eliminovat. Rodič pak nesmí dítě vystavovat takovým situacím.

S tím souvisí o noční děsy, které se objevují u dětí, které silně prožívají některé strachy. Musíme rozeznat rozdíl mezi noční můrou a nočním děsem. Noční děsy se liší tím, že jsou mnohem živější, dítě se jakoby probudí, ale stále není v plném vědomí, křičí, prožívá děs. Při noční můře se dítě probudí a dokáže rozeznat, co byl sen a co je realita. V případě nočního děsu se realita se snem stírá, po probuzení si dítě nemůže vzpomenout, co se mu zdálo, ale uklidnit ho, je velmi náročné. Tyto stavy se dějí dětem od 8. měsíce života do přibližně 11 let. Děje se to především dětem, které přes den prožily nějakou stresovou situaci, které nerozumělo. Např. jeden z rodičů nepřišel domů, nebo pláč maminky, kdy dítě nerozumí, proč se tak děje. Pokud se ovšem dítěti všechno vysvětlí a dítě to pochopí, stres z této situace se zmenší a nemusí se pak tak silně projevovat. Všeobecně je velmi důležité, aby dítě tyto emoce

ventilovalo a to nejlépe pohybem. Jízda na kole, běh, cvičení. To vše dopomůže k tomu, aby se v dítěti emoce nevršily. Je to velmi důležité pro zdravý vývoj dítěte. Pokud se v dítěti budou emoce střádat, může docházet k nejrůznějším neadekvátním reakcím. (Špaňhelová, 2010)

2.3.4 Útěky z domova

Někdy se stane, že dítě situaci doma nesnese a chce utéct. Některé děti se na útěk připravují dlouho, střádají potraviny, aby venku přežily. Jiné zase jednájí spontánně a utíkají bezprostředně po hádce s rodiči. Může to být vědomá, ale i nevědomá reakce na situaci doma. Jde zkrátka o obranný mechanismus dítěte. Neuvědomuje si, že útěk situaci neřeší, že tato situace nikam nevede. Možnou variantou je i případ, že dítě na sebe chce upozornit a útěk je zoufalou možností, jak to udělat. Rodiče tomu mohou opět předejít správnou komunikací. Pokud se to ale už stane, je důležité, aby se rodič hned vydal dítě hledat a zalarmoval i okolí. Když už dítě bude nalezeno, je důležité uklidnit ho, protože i ono bude vyděšené. Potom mu v klidu doma musí vysvětlit vše, co se kolem rodiny děje, ujistit ho, že o něj mají pořád zájem a že ho mají rádi. Je dobré dítě po útěku stále kontrolovat – jestli přišel ze školy domů, jestli je vážně v posteli atd., protože dítě, které jednou uteklo, může utéci znovu. (Špaňhelová, 2010)

2.3.5 Další rizika

Triangulace – tento proces zdůrazňuje důležitost přítomnosti třetí osoby v rodině, tedy nejčastěji otce, který dítěti umožní osamostatnit se a dospět.

Pokrevní příbuzenství – pokud dítě ztratí jednoho z rodičů, ztrácí tím i potencionální výhody, které by od něj pocházely, např. v případě nemoci rodič dítěti věnuje orgán.

Korupce – v průběhu různých dohadů rodičů si dítě dříve či později uvědomí, že lze těchto sporů využít. Začne rodiči manipulovat a nechává se uplácet dražšími dárky, tolerováním nezodpovědnosti nebo prominutím povinnosti.

Zatrpkllost, zahorklost – rodič, který nedostal dítě do své péče, se velmi snaží, chce pro své dítě to nejlepší, bohužel se mu ale nedostává žádného uznání a navíc jej děti ignorují a připisují mu negativní vlastnosti. Rodič se tedy dostává do situace, kdy ztrácí důvěru k lidem i

institucím, poté často upadá do depresí, protože ztrácí životní smysl, může více konzumovat alkohol a reagovat podrážděně na vnější podněty. (Bakalář, 2006)

Finanční problémy – odchodem jednoho z rodičů nastává situace, kdy se rodina musí vyrovnat s mnohem menším rozpočtem. Chybí jim jeden celý plat, a i když druhý rodič do rozpočtu stále přispívá výživným, často tento rozdíl ani zdaleka nevyrovná. Děti si musejí zvyknout na mnohem nižší životní standard. To se neprojevuje jenom na domácnosti, ve které dítě žije, ale také ve školním kolektivu. Vzhledem k tomu, že rodiče dítěti nemohou poříditi drahé věci, na kterých lpí jeho vrstevníci, je zde zvýšené riziko šikany.

Podle článku *Impact of Postdivorce Sibling Struktura on Adolescent Adjustment to Divorce*, který zkoumá rozdíly mezi vlastními a nevlastními sourozenci, skupina nevlastních sourozenců nevnímá finanční situaci rodiny po rozvodu negativně. Z výzkumu vyplývá, že tyto rodiny mají větší potenciál vydělat více peněz. Problém s nižšími příjmy se více dotýká rodin s biologickými sourozenci. Děti z těchto rodin vykazují vyšší obavu z nižších příjmů rodiny. Článek dále informuje o skutečnosti, že rodiny biologických sourozenců, které živí pouze samotná matka, patří v USA k nejhudší skupině obyvatel. (Gatins, Kinlaw, Dunlap, 2014)

Bakalář ve svém díle neustále zdůrazňuje, že každé dítě je vůči rozvodu velmi vnímavé a to i přes to, že se rodiče domnívají, že dítě rozvod nijak nevnímalo a tedy ho ani nijak nepoznamenalo. Dítě totiž svůj smutek nedává navenek najevo, nepláče, nekope kolem sebe, jen se vnitřně trápí, možná se i obviňuje, že se rodiče rozvedli kvůli němu. Fakt, že se lidé, které má kolem sebe a je k nim citově velmi silně připoutáno, neustále hádají a obviňují se, v dítěti vyvolává pocity nejistoty a úzkosti. Bohužel, rodiče jsou často příliš zaneprázdněni svými problémy a vůbec nevnímají, že se dítěti nedostatečně nevěnují, že se k němu chovají jinak, nezvykle. To je pro dítě psychicky velmi náročná situace.

Děti si z tohoto období odnáší spoustu následků, které se projevují i v dospělosti. Až si bude hledat vlastního životního partnera, až se bude chtít zamilovat, založit vlastní rodinu a vychovávat vlastní děti. Pokud tomu chceme předejít, je důležité, aby s dítětem oba rodiče udržovali zdravý a častý vztah, čímž docílí vývoje zdravé a šťastné osobnosti. (Bakalář, 2006)

3 DLOUHODOBÝ VLIV ROZVODU NA DÍTĚ

Rozvod rodičů je pro dítě bezesporu veliký zásah do života. Dítě ztrácí dosavadní jistoty, doma se necítí v bezpečí, protože rodiče jsou neustále v konfliktu a dítě neví, jak s touto situací pracovat. Rozhodně se velmi trápí, hledá nová prostředí a kamarády, kde se cítí být vítán a kde zapomíná na trápení doma, nebo naopak se uzavírá samo do sebe a brání se podnětům z „nepřátelského“ prostředí. Toto je moment, kdy se rodičům nabízí spousta variant, jak s dítětem pracovat. Pouze 15% dětí mají bezproblémový vztah s druhým rodičem, což je důkaz toho, že rodiče buď nechtějí, anebo neumí pracovat se svými dětmi. Při rozvodu může dojít k mnohým situacím, které mají na dítě velmi neblahý vliv, který se promítne do celého jeho života. Čerpám především z analýzy možných rizik z knihy E. Bakaláře.

3.1 Vznik syndromu zavržení rodiče (SZR)

Syndrom zavržení rodiče se vyskytuje u 25 % dětí, které byly svěřeny do výchovy jednomu z rodičů. U ostatních dětí se často vyskytují alespoň dílčí projevy tohoto syndromu. Jedná se o patologii, která se rozvíjí v rozpadlé rodině, kde je jednomu rodiči dítě svěřeno do péče a druhému je někdy vymezen styk s dítětem, někdy nikoli. Tento jev byl poprvé popsán v Americe v 70. letech 20. století, kdy se snaha o zrovnoprávnění žen projevila i do rozvodového řízení. Tehdy měly matky i otcové stejnou šanci získat dítě do své péče a proto podnikaly nejrůznější akce, jak si naklonit přízeň potomka. Většina z nich se snažila „programovat“ dítě proti druhému rodiči. V roce 1985 profesor dětské psychiatrie R. A. Gardner definoval tento syndrom a diagnostikoval jej jako dětskou poruchu. Nazval jej PAS (Parental Alienation Syndrome).

Konflikty obou rodičů s sebou přinášejí boj o přízeň svého potomka a to mnohdy velmi nečestným způsobem. Rodič o svém bývalém partnerovi prohlašuje nepravdy, kterým ale často sám věří, proto jsou pro okolí a tedy hlavně pro dítě věrohodné. Programující rodič opakuje nepravdivé myšlenky tak dlouho, dokud se nevstřípí dítěti do paměti. Často zveličuje negativní vlastnosti druhého partnera, vytrhuje z kontextu a to pozitivní opomíjí. Často dítě navádí, aby druhého rodiče např. finančně využívalo, ale také často brání jejich styku. Dítě často před jejich setkáním „onemocní.“ Když zavrhovaný rodič volá, programující rodič se snaží telefonátu zabránit atp. Tímto přístupem rodič učí své dítě podvádět a lhát. Programující rodič zamezí zavrhovanému dozvědět se školní výsledky, zakazuje škole mu cokoli sdělovat,

nechce, aby byl přítomen na třídních schůzkách nebo představeních. Dává dítěti různá ultimáta typu: „Pokud na představení půjde on, nečekej, že tam půjdu já...“ a tím dává dítěti najevo, že zavržený rodič je „škodná.“ Tato jednání jsou samozřejmě vědomá, rodič moc dobře ví, co dělá a čeho chce docílit. Bohužel ale existují i nevědomá jednání, která přispívají k rozvinutí SZR. „*Programující rodič zneužívá pocit viny dítěte, např. před stanovenou návštěvou druhého rodiče řekne: „Nebude ti líto, že nebudeme spolu?“*“ (Bakalář a kol. 2006, s. 44) Nebo používá obranný mechanismus projekce. Programující rodič má samozřejmě mnoho motivů, proč se tohoto jednání dopouští, za nejčastější se považuje motiv pomsty, ochrany dítěte, obava ze ztráty dítěte nebo motiv bezpečnosti.

Dítě tedy ztrácí téměř vše, co s druhým rodičem souvisí – hmotné statky, výchovné působení a možnost praktické pomoci, kterou každý rodič přirozeně nabízí. U dítěte se bohužel i současně zabrzdí a zdeformuje emocionální vývoj, protože je dítě programováno k tomu, aby potlačil původní pozitivní emoce k druhému rodiči. Takováto vytěsnění emocí může vést k celé řadě psychopatologických symptomů. Dále je dítě programováno k tomu, aby dávalo volný průběh emocím nenávisti, které jsou téměř neopodstatněné a to za absence pocitů viny. A v neposlední řadě se dítěti naruší jeho sebedůvěra, protože si uvědomí, že je dítětem rodiče, který v životě selhal.

Další problém, který toto programování přináší je, že se u dítěte zabrzdí nebo zdeformuje jeho psychosociální vývoj. Je narušen jeho vztah k autoritám, nemá vhodný model k převzetí sexuální identity a role. Nemá ani vhodný příklad toho, jak se s druhým bezkonfliktně domluvit a také si nemá podle koho vytvářet svou identitu. (Vlasatá, 2015)

Bohužel, v České republice o tomto syndromu není téměř žádné povědomí. Tato tematika zatím není zařazena do vzdělávání lékařů a psychoterapeutů a neprovádí se systematický výzkum. (Bakalář, 2006)

3.2 Riziko nepříznivého vývoje dítěte

Jde o rizika, které mají dlouhodobé následky. Josef Pavlát ve svém článku popisuje výsledky širšího výzkumného šetření britské badatelky O’Neillové a jejího týmu (2002) a výzkumné šetření sociologa Keitha B. (1987-88). Zkoumali děti z rozvedených rodin a jejich osudy. Jednalo se z velké části o děti, které žily s matkou.

3.2.1 Vzdělání

Adolescenti z rozvedených rodin mají horší školní výsledky než ostatní děti. Jejich studijní aspirace je výrazně nižší. Školu ale většina dokončí – jde o 73%. Většina otců pak přímo nepodporuje dítě v dalším vzdělávání, proto děti ve studiu nepokračují. V důsledku toho pak mají lidé z rozvedených rodin nižší vzdělání, méně kvalifikované zaměstnání, s menší pravděpodobností si udrží své pracovní místo, mají nižší příjem, méně úspor a častěji mají ekonomické problémy a s tím souvisí častá závislost na sociální podpoře. (Pavlát, 2011)

3.2.2 Prosperita

Keith B. provedl studii, která ukázala, že běloši z rozvedených rodin vydělávají průměrně o 4000 dolarů méně než ti, jejichž rodiče se nerozvedli. Zajímavé je, že pro černochoy tyto rozdíly byly úplně minimální. Věnoval se i zkoumání výše majetku. Ukázalo se, že lidé z rozvedených rodin mají až o polovinu menší majetek, než ostatní. Na to má vliv především výše vzdělání. Muži z rozvedených rodin častěji přicházejí o zaměstnání, naopak ženy bývají více závislé na sociální podpoře.

V životě pak tyto děti bývají velmi nespokojené. Vzdělání totiž velmi pozitivně ovlivňuje pocit spokojenosti, lepší životní standard a dává pocit sebedůvěry. Dále vzdělání poskytuje dovednosti, které pomáhají zvládat těžké životní události. Lidé z rozvedených rodin se pak v průměru dožívají o 4 roky nižšího věku. Jejich životní styl je totiž nezdravější, než je tomu u těch, kteří vyrostli v úplné rodině. (Pavlát, 2011)

3.2.3 Emoční problémy

V rané dospělosti potomci rozvedených rodičů stále cítí zodpovědnost a starost za rozvedené rodiče, které často žijí sami. V takovém případě se pak mohou cítit přetížení, když cítí povinnost postarat se o ně. Celkově pak z výzkumů vyplývá, že tito lidé trpí chronickou emoční nejistotou, mají problematické osobní charakteristiky. Muži z rozvedených rodin mají často problémy s projevováním se a dokonce i s uvědomováním si emocí, což ohrožuje jejich vztahy a budoucí manželské soužití. Mnozí se bojí intimity, a proto odkládají závazné vztahy. Harmonické manželství se pojí dobrým duševním zdravím, s prožitkem vzájemnosti, to bohužel tito lidé nemají. (Pavlát, 2011)

3.2.4 Klinické symptomy, návykové látky, psychosociální problémy, delikvence

Krátkodobé reakce na rozvod jako je strach, smutek a zmatení, odeznívají poměrně rychle. Problémy s chováním dítěte se pak mírní přibližně po roce. S postupem času se ale stále nemění pocit hněvu. Hněv na rodiče, který odešel, může přetrvat až do dospělosti. Dále může přetrvat deprese a úzkost. U studentů z rozvedených rodin ještě šest let po rozvodu rodičů bylo hodnocení jejich duševního zdraví horší než u studentů z úplných rodin. Adolescenti z rozvedených rodin s větší pravděpodobností užívají drogy a alkohol. Začínají dříve se sexuálním životem, častěji kouří a zneužívají i jiné drogy. Mají více symptomů deprese, úzkosti, paranoidity a narcismu než dospělí z úplných rodin. Jsou úzkostnější, sociálně méně průbojní, mají slabší sebevědomí. Děti pocházející z rozvedených rodin se také s větší pravděpodobností dopustí kriminálního činu a jsou potrestány odnětím svobody. Mají častější problémy s chováním, jsou agresivnější a asociálnější, jsou častěji delikventní. (Pavlát, 2011)

3.2.5 Reprodukční a sexuální chování

Podle výzkumů vyplývá, že u dívek z rozvedené rodiny nastupuje puberta dříve. Jsou časněji sexuálně aktivní, mají více sexuálních partnerů a s tím souvisí i časté předčasné těhotenství. Proto i dříve opouštějí domov. Třicet procent adolescentů ve věku do dvaceti let přivede na svět dítě, zatímco u adolescentů z úplných rodin je to jen patnáct procent. V milostných vztazích jsou častěji nejistí, zažívají konflikty a nepohodu. Dvacet pět let po rozvodu svých rodičů jen 60 % dospělých žilo v manželství, zatímco v celé populaci žilo v manželství 84 % dospělých. Ti, kdo nežili v manželství, neměli žádnou představu o tom, jak má vypadat láskyplný vztah. Rodičovský rozvod silně postihuje mladé lidi, když se snaží navázat vztah, který by jim poskytoval lásku, intimitu a jistotu. Postrádají model stálého a spolehlivého partnerského vztahu. S větší pravděpodobností jejich manželství skončí rozvodem.

Tato rizika se sníží, pokud budou děti neustále v kontaktu s oběma rodiči, aniž by jim tomu mělo být bráněno. (Pavlát, 2011)

PRAKTICKÁ ČÁST

1. TECHNIKA ŠETŘENÍ

V první části praktické části bakalářské práce se zaměřím na lidi, kteří v dětství prošli rozvodem svých rodičů. Předložím výsledky rozhovorů, které jsem s nimi pořídila a budu se snažit co nejpřesněji zachytit autentické výpovědi z dob před, během a po rozvodu. Mým cílem je zjistit, jak dítě vnímá rozvod svých rodičů a jak ho vnímají s odstupem času. S čím se museli vyrovnat a s čím se stále nevyrovnali. Zajímá mě, jaký vztah s rodiči tito lidé mají dnes. Zda jim rozvod vyčítají nebo naopak, zda si myslí, že to bylo správné řešení situace. A v neposlední řadě se zaměřím na jejich současný život, na jejich vzdělání, práci a také na partnerský život. Chci zjistit, jestli si myslí, že jsou ovlivněni rozvodem svých rodičů a jestli to tak doopravdy je.

Pro tuto část jsem zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru. Je to kvalitativní metoda, která je při sběru dat náročná na čas, ale také na organizaci a především na zpracování a vyhodnocování dat. Záměrem rozhovorů je totiž zjistit emoce a pocity respondenta, které by se např. dotazníkovou metodou sběru dat zjišťovaly velice těžce. Při rozhovoru se respondent více otevře. Díky toho je ve svých odpovědích více konkrétnější a obsáhlejší. Má prostor sdělit vše, co se týká jeho životní situace. A to je i důvod, proč volím polostrukturovaný rozhovor. Chci si nechat prostor na otázky, které vyplynou z našeho rozhovoru. Bohužel, rozhovor není metodou anonymní a v případě, že se dotyčný bude stydět za své zkušenosti a pocity, může dojít k zatažení některých faktů. S takovým zkreslením výsledků je ve výzkumu třeba počítat.

Pro rozhovory s respondenty jsem připravila seznam otázek, kterého se budu v průběhu rozhovoru držet (viz Příloha č. 1). Tyto otázky se týkají respondentovi osoby, období před rozvodem, během rozvodu a samozřejmě po rozvodu až do nynějšího stavu. Otázky jsou otevřené. Jak jsem již uváděla, využila jsem výhod polostrukturovaného dotazníku a to v pokládání doplňkových otázek. Ty jsem používala především v situacích, kdy jsem cítila, že respondent ještě nesdělil to nejdůležitější, ale vzhledem k charakteru následujících otázek, už bychom se k tomuto tématu nedostali. Při rozhovorech jsem respondentovi odpovědi často parafrázovala, abych si byla jistá, že jsem jejich výroky rozuměla.

Dotazované respondenty jsem oslovovala osobně. Místo rozhovoru respondent vybíral sám, aby byl v jeho známém prostředí a cítil se bezpečně. Před samotným rozhovorem jsem respondenta seznámila se svým výzkumem a účelem rozhovoru. Ubezpečila jsem ho, že jeho osobní údaje v práci nebudou použity a požádala ho o svolení rozhovor nahrávat na diktafon. Délka rozhovoru se pohybovala od 15 minut do 90 minut, podle toho, jak moc se respondent otevřel a jak se mu chtělo o daném tématu mluvit. Všechny rozhovory jsou nahrány na diktafon a ke každému jsem pořídila heslovité poznámky.

Pořízené rozhovory jsem dále zpracovávala v kazuistice. Po dohodě s respondentem jsem neuveřejnila jméno, ale pouze rok narození, protože věk hraje ve výzkumu důležitou roli.

Druhá část výzkumu se týká rodičů respondentů z první části. Jde mi o jakési dokreslení rozvodové situace. Pro každý výzkum je velmi důležité znát názor a zkušenosti i druhé strany. Vzhledem k tomu, že jsem vrstevníkem prvních respondentů, myslím si, že by se ke mně v rozhovoru mnozí rodiče neotevřeli a informace by byly kusé, spíše sporadické a obecné. Proto pro tuto část volím dotazníkovou metodu výzkumu. Výhoda dotazníku spočívá v tom, že je anonymní a tím pádem by nemělo docházet k takovému zkreslení jako u rozhovoru.

Dotazník (viz Příloha 3) je strukturovaný podobně, jako předešlé rozhovory. Je rozdělený na část identifikační, kdy se zajímám o profil respondenta. Zajímá mě pohlaví respondenta, věk v době rozvodu a vzdělání. Druhá část je zaměřená na období rozvodu, kdy se dotazuji na to, zda děti byly svědky hádek rodičů, jak jim bylo sděleno, že se budou rozvádět a nebo jak na vzniklou situaci děti reagovaly. Třetí část se zaměřuje na dobu po rozvodu. Snažím se zjistit, jestli si rodiče uvědomují, zda se jejich dětem zhoršil školní prospěch, jestli začaly mít problémy s chováním nebo jestli rozvod ovlivnil jejich budoucnost.

Pro svůj dotazník jsem využila otázky uzavřené, polootevřené i otevřené. Otevřené otázky jsem volila v případě, kdy jsem chtěla znát respondentův konkrétní názor a pocit z dané události. Nechtěla jsem respondenta omezovat mými možnými odpověďmi, které by ho mohly i ovlivnit. Využila jsem také výhod polootevřených otázek, které respondentovi umožní vedle možných odpovědí uvést i tu svou. Díky ní není respondent omezen pouze na nabízené varianty odpovědí. Většina otázek v dotazníku je uzavřená. To proto, že jde o velmi citlivé téma a já nechci, aby měl respondent možnost v odpovědích kličkovat a uvádět neúplné informace. Pokud je ale otázka až příliš na tělo, uvádím i odpověď nevím. To proto, abych respondenta od vyplnění dotazníku zcela neodradila. Dále jsem využila možností liché škály, když jsem po rodičích chtěla ohodnotit, jak podle nich dítě rozvod zvládalo.

V neposlední řadě jsem použila i intervalové proměnné a to u citlivých dat, které se týkají věku. (Miller, 2014)

Na závěr bych ráda dodala, že v této práci budu pracovat i s rozhovory pořízenými pro účely absolventské práce. Respondenti s tím jsou srozuměni a souhlasí. Tyto rozhovory mám zaznamenané na diktafonu, proto použiji pouze je, nikoli interpretaci z absolventské práce. Interpretovat je tedy budu znovu bez ohledu na závěry absolventské práce.

1.1. Cílová skupina

Pro potřeby této bakalářské práce jsou zvoleny dvě cílové skupiny. První jsou sourozenci, jejichž rodiče se v jejich dětství rozvedli. Podmínkou je, aby respondent byl starší 18 let. Domnívám se totiž, že v tomto věku je člověk schopen reálně zhodnotit, jak ho taková situace skutečně ovlivnila. Zároveň s tím si rozvod velmi dobře pamatuje a je si schopen z tohoto období vybavit mnoho momentů. Jde o muže i ženy. Sourozence volím z toho důvodu, abych mohla porovnat jejich prožívání jednoho a toho samého rozvodu.

Druhou cílovou skupinou jsou rodiče těchto sourozenců. Jde o muže i ženy. Jsou to jedinci, kteří uzavřeli sňatek s opačným pohlavím, a z jejichž manželství vzešly dvě děti. Toto manželství se ale nejdříve po narození druhého dítěte, a nejpozději do sedmnáctého roku jejich nejstaršího potomka, rozpadlo. Na věku v tomto případě nezáleží.

Pro své šetření jsem v případě cílové skupiny zvolila dvě metody a to metodu úsudku a metodu sněhové koule. Metoda úsudku je založena pouze na úsudku výzkumníka o tom, co by mělo být pozorováno, a o tom, co je vůbec možné pozorovat. Používá se v případech malých výběrů s konkrétním znakem. Proto je tato technika vhodná pro můj výzkum. Jasně jsem si nadefinovala požadovanou skupinu pro zkoumání. Oproti tomu metoda sněhové koule je založena na výběru nabalováním. „*Původní (tazatelem vybraný) respondent nás vede k jiným členům zkoumané skupiny. Jde o velmi specifické skupiny obyvatelstva, pro které neexistují seznamy, ani spolehlivé opory výběru*“. (Disman, 2005, s. 145) V případě mého výzkumu, byla tato metoda aplikována. První respondent mě navedl k dalším svým známým, kteří mají rozvedené rodiče. První respondent mi také zprostředkoval setkání s ostatními respondenty. Každý z respondentů mi pak předal kontakt na jejich rodiče.

1.2. Cíle šetření

Rozvod se stane součástí života téměř poloviny obyvatel v České republice. Bohužel, jeho následky bývají pro děti fatální. Rozhodla jsem se ve svém výzkumu věnovat právě těmto následkům. Chci zjistit, jak samotné děti, dnes už dospělí, doopravdy vnímají rozvod svých rodičů. Zda si s sebou opravdu odnášejí traumata, nebo zda je rozvod téměř nepoznamenal. Zajímá mě, jaké mají vzdělání, jaký mají vztah k práci a majetku a také jestli mají problémy s partnerským životem. Zaměřím se i na syndrom zavržení rodiče. Chci zjistit, jestli se u dětí vyskytuje a jestli si ho vůbec uvědomují. Pokud si jsou vědomi jeho přítomnosti, zajímá mě, jak to s odstupem času vnímají a jak se jeho vztahy s druhým (zavrženým) rodičem v dospělosti proměnily. Ráda bych zjistila i hodnocení rozvodu svých rodičů. Jak zpětně vidí chování rodičů. Zda by něco udělali jinak a jak.

V práci bych ovšem chtěla jít ještě dále. Často se totiž stává, že rozvádějící se rodiče nemají pouze jedináčka ale sourozence. Právě na ty se chci zaměřit. Zajímá mě, jak rozdílně vnímají tento rozvod. Pomáhají si navzájem? Jsou si oporou? Za cíl si tedy kladu zjistit, jak se od sebe liší pocity a prožívání jednoho a toho samého rozvodu a také jak moc dětem pomáhá, že v tom nejsou samy.

A pro ucelení celého výzkumu oslovuji rodiče, kteří hrají hlavní roli v této situaci. Právě od rodičů mohu získat více obecnějších a objektivnějších informací o dětech a jejich chování. Chci znát jejich názor na svůj rozvod, jestli by něco neudělali jinak a šetrněji k dětem. Zajímá mě, jestli byli k dětem empatičtí, jestli si všímali změn v jejich chování, nebo naopak, jestli si myslí, že vše proběhlo tak jak má bez následků na psychosociální vývoj dítěte.

Pro předchozí cíle předkládám tyto výzkumné otázky:

- Čím vyšší je věk dítěte v době rozvodu, tím lépe rozvod snáší a jeho psychosociální vývoj probíhá bez větších problémů.
- Chlapci prožívají rozvod spíše vnitřně, oproti dívkám, které rozvod prožívají na venek bouřlivěji.
- Čím častější je kontakt dítěte s otcem, tím se zvyšuje pravděpodobnost vyššího vzdělání dítěte, oproti těm, které se s otcem vídají jen málo nebo vůbec. Tento

předpoklad jsem učinila na základě výzkumu O'Neillové a jejího týmu (2002) viz strana 22.

- Matky o rozvodu a jeho dopadu na dítě přemýšlejí více, než muži, proto si uvědomují více chyb, které při rozvodu udělaly.

1.3. Vyhodnocení

Pro vyhodnocení svého kvalitativního výzkumu jsem použila tematickou analýzu, která je vhodná pro výzkumy, které analyzují podrobně a do hloubky. Pořízené rozhovory shrnu do velmi podrobných kazuistik. Mým cílem je, aby čtenář pochopil každý rozhovor a jeho souvislosti, proto budu analyzovat i chování respondentů. Kazuistiky pak ukáží, které jevy se opakují a jsou tedy typické pro tuto problematiku. Z těchto jevů pak utvořím kategorie, kterými se budu dále zabývat a vyhodnocovat je.

2. ROZHOVORY

2.1 Rozhovory s již dospělými dětmi

2.1.1 Sourozenci č. 1

Respondent č. 1: muž, rok narození 1989, vzdělání VOŠ. V současné době pracuje ve stavařské firmě jako dozor. Snaží se osamostatnit a staví si vlastní příbytek na parcele u domu jeho matky.

Respondent č. 2: muž, rok narození 1994, vzdělání SŠ s maturitou. V současné době si hledá práci a stále žije v domě u matky.

Rodina respondentů: Respondenti žijí s matkou v menší vesnici nedaleko Prahy. Matka je švadlena, ale hledá si nějaké stálé místo. Otec vlastní firmu, která staví dřevěné novostavby. Bydlí v Praze se svou přítelkyní, s kterou má dceru.

Rozhovor č. 1:

Respondentovi bylo v době rozvodu jedenáct let. Popisuje, že mu nebylo sděleno, že se rodiče rozvádějí. Probíhalo to tak, že jeden den otec byl doma a druhý den už ne. S odstupem času ale připouští, že tušil, že se rodiče rozejdou, protože se hádali. Na rozhovor o rozchodu rodičů došlo, ale jen zběžně. Matka sourozence tehdy ujišťovala, že se nemusejí bát, že by o otce přišli. Respondent mluví velmi kladně o obou rodičích. Nejvíce ale o matce, o které říká, že se při rozvodu snažila pro děti získat majetek, který nabyla společně s otcem, protože se bála, že by ho jinak prodal. Nakonec docílila toho, že tento majetek otec přepsal na sourozence. Otec v té době měl prý dluhy. Dále popisuje, jak na ně matka brala neustále ohledy. To se projevilo především při výběru partnerů. Vždy si domů vodila muže, kteří se zdáli být vhodnými pro výchovu dětí. Tyto vztahy ale často brzy skončily, protože matka je skutečně nemilovala. Dokonce si prý často vyčítala, že si kluci museli projít rozvodem a že kdyby tenkrát něco udělala jinak, mohli by mít otce stále doma. Matka prý k otci do dnes chová jistou averzi. Respondent dokonce hovoří o nenávisti, kterou matka neumí překousnout a neustále se v ní utápí. Snažil se jí s tím několikrát pomoci. Projevovala se především tím, že před dětmi o otci mluvila velmi zle.

Vztah k otci popisuje jako kamarádský, ale oproti matce se na něj nemůže spolehnout. Respondent dává příklad, že kdyby od otce potřeboval pomoci, a mělo by ho to stát například tisíc korun, tak by o tom otec dlouho přemýšlel a možná by mu nakonec nepomohl, na rozdíl

od matky, která by nic neřešila a hned by pomohla. Z toho plyne, že sourozenci zůstali v péči matky. To bylo prý jasně dané, otec není příliš pečovatelský typ. Proto pravidelně platil alimony. S otcem se vídali jednou za čtrnáct dní o víkendu, kdy jezdili na výlety. Na to respondent rád vzpomíná. Vždy se na ně prý těšil.

Respondent si myslí, že ve škole se jeho prospěch nezhoršil a rozvod se nepromítl do jeho chování. Kamarádi o něm věděli, že se jeho rodiče rozvádějí, ale nikdy to s nimi neřešil. Vlastně to neřešil nikdy s nikým. Neměl potřebu se o tom někomu svěřovat. Jako velkou změnu si ale uvědomuje, že najednou měl mnoho povinností. Přebíral roli otce v domácnosti, co se týče mužské práce. Podle jeho slov toho na něj matka hodně navalila, aniž by si to uvědomila.

Vztah se svým bratrem popisuje velmi rozpačitě. Nemají prý vztah jako sourozenci, ani jako kamarádi. Není si jistý, jestli je to rozvodem, ale připouští, že kdyby měli funkční rodinu, mohlo by to být lepší.

V současné době si respondent uvědomuje, že ho rozvod velmi ovlivnil v jeho partnerských vztazích. V první řadě odsuzuje nevěru. Nesnáší jí a sám by jí prý nebyl schopen. V druhé řadě pak přiznává, že ho přitahují starší ženy. Vidí v tom jasnou souvislost s výchovou své matky, která ho od dětství stavěla do role staršího a zodpovědnějšího: *„V partnerských vztazích mě jejich rozvod ovlivnil fakt hodně, nemám rád takový ty podvody a nevěry a mám problém si najít holku, protože mě nějakým způsobem víc přitahují ty starší. Zní to blbě, ale podle mě je to tím, že sem vyrůstal s tou mámou a musel s ní řešit ty dospělácký věci...“*

Respondent chování svých rodičů v době rozvodu hodnotí v celku kladně. Je rád, že s ním moc nekomunikovali. Bylo by to pro něj prý mnohem více zdrcující, protože by si uvědomoval, jak vážná situace je. Zastává názor, že poradny jsou v tomto případě pro děti spíše špatné a zbytečné, protože jim ukazují problém. Bez nich si to dítě neuvědomí a to je lepší.

Rozhovor č. 2

Respondentovi byly v době rozvodu tři roky. Jedna z jeho prvních vzpomínek je právě na hádku rodičů. Stojí za dveřmi a s hrůzou poslouchá, jak na sebe v kuchyni řvou. Respondent se za rozvod svých rodičů vinil: *„Z prvu sem myslel, že za to můžu já. Vinil jsem se za to. Přemýšlel nad hroznejma věcmi.“* S nikým moc nekomunikoval, nechtěl mluvit,

protože se bál, že tím matce ještě víc přitíží. Toto období se táhlo až do jeho patnácti let. V té době byl velmi uzavřený. Trpěl depresemi a přemýšlel nad sebevraždou. Popisuje, že se cítil jak bez dechu. Pamatuje si na situaci, kdy se svěřil kamarádovi se svými pocity. Kamarád o tom ale řekl doma, a jelikož se rodiče znali, dozvěděla se o tom jeho matka, která mu za to hodně vynadala. Proto o tom už nikdy nechtěl mluvit. *„Jednou jsem se svěřil i mamce a dostal sem přes hubu. Od té doby vim, že není dobrý se svěřovat.“*

Respondent tvrdí, že se snažil být co nejlepším synem. Nikdy ale nic nebylo dobře. Připisuje to matčině touze po holčičce. Prý se k němu tak i chovala. Vychovávala ho jako holku. Často na něj šíslala a on pak měl problémy s poruchami řeči. To, jeho uzavřenost a zadumanost mohlo za to, že neměl skoro žádné kamarády. Toho mnozí využívali a např. si od něj půjčovali peníze, které nikdy nevrátili. Ve škole se respondent snažil, ale moc mu to nešlo. Matka mu za každý špatný výsledek vynadala. Chyběl mu tam prý otec. Neumí popsat proč, ale cítí, že kdyby byl i s otcem, ve škole by měl lepší prospěch.

S bratrem se shodují na tom, že matka o otci vždy mluvila hodně ošklivě a poštvávala je proti němu. Ale ani jeden z nich jí to nezazlívá, protože ví, že to s ním měla opravdu těžké. Respondent přiznává, že kvůli toho otce nenáviděl, ale i přesto se vždy těšil, až pro ně přijede a pojedou spolu do kina a na kulečnick. Dále se shodují na tom, že se jim matka často svěřuje a to nejen ohledně vztahu s jejich otcem, ale i o ostatních nevydařených vztazích. Oba respondenti se vyjádřili, že se už mnohokrát snažili matce zvednout sebevědomí a ujišťovali jí, že si najde někoho normálního. Sourozenci se ale neshodují na době, kterou měl otec vyměřenou pro styk s nimi. Respondent č. 1 tvrdí, že se vídali jednou za čtrnáct dní a respondent č. 2 zase říká, že to bylo maximálně jednou za 3 měsíce, někdy i déle.

Respondenta velmi mrzí, že má bratr s otcem lepší vztah. Byli spolu déle, proto si vytvořili pevnější pouto. Měli možnost spolu trávit více času. Dodnes na něj žárlí. Dále tvrdí, že bratr má velmi dobré komunikační schopnosti a proto má mnoho kamarádů. To je prý také tím, že si rozvodem prošel později. Pokud by tedy měl možnost něco změnit, bylo by to více času stráveného s otcem. Rozhodně ale rodičům rozvod nezazlívá. Ví, že by to jinak nefungovalo a mohlo by to dopadnout ještě hůř.

Pokud jde o vztah k novým partnerům rodičů, nemá problém s žádným. Otcova partnerka je prý velmi milá a dobře spolu si rozumí. Často spolu a s její dcerou (respondentovou nevlastní sestrou) jezdí na koncerty. To ho moc baví. Matka má

dlouholetého přítele, jejichž vztah je jako na houpačce. Je prý běžné, že se přítel několikrát do roka stěhuje pryč, protože se hádají. Ale jinak proti němu nic nemá.

Shrnutí

Na sourozencích je zajímavý především jejich věkový rozestup. Díky tomu rozvod oba vnímali naprosto odlišně. Zatím co starší bratr rozvod vnímá jako pozitivní, mladší jej hodnotí jako velmi negativní zásah do jeho života a do jeho prožívání. V době rozvodu byl mladší bratr opravdu maličký a rozvod prožíval velmi intenzivně. Dodnes to má v sobě nevyřešené a trápí ho to. To mu ale starší bratr vyčítá, protože si myslí, že pokud by mu táta opravdu tak moc chyběl, tak by se s ním snažil více navázat kontakt. Podle staršího bratra se mladší bratr otci spíše vyhýbá. Naopak podle slov mladšího bratra to vypadá tak, že otec nemá o styk s ním zájem. Ať je to tak nebo tak, chápu, že má mladší syn problém navázat vztah se svým otcem. Je to pro něj skoro cizí člověk, protože se vídali opravdu málo. Myslím, že si mladší bratr má z otce ostych, protože ho vnímá jako toho nedosažitelného a dokonalého, kterého on nikdy nemohl mít.

Z rozhovorů vyplynulo, že mezi sebou bratři nemají dobrý vztah. Mladší žárlí na staršího, protože má nejen lepší vztah s otcem, ale také mnohem lépe komunikuje s okolím a má více kamarádů. Jelikož je starší bratr silnou osobností, domnívám se, že mu vadí bratrovo slabé sebevědomí a jeho kritická a někdy možná až ufnukaná povaha.

V tomto případě se potvrzuje, že čím méně je dítě se svým otcem, tím negativnější dopad na něj pak rozvod má. Věřím, že pokud by se rodiče rozvedli později, neměl by mladší syn tak negativní zkušenosti a možná by jejich rozvod bral stejně pozitivně, jako jeho starší bratr. Problém by ale vyřešil i častější styk s biologickým otcem. Ten v tomto případě opravdu chyběl, a proto si s ním mladší syn neměl šanci vybudovat žádný důvěrný vztah. Zajímavé ale je, že oba respondenti uvádí naprosto rozdílnou dobu styku s otcem. Zatím co podle prvního respondenta se vídali každých čtrnáct dní, podle druhého jednou za tři měsíce. Zdá se, že malé děti čas opravdu vnímají pomaleji. Soudím, že se vídali častěji, ale chlapci to vždy přišlo jako věčnost.

Mladší děti častěji trpí pocitem viny za rozvod, protože si tuto situaci nedokáží racionálně vysvětlit. Podle mého názoru matka špatně pracovala s mladším synem. Věřím, že na místě by byla i psychologická pomoc. Pokud má dítě ve svých pěti letech sebevražedné

myšlenky, určitě to není v pořádku. Matka by měla vypořádat, že se syn chová zvláštně. Ukazovalo se mnoho náznaků, jako je nemluvnost, uzavřenost dítěte, apatie k okolnímu světu, zvýšená plačtivost, poruchy řeči. To vše mělo matce napovědět, že něco není v pořádku. Věřím, že pokud by se psychický stav mladšího syna řešil, dnes by byl mnohem samostatnější, vyzrálejší a hlavně vyrovnanější. Bohužel, respondent působí spíše jako veliké dítě.

2.1.2 Sourozenci č. 2

Respondent č. 3: muž, rok narození 1989, vzdělání SŠ s maturitou, kterou získal na gymnáziu. Studoval informatiku na VŠ, ale nezvládl dokončit třetí ročník. V současné době pracuje jako programátor a žije se svou přítelkyní kousek od Londýna, kam dojíždí za prací.

Respondent č. 4: žena, roka narození 1993, vzdělání SŠ s maturitou, kterou získala na gymnáziu. Studovala nultý ročník práv, ale to jí přestalo bavit a tak následně na SOU si dodělala obor kuchař, číšník. V současné době je na mateřské dovolené. Předtím pracovala jako kuchařka v jedné z pražských restaurací. Žije ve své vlastní domácnosti s manželem, který má určenou střídavou péči o dceru z předchozího vztahu.

Rodina respondentů: Sourozenci pocházejí ze čtyř členné rodiny. Matka po rozvodu zůstala v domě s dětmi a později si našla přítele, kterého si vzala. S ním počala dalšího chlapce, ale vztah jim nevydržel a matka se opět rozvedla. Otec se odstěhoval ke své přítelkyni, která měla vlastní dvě děti. Matka pracuje jako masérka, otec jako dispečer.

Rozhovor č. 3:

Respondentovi bylo v době rozvodu deset let. O rozvodu se dozvěděl od matky, ale žádný větší rozhovor o tom nevedli. Prý mu to bylo jedno, protože je to jejich věc. Nikdy nebyl svědkem hádek svých rodičů. Na otázku jak se cítil, když se dozvěděl, že se rodiče rozvádějí, říká toto: „*No jelikož jsem byl malej, tak si to nepamatuju. Ale vím, že sem brečel. A pak už jsem to nějak asi moc neřešil.*“ Jako výhodu vidí to, že společně se sestrou trávili víkendy u otce, který je bral na výlety. Šlo o každý druhý víkend. Na to se vždy moc těšil. Jinak si žádných změn nevšímá. Nemyslí si, že se nějak změnilo jeho chování ani prospěch ve škole. Přiznává ale, že ho v dětství mrzelo, že se rodiče rozvádějí, ale teď už to tak nevidí. Respondent dále připouští, že je možné, že se ho rodiče snažili uplácet, ale není si tím jistý. Jistý si je ale tím, že se po rozvodu musel naučit starat se sám o sebe. Matka na domácnost

sama nestačila, tak požadovala po dětech, aby jí víc pomáhaly a aby byly samostatné. Situace se ale uklidnila, když si matka domů přivedla nového přítele. S ním respondent moc nekomunikoval. Prý se spíš jen tolerovali. Oceňuje, že neměl potřebu ani jeho ani sestru vychovávat.

Rozvod podle něj proběhl v klidu. Líbí se mu, že do něj nezatahovali děti a že se rozumně domluvili. Udělal by to prý stejně. I přes to ho rozvod ovlivnil v partnerském životě. Rozhodně by se nehrnul do svatby, a i když by svou partnerku miloval sebe víc, vždy by si nechával rezervu, protože nikomu se nedá věřit na 100 %.

Rozhovor č. 4

Respondentce byly v době rozvodu čtyři roky. V době před rozvodem si pamatuje na hádky rodičů. Nikdy nebyla přímým svědkem, ale vždy je slyšela za dveřmi. Bylo jí oznámeno, že se spolu rodiče rozvádějí, protože si už nerozumí a že to tak bude lepší. Tuto situaci si nevybavuje moc přesně, ale pamatuje si, že s bratrem dostali nové tamagochi, byli z něj nadšení a v tom jim to matka oznámila. Respondentka prý otce přemlouvala, ať se vrátí. To už ale nešlo, protože rodiče měli své partnery. Vždy jí mrzelo, že spolu nejsou jako rodina. Otec pravidelně platil alimenty a jezdilo se za ním jednou za čtrnáct dní na víkend. Často spolu jezdili i na letní a zimní dovolené. Matka si ale nepřála, aby se její děti stýkaly s novou partnerkou otce a jejími dětmi. To i přes to, že se velmi dobře znaly, protože dříve bývaly sousedkami a jejich děti si společně hrály. Proto se často stýkali za zády matce. Stejně jako jejímu bratrovi se i jí líbilo, že s otcem jezdili na výlety. Uvědomuje si, že kdyby spolu rodiče zůstali, na výlety by tolik nejezdili. Dále oceňuje, že vždy měli dvoje Vánoce, na které se vždy moc těšila.

Většinu z těchto informací si respondentka zjišťovala až v pozdějším věku, protože si z tohoto skoro nic nepamatuje. Tyto informace jsou především od otce a ze širší rodiny. K otci má respondentka prý blíž. Více si rozumí. Po rozvodu se citelně změnily vztahy v širší rodině. Především prarodiče se přestali vídat, i přes to, že předtím si velice dobře rozuměli. Domů se brzy přistěhoval matčin přítel, kterého si vzala, protože s ním čekala dítě. Respondentka ho nikdy nevnímala jako otce, spíše s ním vše brala jako výměnný obchod. *My ti tady dáváme střechu nad hlavou a ty se o nás starej.* Stejně tak respondentka nikdy nepřijala otcovu přítelkyni. S jejími dětmi si také moc nerozumí. Otec to má prý podobně. Její děti nikdy nepřijal za vlastní. Respondentka ví, že k ní má mnohem vřelejší vztah než k dětem jeho ženy.

Respondentka si v létě 2015 vzala svého partnera, který má z předešlého vztahu dceru ve střídavé péči. V prosinci 2015 se jim narodila dcera. Tvrdí, že kvůli dětem by překousla i nevěru, protože by nechtěla, aby se dítě dostalo do situace, kdy ztrácí jednoho z rodičů jen proto, že se nedokázali rodiče domluvit. Pro své dítě by prý udělala všechno a rozvod staví až na poslední možné řešení. Je vidět, že má ke své dceři velmi silný a zralý vztah. Podle mého soudu je jí dobrou matkou.

V průběhu rozhovoru jsme neustále narážely na fakt, že si respondentka na nic z tohoto období nevzpomíná. Vše odvozuje z fotek nebo z vyprávění svých rodičů. Z toho usuzuji, že respondentka mohla celé toto období, nebo alespoň část tohoto období, potlačit a vytěsnit. Respondentka je podobného názoru. Neumí si vysvětlit, proč si na nic nevzpomíná. Podle článku psycholožky Ireny Teichmanové mohou být některé nepříjemné zážitky z dětství vytěsněny. Je to prý docela běžné. *„Bohužel tyto „černé díry,“ (tedy nepříjemné vzpomínky z dětství) se v dospělosti často probouzejí a ovlivňují naše chování. Často tento vliv přeroste až do depresí nebo panických stavů, které už si vyžadují pomoc terapeuta“.* (Teichmanová, 2014)

Shrnutí

U obou rozhovorů mě překvapilo, jak málo si oba na dobu rozvodu pamatují. Respondentka byla sice malá, ale celkově na mě její vyprávění působilo velmi zmateně a neúplně. Myslím, že si některé situace vytěsnila. Sama tvrdí, že je často plačtivá a velmi citlivá. To by mohlo souviset s vytěsněnými vzpomínkami na rozvod. Naopak respondent byl ve věku, kdy by si měl pamatovat hodně. To se ale nepotvrzuje. Respondent si nepamatoval často základní věci – např. jak mu bylo sděleno, že se rodiče rozvádějí, co cítil, jestli proběhly nějaké změny a tak podobně. Samozřejmě je ale možné, že respondent se o tyto zážitky nechtěl podělit a proto o nich mlžil. Z obou vyprávění ale vyplývá, že rodiče mezi sebou neměli velké konflikty, proto děti nikdy neměly pocít, že je rozvod nějak traumatizoval.

Na obou respondentech je znát, že jsou samostatní. Oba si hned po střední škole začali vydělávat. Respondentka se po škole odstěhovala k partnerovi. Bohužel pokus dostat se na vysokou školu jí nevyšel. Ve 22 letech se jí narodila dcera do zatím pevného a hezkého manželství. S výchovou nemá problém a je to svědomitá matka, která se své dceři snaží budovat vyrovnané a příjemné prostředí. V tomto případě si ale neodvažují spojovat takto brzké mateřství s rozvodem jejich rodičů, protože respondentka je opravdu mateřský typ a o dítěti mluví už od puberty. Respondent vysokou školu také nedostudoval. Odstěhoval se do

Velké Británie, kde žije se svou přítelkyní. Nad rodinou neuvažuje, i když přítelkyně by ji už chtěla.

2.1.3 Sourozenci č. 3

Respondent č. 5: žena, rok narození 1991, v současné době studentka FF UP Olomouc, obor psychologie. Státnice měla již na jaře roku 2015, ale neprošla kvůli své bakalářské práci. V současné době píše novou bakalářskou práci a při tom pracuje. Dlouhodobě nemá partnera. Stále žije se svou matkou.

Respondent č. 6: muž, rok narození 1994, v současné době studuje první ročník VŠ, obor IT. Studuje ho už podruhé, protože minulý rok neprošel prvním semestrem. Má dlouhodobou přítelkyni, je mladší o šest let. Stále žije se svou matkou

Rodina respondentů

Respondenti pocházejí ze čtyřčlenné rodiny. Matka dříve pracovala na pozici prodavačky ve zverimexu, dnes pracuje jako výhybkářka v ČD. Otec pracuje na vedoucí pozici v automobilce. Dříve bydleli v Praze, odstěhovali se ale za Prahu. O svátcích a narozeninách se děti stýkají se svými prarodiči z otcovy strany. Prarodiče z matčiny strany již nemají.

Rozhovor č. 5

Respondentka s rodinou dříve žila v pražském bytě. Otec byl matce nevěrný, proto se v respondentčiných 11 letech odstěhovali do domu se zahradou v domnění, že se situace zlepší. Otec si ale našel novou milenkou, což byl důvod pozdějšího rozvodu. V době rozvodu bylo respondentce 15 let. Otec odešel bydlet do svého bytu a matce a dětem nechal dům. Platí alimenty. Děti si občas bral na jednodenní výlety. Několikrát s ním byly na zahraničním zájezdu vždy s jednou z jeho milenek. Před rozvodem se rodiče často hádali, děti bývaly svědkem jejich hádek. Respondentka rozvod nesla těžce s velikými emocionálními výlevy.

Otec si, podle respondentky, své děti snažil kupovat drahými dárky, které si jejich matka nemohla dovolit. „*Už pro nás nebyl jako člen rodiny, ale ten, kdo nám nakoupí nový hezký věci.*“ Respondentka jeho chování „prokoukla“ a dárky odmítala, tím si otce často poštvovala proti sobě, bratr ale dary přijímal rád. „*Táta ze sebe udělal dojnou krávu a teď se diví, že po něm brácha neustále něco chce a vyžaduje drahý dárky...*“ Otec se o matce často vyjadřoval s despektem a pohrdáním, což bratr pochytil a k matce se chová drze.

Matka rozvod nesla těžce, často se svěřovala své dceři, což dcera špatně nesla. Připadala si do rozvodu příliš zapletená. Často se spolu hádaly. „*Nevím, jestli to mamka dělala naschvál, ale citově mě vydírala.*“ Otec si založil novou rodinu, kterou měla respondentka ze začátku problém přijmout. Už dřív si připadala jako nemilované dítě a bála se, že s příchodem dalšího dítěte to bude ještě horší. Vztahy s otcem ale už jsou podstatně lepší, otec respondentce často radí v životních otázkách a ona se na něj ráda obrací. „*Od té doby, co jsem na vejšce, se naše vztahy, zaplat' pán Bůh, uklidnily. Dřív byly všechny moje názory špatně, ale teď se tolerujeme navzájem a máme dobrý vztah.*“ Tráví spolu více volného času např. při večeři nebo rodinných oslavách. S matkou se vztahy také zlepšily. Respondentka se matce více otevřela a často spolu komunikují, dívají se spolu na filmy atp. Matka si novou rodinu nezaložila.

Respondentka se k této fázi života často vrací. Myslí si, že rodiče udělali spoustu chyb, kterých by se ona sama vyvarovala. V první řadě jí vadilo, že se jí matka často svěřovala se svými problémy a pocity. Jednou dokonce matku našla ležící na chodbě bez sebe, když si vzala větší množství prášků. Dále jí velmi vadily hádky, které se často odehrávaly přímo před dětmi. A v posledním případě jí velmi vadilo otcovo uplácení jejího bratra, kterým si snažil koupit jeho sympatie. V každém případě ale respondentka uznává, že je dobře, že se rodiče rozvedli, protože taková rodina by stejně nikdy nefungovala.

Respondentka rozvod svých rodičů vnímá jako veliké trauma, které na ní má stále znatelný vliv. „*Po všech těch letech můžu říct, že to na mě zanechalo hodně traumat, pořád mě to hrozně ovlivňuje...*“ Její známosti totiž nikdy nevydrží déle než 3 měsíce a ona to dává za vinu právě rozvodu. Tvrdí, že se partnerovi nedokáže dostatečně otevřít, protože se bojí, aby se příliš nezamilovala a on jí pak neublížil, stejně tak, jako to udělal otec matce.

Rozhovor č. 6

Respondentovi v době rozvodu bylo 12 let. Byl čerstvým studentem víceletého gymnázia. Rozvod nevnímal nijak dramaticky. „*Sestra se na rozvod rodičů často vymlouvala, kouřila, utíkala z domu, ale na mě to nemělo žádné vliv, nevnímal jsem to...*“ Otcovi milenky nikdy nijak neřešil. Nejvíce mu vadily hádky, které byly denním chlebem. Rodiče se hádali i před dětmi a na to má respondent špatné vzpomínky. Myslí si, že otec je nijak neuplácet, jediný, čím by mohl uplácet, jsou výlety, které s dětmi podnikal, ale to prý bylo běžné i před rozvodem. Matka ale s dětmi často manipulovala, protože se bála, že o ně přijde. Neustále se prý přesvědčovala, zda u ní děti zůstanou a citově je vydírala.

Po odchodu otce se s respondentem často stýkali. Jezdili spolu na hory i na výlety do zahraničí za rodinou otcovi přítelkyně. Otec se přestěhoval kousek od nich, což respondent velmi ocenil, „... *bylo od táty moc hezký, že se neodstěhoval daleko, to bylo fajn...*“ Matka byla z rozvodu velmi zničená, s otcem nevycházeli a hádali se i po odstěhování. Jako velkou změnu respondent vnímal nízký přísun peněz. „*Neměli jsme peníze, už jsem nedostával ani kapesný, máma tvrdila, že teď musíme šetřit...*“

Otec si založil novou rodinu. S jeho novou partnerkou respondent dobře vychází. „*Bere nás jako dospělí a baví se tak s náma, to je od ní milý, je hodná.*“ Samozřejmě na ně otec už nemá tolik času, ale respondent to chápe. Otec má novou rodinu a navíc své děti vnímá jako dospělé a nechce jim moc zasahovat do života. S matkou má dobré vztahy, pořídili si nové auto a respondent zdědil to staré, za což je moc rád. Má velmi dobré vztahy s rodinou otce, s prarodiči se vídá velmi často a sám dokonce tvrdí, že si myslí, že ho mají raději než sestru, která se s nimi akorát neustále hádá. V nich má respondent velkou oporu.

Respondent rozvod rozhodně nevnímá jako nějaký traumatický zážitek. Tvrdí, že se ho to skoro netýkalo a to co bylo mezi rodiči, on moc neřešil. Neví, jestli rodiče mohli udělat něco jinak.

Shrnutí

Z rozhovorů vyplývá, že oba respondenti rozvod svých rodičů vnímali diametrálně odlišně. Zatím co respondentka rozvodem silně trpěla, mladší bratr z něj spíše těžil. V tomto případě hraje největší roli věk respondentů. Oba už byli natolik vyspělí, že si celou situaci dokázali velmi dobře promyslet a jednat „takticky.“

Z rozhovoru s respondentkou jsem často měla pocit, že až moc „přehrávala“ své pocity. Myslím, že její hysterické výlevy v průběhu rozvodu sloužily především k tomu, aby ukázala, jak na oko trpí. Tím se snažila převést pozornost rodičů a celé rodiny na sebe. Z rozhovoru totiž vyplývá, že ve skutečnosti měla respondentka rozvod svých rodičů v hlavě velmi dobře srovnaný a sama ví, že jinak by to ani nešlo. Myslím, že respondentka žárlí na vztah otce s mladším bratrem, ale i na jeho novou rodinu.

Respondent, mladší bratr respondentky, se také naučil rozvodu svých rodičů využívat k jeho prospěchu. I když nevědomě, často využíval nejrůznějších nabídek otce, které často působily jako uplacení. Ať už se jednalo o neustálé vylepšování jeho horského kola, nakupování počítačových her nebo spousty lyžařských zájezdů do zahraničí.

Každý ze sourozenců zkrátka v rozvodu svých rodičů spatřoval jiné „výhody“ a těch se snažili využít. Oba rozvod hodnotí jako rozumnou věc. Vědí, že jinak by se rodiče jenom trápili a spolu s nimi by se trápila celá rodina.

Nápadný mi ale přijde fakt, že oba respondenti mají problém dokončit bakalářské studium. Respondentka se na školu dostala až na druhý pokus a stále ji nedokončila, protože nezvládla státnice. Respondent se na školu sice dostal na první pokus, ale nezvládl dokončit hned první semestr. Přitom oba bez větších problémů dokončili gymnázium. Otec a rodina z jeho strany na vzdělání kladou silný důraz. Pro respondenty je tedy neúspěch ve škole velmi náročný kvůli tlakům z jejich strany. Tento tlak je pro ně zároveň i velikou motivací, protože v jejich očích nechtějí být ti, co na to nemají.

2.1.4 Sourozenci č. 4

Respondent č. 7: muž, rok narození 1989, SŠ vzdělání s maturitou (dostal se na VŠ, ale nedostudoval ji). V současné době žije na podpoře. V minulosti vyzkoušel již mnoho povolání (pokladač střech, prodavač ve večerce, zdravotní asistent), ale chce se vrátit na zmiňovanou pozici zdravotního asistenta. Bydlí střídavě u babičky a v bytě sestry.

Respondent č. 8: žena, rok narození 1993, SŠ vzdělání s maturitou (dostala se na VŠ, ale nedostudovala ji). V současné době žije se svým přítelem ve Velké Británii. Našla si tam práci, ale ta jí nebavila, proto dala výpověď a hledá si novou.

Rodina sourozenců

Respondenti pocházejí ze čtyřčlenné rodiny. Jejich matka je laborantkou v biochemické laboratoři a otec pracuje jako pokladač střech. Velikou roli v rodině hrají obě babičky, které podporují svá vnoučata a snaží se jim ve všem pomoci.

Rozhovor č.7

Respondentovi bylo v době rozvodu 12 let. Jelikož často slýchal hádky rodičů a otec byl často pryč, tušil, že je rozvod nevyhnutelný. Myslel si, že je na to připravený, ale když mu matka sdělila, že se s otcem rozešli, špatně to nesl. Podle jeho slov se po rozvodu nic nezměnilo. Táta doma stejně moc nebýval a o domácnost se starala matka. Jediné, co respondenta trápilo, bylo, že matka zůstane sama. *„Bál jsem se toho, že mamka zůstane sama...toho jsem se bál vážně nejvíc, protože pak by se mi hůř odcházelo...“* Celkově se po

rozvodu ale uvolnila atmosféra v domácnosti. Respondent vnímal, že byl v domácnosti jako jediný „chlap.“ Jelikož matka v té době měnila práci, aby utáhla domácnost, snažil se jí povzbuzovat a podporovat. Myslí, že se matčino chování k němu vůbec nezměnilo, naopak se změnilo jeho chování k matce. S otcem se vídali jen zřídka. Podle respondentových slov maximálně jednou za dva měsíce. Neví, jestli to stačilo, ale rozhodně to vyplynulo z tehdejší situace.

Fakt, že si otec založil novou rodinu, nesl respondent špatně, protože ho štválo, že matka stále nikoho nemá. To se ale záhy změnilo a respondent řešil spíše konflikty s otčímem. Dokonce přiznává, že ho bral jako konkurenci. Po jedné hádce s ním se pak odstěhoval k babičce. Dnes matku navštěvuje jednou do měsíce, protože se snaží vyhnout kontaktu s otčímem. *„Ve finále jsem za ně rád, páč jsou oba spokojení...“*

Respondent tvrdí, že rozvod rodičů ho nutí přemýšlet nad svým osobním životem. Rozhodně by si prý nepožíval dítě teď, když je ještě mladý, tak jak to udělali jeho rodiče. Ví, že je to velká zodpovědnost a také, že by se o něj teď nedokázal postarat. Partnerku respondent nemá, tvrdí, že je samotář. Průběh rozvodu svých rodičů hodnotí kladně, ale rozhodně by zlepšil komunikaci otce s ním a se sestrou.

Respondent je velmi citlivá osobnost. O tomto tématu se nechce příliš bavit a poskytnuté informace jsou spíše povrchní. Na první pohled je patrné, že ho situace v rodině velmi trápí. S rozvodem rodičů je srovnaný, protože ví, že by vedle sebe už nemohli žít, ale na druhou stranu mu chybí otec. Ne otec jako konkrétní osoba, ale role otce, od kterého by se něco naučil, který by mu něco předal do mužského života. (Celý rozhovor viz příloha č. 2)

Rozhovor č. 8

Respondentce bylo v době rozvodu 9 let. Rodina žila v bytě 2+kk v menším městečku u Prahy. Důvod rozvodu byl především alkohol, dluhy otce, jeho častá nepřítomnost a také nízký věk manželů. Šlo o poměrně divoký rozvod. Otec matce ani dětem neubližoval, ale permanentně chodil domů pozdě a opilý. *„Často přemýšlím o tom, že jako malá si ani svého tátu nepamatuju.“* říká respondentka. Matka se dlouho snažila manželství zachránit, ale potom, co přišel exekutor do jejich bytu, bylo jasno. Byt byl v matčině vlastnictví, proto toto období děti i matka zvládly poměrně dobře. Otec se přestěhoval ke svým rodičům a děti zůstaly v péči matky. *„Vážně si nepamatuju, jak dlouho rozvod trval, vím jen, že mamka z toho byla vážně zničená. Často k nám jezdily i obě babičky, ale tátu jsme dlouho neviděli.“*

Matka se snažila hrozbu rozvodu od dětí držet dál. Dětem předem nic nevysvětlovala, sdělila jim to až po rozvodu. Otec se k rozvodu zřejmě vůbec nevyjadřoval. *„Všichni mi opakovali, že ten rozvod je báječná věc, že teď už všechno bude lepší. Já k němu vlastně získala pozitivní vztah...“* Po rozvodu respondentka zaznamenala změnu chování své matky, která rozvod nesla špatně. Snažila se jí podporovat a to jí podle jejích slov nutilo k dospívání. Okolnosti rozvodu respondentku dovedly k názoru, že by se měla více zaměřit na otce, kterého do té doby téměř neznala. Otec se v rámci svých možností snažil komunikovat s dětmi, ale vídali se jen málo kdy. Otci byly vyměřeny alimony, které stejně často neplatil, protože splácel dluhy. Děti k němu, potažmo k babičce, občas jezdily na víkendy. Situace se změnila až v momentě, kdy otec splatil většinu dluhů a našel si partnerku. S tou založil novou rodinu. Mají jednoho chlapečka a druhé dítě je na cestě. V tu dobu se respondentka s otcem hodně sblížila. Ráda k jeho rodině jezdila *„starat se o bratříčka.“* V respondentčině čtrnácti letech si i matka našla partnera, s tím si ovšem obě děti nesesly. *„Nikdy neměl své děti a nás se najednou snažil vychovávat,... Vzhledem k tomu, že k nám přišel a s námi žil, jsem ho vnímala mnohem intenzivněji než tátovu paní a ryze a upřímně jsem ho nenáviděla. Máme spolu komplikovaný vztah, který byl jednou nahoře, jednou dole. Naše ega se velmi tloukla a napětí povolilo po asi šesti (fakt nevím přesně) letech, když jsem se od nich odstěhovala.“* Matka s přítelem koupili dům, kam se všichni odstěhovali a rekonstruovali jej. Poté se snažili o dítě, ale skončilo to neúspěchem.

S matčíným přítelem děti měly neustále spory, což vedlo k tomu, že se obě děti ve svých osmnácti letech odstěhovaly. Respondentka ke svému příteli, s kterým odjela do Británie a její bratr k babičce z matčiny strany do Prahy. S matkou už nemá tak upřímný vztah jako dřív. Má pocit, že jí kvůli otčíma ztrácí. S otcem se podle jejích slov vidí tak 8x do roka a to většinou k příležitosti oslav narozenin nebo svátků. Mají společný zájem – plazi, což je docela sbližuje. Respondentka na jeho novou rodinu nežárlí, doufá, že pro jeho děti bude lepším otcem, než byl pro ně.

Respondentka se jen tak mimochodem zmínila, že v době, kdy se odstěhovali do nového domu, který koupila matka s přítelem, se bratr pokusil o sebevraždu a že to dost otřáslou celou rodinou. Bratr byl hospitalizován na psychiatrii s tím, že to byla demonstrativní sebevražda.

Ve svých devíti letech přišla na to, že chlapi jsou nemožní. To mělo vliv na její krátkodobé vztahy, spíše zálety. Našla si ale partnera, se kterým si umí představit svůj život. Rozhodně nezavrhne instituci manželství. *„Do manželství určitě půjdu. Půjdu do něj ale po x*

testech a po x zkouškách...“ Jinak je ale velmi extrovertní. Nemá problémy s komunikací. Nevadí jí mluvit ani o tak citlivých tématech. Mluví o tom jako o samozřejmosti. Jako kdyby se to dělo každému. Myslím, že je s rozvodem svých rodičů vyrovnaná.

Shrnutí

Na průběhu rozvodu se oba sourozenci shodli. Vidí i podobné chyby, které rodiče dělali. Oba si uvědomují, že rozvod jejich rodičů má vliv na jejich partnerský život. Díky rozvodu si uvědomují zodpovědnost, která přichází po narození potomka. Chtějí se vyhnout rozvodu a rozhodně nechtějí, aby si jejich děti procházely tím samým, jako oni sami.

Členové rodiny spolu velmi dobře komunikují. Problémem se ale stal přítel a posléze manžel matky, který je příliš dominantní a to si ani jeden ze sourozenců nechtěli nechat líbit. Oba jsou totiž velmi silné osobnosti, které otčíma brali jako soka. Sourozenci tuto situaci vyřešili odchodem z domu. Respondentka se přestěhovala k příteli a respondent k babičce a následně k sestře. Myslím, že jde o určitou formu úniku od problému, který se snaží oba potlačit. Bohužel ho ale neumí vyřešit.

Velmi zajímavým úkazem je, že oba se dostali na vysokou školu, ale nedodělali ji. Je patrné, že sourozenci jsou velmi chytrí, ale chybí jim motivace ke vzdělání. Podle zmiňované studie B. Keitha (viz str. 22) dosahují děti nižšího vzdělání než děti z úplných rodin. Je to proto, že jim chybí podpora otce. Myslím, že v tomto případě se tato teze ukazuje být velmi pravděpodobná.

Na konec bych se ráda zmínila o pokusu o sebevraždu, o kterém ani jeden ze sourozenců nemluvil přímo. Oba jen naznačovali a já si jejich tvrzení spojila dohromady. Respondent totiž mluvil o hospitalizaci na psychiatrii, ale nezmínil se, z jakého důvodu tam byl. Jeho sestra zase mluvila o sebevraždě v souvislosti s novým domem, ke kterému si ani jeden z respondentů nevybudoval vztah. Vzhledem k tomu, že se žádný z respondentů o sebevraždě nevyjádřil konkrétně, nemohu situaci přesně a relevantně zanalyzovat. Je však jasné, že na respondenta v té době nepůsobil jen zmatek z rozvodu rodičů, ale také nenávist k novému partnerovi matky, neúspěch na gymnáziu, které nedodělal (maturitu získal až na střední odborné škole), a možná také deprese z toho, že si nemůže najít stálou partnerku.

2.1.5 Sourozenci č. 5

Respondent č. 9: muž, rok narození 1988, vystudoval magisterské studium na FF UK. V současné době pracuje v reklamní agentuře, ale stále pracuje na svém kariérním růstu. Motivací je pro něj především lepší finanční ohodnocení, protože se mu letos v únoru narodila druhá dcera a proto si musel koupit větší byt, který financuje hypotečním úvěrem. Se svou partnerkou ale sezdán není.

Respondent č. 10: muž, rok narození 1984, vystudoval střední odbornou školu elektrotechnickou. Dnes pracuje v malé firmě jako grafik. Bydlí sám v pronajaté garsonce, protože se před nedávnem rozešel se svou partnerkou.

Rodina sourozenců

Respondenti pocházejí ze čtyřčlenné rodiny. Matka pracuje jako účetní v menší firmě. Našla si partnera, s kterým žije už mnoho let a pro sourozence je nedílnou součástí rodiny. Otec dělá automechanika. Založil si novou rodinu. S otcem se nestýkají, ale mají velmi dobré vztahy s otcem otce – tedy jejich dědečkem.

Rozhovor č. 9

Respondentovi bylo v době rozvodu šest let. Několikrát byl svědkem hádek svých rodičů. Ti se ale snažili spory skrývat a dětem o tom neříkali. Hádky slýchal z dětského pokoje. Tvrdí, že to bylo na celém rozvodu to nejhorší. S otcem ale neměl moc dobré vztahy. Často se totiž stalo, že od něj dostal tzv. „výchovnou facku.“ Za to ho respondent nenáviděl. Rozvod prý probíhal tak, že si otec jednoho dne sbalil věci a rozloučil se. Tento moment si velmi živě vybavuje. Prý se snažil otce udržet doma a prosil ho, ať zůstane, že to bude lepší. Matka sourozencům vysvětlila, že tatínek odchází ke své nové rodině a že už se nebudou vídat tak často. Toto období bylo pro respondenta velmi složité, protože viděl plakat matku, což ho velmi trápilo. Sám také plakal. Jejich domácnost v období po odchodu otce z domu popisuje jako plačtivé údolí. Vzpomíná si, že jednou ho s bratrem hlídal dědeček z otcovi strany. Ten je tehdy pořád ujišťoval, že teď už bude vše lepší. Byl prý velmi naštvaný na otce, protože nedokázal svou rodinu udržet. Respondent si myslí, že je dědeček hlídal proto, že rodiče zrovna měli rozvodové řízení. Bylo těžké si zvyknout na domácnost bez otce.

Rozvod pro něj byl veliký zlom. Především v tom, že si uvědomoval, že musí být oporou pro svou matku. Musel se velmi osamostatnit a více matce pomáhat. Bratr v té době měl prý problémy s chováním, tak se respondent snažil, aby se alespoň na něj mohla matka

spolehnout. Na otázku, jestli se ho ptali, s kým by chtěl být, odpověděl: „*Jo ptali. A bylo to celkem jasné. Ten domov dělala máma, takže sme jako chtěli bejt oba dva s bráchou s mámou. Otec stejně plánoval novou rodinu, takže sme mu připadali jako na obtíž.*“ Otec o ně ale neusiloval. Plánoval novou rodinu a staral se především o ni. Respondent si ale vzpomíná na Vánoce, které měl moc rád, protože nedostávali jen dárky od mámy, ale na druhý den i od táty.

Vztahy s otcem od té doby byly velmi chladné. Respondent ho prý měl stále za svůj vzor, ale cítil, že o něj otec nemá zájem. Nevídali se prý pravidelně. Párkrát spolu byli na fotbale nebo v cukrárně, ale časem si už neměli co říct a často to prý bylo až trapné. Několikrát byl respondent na návštěvě v otcově nové rodině, ale cítil se tam jako cizí, proto tam už nechtěl jezdit. Postupem času se tedy přestali stýkat úplně. Dnes si prý občas zavolají, ale je to velmi neosobní. Vše bylo prý dáno otcovou novou rodinou, které věnoval veškerou energii. Narodily se mu další dvě děti a o ty se staral především. Alimenty ale otec platil pravidelně i v době, kdy respondent studoval na vysoké škole.

S matkou měl velmi dobrý vztah. Prý byli spíš jako „partáci.“ Rozvod jejich vztah velmi utužil. Sourozenci si uvědomovali, že jí musí pomáhat a snažili se jí ve všem odlehčit. O víkendu spolu často jezdili na chalupu za prarodiči, s kterými mají dodnes skvělé vztahy. Matka si asi čtyři roky po rozvodu našla partnera, s kterým si sourozenci velmi dobře rozuměli. Jako otce ho nebrali. Spíš je to pro ně dobrý kamarád. Respondent tvrdí, že je za to vděčný, protože dnes k nim může odložit vnoučata a udělat si s partnerkou chvíli volno. Jeho starší dcera tomuto partnerovi říká dědo. Takhle jejich rodina funguje a je za to rád.

V dnešní době rozvod svých rodičů vidí jako velmi sobecký počin. On sám si nedovede představit, že by svou rodinu opustil a nechal je na holičkách. Raději by prý i odpustil nevěru, než dětem brát fungující rodinu. Respondent si myslí, že rozvod ovlivňuje mnoho generací dopředu, které se nenaučili jak udržet rodinu a stále se bude opakovat ten samý scénář s neúplnými rodinami. Rodina je pro něj základ. Rozvod svým rodičům zazlíval, když byl malý, ale teď ví, že to tak bylo lepší. Štve ho, že otec nesplnil svou roli otce. Jinak ale respondent nemá pocit, že by ho rozvod ovlivnil. Vystudoval, má fungující rodinu, dobrou práci a je šťastný. Pokud ho ovlivnil, tak pozitivně, protože si velmi váží své partnerky.

Respondent na první pohled působí velmi otevřeným někdy až ztřeštěným dojmem. O rozvodu mluvil vcelku povrchně. Je to pro něj minulost a nechce se v ní příliš pitvat. Žije ze dne na den. Nedělá si starosti s tím, co bude za pár dní, natož za pár let. Je velmi živelný a

dost roztěkaný. Skáče z jedné myšlenky na druhou a téměř žádnou sám od sebe nedokončí. Často jsem se ho musela ptát a parafrázovat jeho slova. Myslím, že ho velmi trápí situace s otcem, ale je příliš hrdý, než aby se mu ozval. Snaží se na něj spíše zapomenout. Respondent v některých chvílích působí rozumně a zase naopak někdy je z něj malé dítě. To působí nevyrovnaně a chaoticky.

Rozhovor č. 10

Respondentovi bylo v době rozvodu devět let. Nikdy nebyl přímým svědkem hádek rodičů, ale často je slyšával. Bylo mu jasné, že se spolu rozejdou, protože hádek stále přibývalo. O důvodu rozvodu se prý nikdy nebavili, ale časem vyšlo na povrch, že otec rodinu rozbil kvůli jiné ženě. V té době už se respondent s otcem téměř nebavil a vždy vše řešil s matkou. Proto mu bylo jedno, že otec odchází. Dokonce prý cítil úlevu, protože si spolu nikdy moc nerozuměli. Vzpomíná si, že to velmi špatně nesl bratr, který často brečel, dokonce byl někdy velmi hysterický. Respondent se snažil být mu oporou a utěšoval ho.

Po odchodu otce se doma atmosféra uvolnila. Děti musely více pomáhat matce s úklidem a osamostatnit se. Ve škole se respondentovi prospěch nezhoršil. Prý už by to ani nešlo, protože se nikdy dobře neučil. Respondent připouští, že se mohlo zhoršit jeho chování ve škole, ale připisuje to spíše věku, protože se zrovna dostával do puberty.

Vztah s otcem byl po rozvodu velmi vlahý. Otec o ně prý neměl zájem. Museli se ale vídat, protože to měli soudem nařízený. Respondent si pamatuje, že to bylo jenom párkrát a že pak už ani jedna strana neměla o kontakt zájem. U otce doma prý nikdy nebyl. Ani by nechtěl. O jeho rodinu nikdy neměl zájem a také nikdy mít nebude. Alimenty otec platil pravidelně. S matkou se vztah po rozvodu zlepšil. Více si pomáhali a respondent jí prý bral skoro jako kamarádku. Uvědomuje si, že kdyby neměl takový vztah s matkou, určitě by v té době spadl do problémů, protože kolem sebe měl přátele, kteří brali drogy a pili alkohol. Respondent si totiž uvědomoval, že ho rodina potřebuje a snažil se být pilířem pro matku i bratra. Bylo to i tím, že uměl nedávat své city najevo a proto vše ustál lépe, než oni. Dodnes si pamatuje, že si říkal, že musí přebrat roli otce na sebe. Neví, jestli se mu to podařilo, ale snažil se. Po čase si matka našla přítele, s kterým respondent vychází velmi dobře dodnes.

Respondent rozvod neumí zhodnotit. Matce ho prý nezazlívá, ale otcovi ano, protože je to jeho vina. Na vztahu s otcem by se ale stejně asi nic nezměnilo, takže možná je nakonec dobře, že odešel. Dnes má respondent problémy v partnerském životě. Stále se mu nedaří najít si stálou partnerku. Dvakrát už měl přítelkyni, s kterou žil, ale nikdy to nevydrželo dlouho.

Tvrdí, že si myslí, že si nikdy žádnou nenajde. Je mu ale nepříjemné o tom mluvit a tak velmi rázně ukončil rozhovor.

Respondent je introvertní typ. Rozhovor s ním trval čtvrt hodiny, což vypovídá o jeho uzavřenosti a neochotě mluvit o tak osobním tématu. Na druhou stranu dal svolení k rozhovoru a sešel se semnou, což jednoznačně poukazuje na jeho tendenci něco v životě změnit. Moc dobře si totiž uvědomuje, že jeho povaha je pro okolí nesympatická a snaží se na sobě pracovat. Je pravý opak svého bratra. Myslím, že mu jeho přístup k životu závidí a to je hlavní příčina touhy něco změnit. Respondent ani tolik netouží po partnerce nebo po množství přátel, ale snaží se vyrovnat svému bratrovi, který každou situaci hravě vyřeší. To zřejmě souvisí s jejich dětstvím, kdy byl bratr vždy ten chytrý a talentovaný, ale on sám měl problém dostudovat střední školu.

Shrnutí

Na první pohled je zřejmé, že jsou oba sourozenci pravé opaky. Zatím co první, mladší, je velmi otevřený a optimistický, druhý je velmi uzavřený a na rozhovoru je znát, že mu dělalo veliký problém o takových věcech mluvit. Bohužel starší z bratrů je zklamaný ze svého života. Má pocit, že se mu nic nedaří a ani dařit nebude. Na druhou stranu na rozdíl od jiných, do rozhovoru semnou šel a snažil se. To pokládám jako velké plus. Je znát, že nad sebou respondent přemýšlí a snaží se něco dělat.

Mladší bratr rozvod prožíval velmi silně. Měl s otcem poměrně silný vztah a nedovedl si život bez něj představit. Velmi ho jeho odchod zaskočil. Domnívám se však, že jeho kladný vztah k otci, který měl v raném dětství, ho velmi motivoval v cestě za vysokoškolským titulem. Starší bratr měl vztah k otci narušený, a proto měl i na základní škole velké problémy jak s prospěchem, tak s chováním. Bohužel ho to ovlivňuje dodnes. Není schopen se vyrovnat s tím, že neměl normální dětství a že musel s otcem velmi dlouho bojovat. Podle rozhovoru to totiž vypadá, že je otec velmi autoritativní a jeho starší syn má také velmi silnou osobnost. Tyto povahy se zkrátka nesnesly a on tak musel celé dětství žít v silném napětí. Odráží se to i na jeho vztazích. Není si schopen dlouhodobě udržet partnerku, protože se neumí otevřít a dát své city najevo. Zdá se, že nikdy nedospěl.

Musím vyzdvihnout chování matky. Rozvodovou situaci velmi dobře zvládla a sourozenci velmi rádi vzpomínají na dobu, kdy žili jen s matkou. Tato žena jim byla jak matkou, tak kamarádkou (mladší bratr ji nazývá partákem). Dokázala si s nimi udržet úžasný

vztah i v jejich pubertě, za což ji opravdu obdivuji. Našla si partnera, který si ke klukům také uměl najít cestu, a mají hezký kamarádský vztah.

Ztráta otce je opravdu traumatizující zážitek. Tento příběh je důkazem toho, že velmi záleží na osobnosti člověka, jak se s takovou situací vyrovná a jak s těmito zkušenostmi naloží. Já obdivuji oba sourozence, protože takové zkušenosti jsou živnou půdou pro nejrůznější problémové chování. Oni se s tím však zvládli vypořádat a dnes žijí relativně normální životy.

2.1.6 Sourozenci č. 6

Respondent č.11: žena, rok narození 1991, vystudovala VOŠ a nyní ve studiu pokračuje na vysoké škole. Orientuje se na pomáhající profesí. Stále bydlí u své matky, ale má partnera, s kterým si plánují budoucnost.

Respondent č. 12: žena, rok narození 1995, vystudovala střední odbornou školu obchodní. V současné době žije se svým partnerem a pracuje na poště.

Rodina sourozenců: Jedná se o druhou otcovu rodinu. Z předchozího manželství má dvě dcery a jednoho chlapce. Chlapec žil v rodině s otcem, dívky s bývalou manželkou otce. Matka je právnička a dělá na odboru výstavby. Rodiče se rozvedli kvůli neustálým sporům a dluhům otce. Krátce po rozvodu se k sobě vrátili. Znovu se však nevzali. Dnes otec bydlí na rodinné chalupě, protože je již tři roky v důchodu. Matka má stejný plán. Po odchodu do důchodu se odstěhuje za otcem a byt přenechá potomkům.

Rozhovor č. 11

Respondentce bylo v době rozvodu 6 let. Rodiče se velmi hádali. Před dětmi to později ani neskrývali. Respondentka si dokonce pamatuje, že se jednou otec vrátil z hospody a ráno měla matka na krku a prsou velikou modřinu. Děti věděly, že jí to udělal otec, ale matka tvrdila, že se někde uhodila. Toto období trvalo dva roky. Ukončila to matka, která otce vyhodila z bytu, protože už to pro celou rodinu bylo neúnosné. Respondentka si vzpomíná, jak otce v předsíni přesvědčovala a prosila ho, aby zůstal.

Důvod rozvodu respondentce nikdo nikdy nesdělil, i když se na to několikrát ptala. Oba rodiče jí tvrdí, že to byly neshody, ale respondentka si myslí, že v tom bylo něco víc. Po rozvodu se snažila rodiče dostat dohromady. Snažila se domlouvat si s oběma, aby ji v ten

samý čas vyzvedli ze školy nebo aby se rodiče museli potkat při předávání dítěte. Rozvod si vyčítala a bála se, že za něj může ona. Matka jí to ovšem vyvracela. V té době byla dcera velmi orientovaná na otce a na matku vůbec nebrala ohledy. Tvrdí, že za to matku nenáviděla. To jí matka v pozdějším věku vyčítala. S matkou měla po rozvodu velmi špatný vztah. Neustále se hádaly a respondentka jí vyčítala, že otce vyhodila. Jednou se dokonce pohádaly tak moc, že respondentka uvažovala nad sebevraždou. Stála v okně v pátém patře a chtěla skočit. To si však rozmyslela. Matka jí po těchto zkušenostech poslala k dětskému psychologovi.

Psycholog byl pro respondentku velmi důležitý, protože v té době klesla její sebedůvěra a uzavřela se do sebe. Před rozvodem byla komunikativní a extrovertní dítě. Rozvodem se to však změnilo a stal se z ní introvert. Už neměla tolik přátel a učitelka ve škole si všimla, že je nepřírozeně tichá a nespolečenská. Psycholožka se prý stala její kamarádkou. Byla moc ráda, že si o tom s někým může pohovořit. Její pomoc se projevila až v pozdějším věku, kdy si respondentka začala víc věřit a svěřovat se druhým. Už jí nedělá problém se spřátelit s cizím člověkem, jako v dětství. Psycholožka jí vzala do klubu, kam docházely děti s nejrůznějšími problémy a měly možnost si o nich povídat. To jí velmi pomohlo a bavilo jí tam chodit.

Po odchodu otce se děti musely mnohem více osamostatnit. Museli matce více pomáhat. Pro tento účel matka vymyslela bodový systém, podle kterého bylo dětem vypláceno kapesné. Z té doby pramení respondentčina láska k opravování věcí a nábytku. Často si totiž musela opravovat věci sama, protože táta nebyl doma. Otec po rozvodu neměl kam jít, tak přespával v hospodě, kterou z části vlastnil. S respondentkou tedy mnoho volného času netrávil, protože pořád pracoval. Respondentka za ním ale často chodila do hospody a v kanceláři si malovala.

Respondentku rozvod ovlivnil i v partnerských vztazích. K mužům je prý velmi nedůvěřivá. První vztah měla až v 18 letech. Jako dítě zažila dětské lásky, ale vše vždy trvalo jen den, maximálně dva. V pubertě jí to bylo líto, protože její spolužačky vztahy měly. Bála se chlapcům otevřít, ale také se před nimi styděla. Sexuálně začala žít až se současným partnerem, s kterým je půl roku. Je s ním šťastná, ale stále cítí nedůvěru.

Tento rozhovor byl velmi příjemný. Respondentka byla tomuto tématu velmi otevřená a byla ráda, že mi může pomoci s bakalářskou prací. Na všechny otázky mi odpověděla a několikrát se rozsáhle rozpovídala. Působila ale velmi nejistě. Je znát, že s rozvodem není

zcela vyrovnaná a to i přes to, že se otec po nějaké době vrátil. Období bez něj pro ni bylo velmi náročné. Měla problém se s touto situací vyrovnat. Její konflikty s okolím jí přerůstaly přes hlavu. Ztratila sebedůvěru a jistotu a dodnes je hledá.

Rozhovor č. 12

Respondentce byly v době rozvodu tři roky. Rozvod si nepamatuje a celé období má velmi zamlžené. Většinu informací má z vyprávění od sestry. Díky ní ví, že se před ní rodiče hádali, ale rozhodně si nic takového nepamatuje. Neví, proč se rodiče rozvedli, ale je jí to jedno. Nezáleží jí na tom, protože se k sobě rodiče nakonec vrátili a to je pro ni důležité. Pamatuje si, že se jí tenkrát sestra snažila vysvětlit, co se děje a utěšovala ji. Nejživější vzpomínky má na to, že jí často hlídala babička, protože na ní neměla matka čas. S babičkou jí ale bylo vždy moc dobře. Když byla s matkou a sestrou, více plakala. S otcem se ale vídala často. Respondentce vždy přišlo divné, že rodiče o sobě nikdy nemluvili, a když na toho druhého přišla řeč, vždy nastalo takové to nepříjemné ticho.

Respondentka rozvod vůbec nehodnotí negativně. Stále se vrací k tomu, že si v té době více hrála se sestrou, s kterou má díky toho dnes velmi blízký a kvalitní vztah. Celkově si myslí, že rozvod rodičů velmi stmelil rodinu. Od té doby, co se otec vrátil domů, jsou k sobě všichni mnohem otevřenější a citlivější. Mají k sobě blíž. Jinak ale rozvody neschvaluje. Myslí si, že když už jsou ve vztahu děti, mělo by se vše řešit v klidu a ne rovnou rozvodem. Toto chování odsuzuje a tvrdí o něm, že je sobecké. V současné době respondentka bydlí se svým přítelem mimo Prahu, proto se se sestrou a matkou vídá maximálně dvakrát za měsíc. S otcem se vídá častěji, protože bydlí kousek od sebe. Mají spolu velmi dobrý vztah. Respondentka tvrdí, že pokud potřebuje pomoc nebo radu, jde za otcem. Má k němu blíž a více si s ním rozumí.

Respondentka působí velmi odměřeným dojmem. Bylo zřejmé, že se jí o tomto tématu nechce mluvit. Mohlo to být ale také tím, že jí toto životní období nepřijde příliš důležité. Většinu informací z tohoto období má od své sestry, která rozvod prožívala mnohem emociálněji.

Shrnutí

Obě sestry jsou velmi sympatické slečny. Myslím si však, že je každá naprosto odlišná. Starší sestra je silně emociálně založená. Srovnat se s otcovým odchodem pro ni bylo nesmírně složité a vztek, který pramenil z této situace, ventilovala směrem k matce. Po mnoha

hysterických hádkách matka už nevěděla co s dcerou dál a tak se rozhodla pro pomoc odborníka. Podle mého názoru to bylo velmi rozumné rozhodnutí. Lepší je přiznat si, že už na situaci nestačím, než žít v rodině s tak vyhocenými vztahy a bát se, co dcera vyvede. Tento moment hodnotím jako velmi pozitivní nejen pro dceru, ale také pro celé rodinné klima.

Bohužel, jak jsem již zdůraznila, starší respondentka rozvod prožívala velmi silně. Vzhledem k tomu, že se svým kamarádům a spolužákům uzavřela, neměla se komu svěřovat a tak k tomu účelu využila svou teprve tříletou sestru. Všimněme si, že veškeré informace, které o rozvodu svých rodičů mladší sestra má, má z vyprávění od sestry. Starší respondentka svou sestru až nezdravě zatahovala do rodinných problémů a to u respondentky vyvolalo zvýšenou plačtivost. Myslím, že pokud by mladší sestra byla více emociálně založená a celkově citlivější ke svému okolí, nesla by kvůli tomu rozvod mnohem hůře a rozhodně by to na ní zanechalo silné následky.

Velmi znepokojující je fakt, že se zde opět setkáváme s fenoménem sebevražd. Respondentka se o ni nepokusila, ale vážně nad ní přemýšlela. To vypovídá o opravdu velkém traumatu, které si dítě, především to citlivé, z rozvodu odnáší.

2.1.7 Sourozenci č. 7

Respondent č. 13: žena, rok narození 1991, nyní žije se svým dlouholetým partnerem v bytě v Praze. Studuje první ročník magisterského studia psychologie na FF UK.

Respondent č. 14: muž, rok narození 1987, nyní žije se svou partnerkou v bytě za Prahou, kousek od matky. Dojíždí za prací do Prahy. Je zdravotníkem, který odebírá dobrovolníkům plazmu.

Rodina sourozenců: Otec byl v době rozvodu horník ve vedoucí pozici. Matka učitelka. Měli spolu dvě děti, dceru a syna. Žili spolu v domácnosti ve Slezku. Rodiče se rozvedli kvůli otcově násilnému chování k matce. Vzhledem k tomu, že má otec genetické předpoklady k psychickým poruchám (v rodině došlo k několika sebevraždám), docházel v průběhu rozvodu k psychologovi. Dnes má novou rodinu, ke které se také chová násilnický. Matka dnes žije nedaleko Prahy u svého bratrance, kterého si vzala a vychovala s ním své děti.

Rozhovor č. 13

Respondentce bylo v době rozvodu 8 let. Rodiče se velmi hádali a ani se to před dětmi nesnažili skrývat. V době, kdy tyto spory začaly, byla respondentka v první třídě a nesla je velmi těžce. Často plakala a nemohla kvůli tomu spát. Bála se, že se rodiče budou zase hádat. Vzhledem k tomu, že v jejich vztahu bylo domácí násilí ze strany otce mířené na matku, matka jednoho dne i s dětmi utekla. Otec totiž o rozvodu nechtěl ani slyšet a vyhrožoval matce zmrzačením, pokud se o něco pokusí. Bratr respondentky o útěku věděl. Respondentka si ale myslela, že jedou na výlet. Matka jí to neřekla proto, že v té době byla na otce velmi fixovaná a celý plán by prozradila. S touto křivdou se respondentka dlouho vyrovnávala a s matkou kvůli tomu vedla časté spory. S otcem se dlouho nebavila, protože si matka nepřála jejich kontakt. To z toho důvodu, že po jejich odjezdu otec často volal staršímu bratrovi a vyhrožoval mu, že se zabije, pokud se všichni nevrátí zpět.

Rozvod byl velmi náročný. Otec chtěl obě děti do své péče, stejně jako matka. Respondentka mluví o bratrově oběti, kterou udělal pro ni i matku, a dobrovolně odešel k otci. Respondentka tak mohla zůstat s matkou ve strýcově domě. V té době si respondentka musela najít nové kamarády v nové škole. Na jejím školním prospěchu se tato situace neprojevila. Stále ale měla problémy se spaním. Bála se usnout a trápily ji noční můry. To vedlo k silnému navázání na matku, která s ní musela spávat v pokoji. Mluvila však často i o otcovi a chtěla se s ním vídat. Soud určil její styk s otcem vždy o prázdninách. V té době se velmi zlepšil její vztah s bratrem. Vídali se málo a vážili si sami sebe. Otec si velmi brzy našel novou partnerku, se kterou si respondentka rozuměla. Často na ni však žárlila a chtěla otcovu pozornost upoutat na sebe. Otec si partnerku vzal a tímto sňatkem se respondentčina rodina rozrostla o dva nevlastní sourozence. Matka si po nějaké době vzala svého bratrance, ke kterému rodina utekla. Z této strany respondentka získala další tři nevlastní sourozence.

V bratrových osmnácti letech došlo k velkému obratu. Otec totiž vybral jeho spoření a peníze investoval do partnerčina podniku. Bratr však peníze chtěl a nelíbilo se mu, že s nimi otec disponoval. To bylo příčinou mnoha hádek, které vedly k tomu, že otec vyhodil svého syna z domu. Od té doby žil bratr v domácnosti matky s respondentkou. Ta už se v té době s otcem také nevídala, protože se pohádali. Respondentce vadilo jeho manipulativní chování, vydírání a také násilí na jeho nové partnerce. Otec v sobě měl stále nenávist k matce a dával to silně najevo. Tato událost vedla i ke změně postojů širšího příbuzenstva. Ti totiž celou dobu matku odsuzovali. V této situaci si ale uvědomili, že otec pro své děti nedělá nic

dobrého. Jeho alimony totiž nepřesáhly tisícikorunu na jedno dítě, což je na horníka ve vedoucí pozici poměrně malá částka.

Respondentka se se svým otcem od svých 18 let neviděla. Nejsou spolu v kontaktu, vyjímaje narozenin a Vánoc, kdy si píše SMS zprávy. Bratr respondentky není s otcem v kontaktu již deset let. Respondentka se s její minulostí stále vyrovnává. Sama říká, že už čtyři roky studuje psychologii a čtyři roky na tomto traumatu pracuje a snaží se s ním vyrovnat, ale cítí, že je před ní ještě dlouhá cesta.

Rozhovor byl velmi příjemný. Respondentka je milá a otevřená diskuzi. Ráda vypráví a moc dobře ví, že její příběh je zajímavý a poutavý. V některých pasážích jejího vyprávění jsem měla pocit, že je na svou minulost hrdá a líbí se jí pozornost, kterou tímto příběhem poutá. Rozhovor trval hodinu a půl. I přes to, že mi na každou otázku velmi detailně odpovídala, večer po rozhovoru mi napsala mail, že mi ještě neřekla všechno a příběh tím ještě více rozšířila. Myslím si, že se na jejím postoji podepsalo studium psychologie. Z respondentky totiž číší vyrovnanost a klid a to i v případech, kdy mluví o tom, jak její otec bil matku, nebo jak se v noci pomočovala strachy.

Rozhovor č. 14

Bylo velmi náročné se s respondentem sejít. Proto jsem nakonec svolila k jeho návrhu, abych si nechala odebrat plazmu, a při tomto zákroku jsme rozhovor udělali. Proto byl rozhovor velmi rychlý, odměřený a roztěkaný.

Respondent na dětství nevzpomíná rád. Nerad o něm mluví. Své dlouholeté partnerce o jeho vztahu k otci řekl až nedávno a to po šesti letech vztahu. Otec je prý fajn chlap, ale jen jako kamarád, rodič je k ničemu. Je to manipulátor a je rád, že s ním již neudrhuje žádný kontakt. Nepřeje si, aby se někdy jeho děti potkaly s jeho otcem, jejich dědečkem. Odešel od něj až v osmnácti. Při rozvodu totiž chtěl jít k tátovi. Byl tam doma, měl tam kamarády a v té době měl k otci docela dobrý vztah. Když otec vybral jeho stavební spoření a respondent pochopil, že už v otcově nové rodině nemá místo, odešel k matce. Tam si taky těžko zvykal, ale už byl dospělý, tak se o sebe uměl postarat. Brzy si našel kamarády a zanedlouho i současnou přítelkyni.

Matku má respondent rád. Často se mu po ní stýskalo, ale teď už je rád, že s ní nemusí bydlet, protože je matka učitelka a tak trochu pedantka. S jejím partnerem problém nemá. Neřeší jejich vztah.

S přítelkyní si velmi rozumí, ale o věcech z minulosti se nebaví. Ona se prý vše dozví od jeho matky a sestry, které rády probírají minulost a „drby“ v rodině.

Shrnutí

Sourozenci jsou na první pohled pravé opaky. Starší bratr je tichý, svou minulost nemá vyřešenou a snaží se jí vytěsnit. To je na jeho vystupování velmi znát. Na první pohled působí velmi vyrovnaně a možná i trochu namyšleně, ale po pár větách rozhovoru je zřejmé, že se vůbec necítí dobře, když o sobě mluví a spíše mám pocit, jako by se za svou rodinu styděl. Je citlivý, ale skrývá to. Jsem přesvědčená, že se na něm podepsalo otcovo násilí na matce. Myslím, že právě s tím se ještě nevyrovnal. Celkově se zřejmě neztotožnil s rolí muže v rodině. To je možná i důvod, proč ještě nepřemýšlí o založení rodiny se svou partnerkou.

Mladší sestra je upovídaná, otevřená, pozitivní a zřejmě i vyrovnaná bytost. Nedělá jí problém o rozvodu mluvit. Občas z něj dělá i svou přednost, protože právě její příběh je na ní velmi zajímavý. Je jisté, že se s otcem snaží udržovat kontakty. Myslím, že ho má stále ráda. Vadí jí ale, že neplatí alimony, i když stále studuje. Velmi soucítí s matkou a místy se s ní ztotožňuje. Skoro jakoby přebírala matčinu verzi příběhu.

Jelikož se bratr moc nerozpovídal, nemohu jistě říci, že tato verze příběhu je ta pravdivá a správná. Otec by k tomu jistě také měl co říci a možná by nás překvapilo, co všechno bychom se od něj dozvěděli. Pro nás je ale podstatný fakt, že je naprosto zřejmé, že oba sourozence rozvod velmi zasáhl. Neshody a nevyřešená příkoří cítí oba sourozenci a to se podepisuje na jejich rodinné atmosféře.

2.1.8 Sourozenci č. 8

Respondent č. 15: žena, rok narození 1991, nyní žije se svým manželem v Praze. Studuje magisterské studium UK obor logopedie. Má blízko k pomáhajícím profesím a je dobrovolnicí v programu pro seniory.

Respondent č. 16: žena, rok narození 1989, nyní žije sama v Praze v bytě po matce. Studia zanechala po maturitě. Dělá pomocnou účetní v menší firmě. Nedávno se rozešla s přítelem po ročním vtahu. To je prý normální, delší vztah snad nikdy neměla. Vždy to na něčem ztroskotá.

Rodina sourozenců: Matka je učitelka na střední škole. Otec architekt. Rodiče se poznali ve velmi mladém věku. Brali se čerstvě po nabytí plnoletosti, protože matka čekala svou první dceru. Otec si ale poměrně brzy našel novou partnerku, s kterou udržoval vztah několik let. Nakonec s ním otěhotněla i ona. Otec i přesto ještě dva roky udržoval vztah se svou ženou a bydlel ve své domácnosti. Odstěhoval se až potom, co jeho manželka zjistila, že má nemanželské dítě. Jeho nová se rodina se rozrostla celkem o tři dcery. Dodnes se rodiny stýkají a mají spolu relativně dobrý vztah.

Rozhovor č. 15

Rodičovské neshody začaly už v respondentčiných devíti letech. Sama ale říká, že si to tenkrát moc neuvědomovala. Začala to řešit až kolem dvanáctého roku života, kdy jí začalo vadit, že se něco děje, ale nikdo jí neřekl co. Často prý vedli debaty v rodinném kruhu, které končily rodičovskou hádkou. Rodiče se snažili rodinu udržet a chodili na rodinné terapie. To prý respondentka sabotovala. V té době se tím nechtěla zabývat a mnohokrát na terapii vůbec nepřišla. Teď jí to velmi mrzí. Rodiče se rozvedli v jejích čtrnácti letech. Nikdo ji na to neupozornil. Ze dne na den se otec odstěhoval. V té době se respondentka pomalu začala dozvídat, proč mezi rodiči byly takové neshody. Dozvěděla se, že má otec novou partnerku, s kterou už má dvouletou holčičku. Matka i její starší sestra o tom věděly dávno, ale neřekly jí to. To jí dodnes bolí a vyčítá jim to. Toto období velmi špatně nesla její sestra, která se v tu dobu léčila na psychiatrické léčebně, protože se pokusila o sebevraždu. Proto se o samotném rozvodu moc nemluvilo. Veškerou pozornost na sebe strhla sestra.

Respondentka velmi vyzdvihuje pomoc rodinné terapie. Říká, že v té situaci jí to nepomohlo, ale do budoucna to každému otevřelo oči. *„Bylo to velmi zajímavý a přínosný pro to uskupení jako celek. Do budoucna to pro nás znamenalo uvědomění si různých věcí. Naučili jsme se sledovat náš vztah a i zpětně si uvědomovat chyby.“* Respondentka si uvědomila, co každý prožívá a jak to dává najevo. Matka tenkrát byla plná pocitů a potřebovala se z toho vypovídat. Otec byl rezignovaný. Sestra zase demonstrativně říká, že má chuť umřít. I přes to všechno, co rodiče udělali, se nepodařilo rodinu zachránit. Proto byla respondentka z rozvodu velmi zaskočená a zklamaná. Nejhorší ale pro ni bylo přijmout roli dítěte z rozvedené rodiny. *„Víš co, každý si říká, že jemu se to nemůže stát, že tebe se to netýká. A najednou se mě to týkalo a já si to nechtěla připustit.“*

Po odchodu otce z domova se toho pro respondentku hodně změnilo. Sestra se také odstěhovala, protože se doma necítila dobře a tak respondentka zůstala ve velkém bytě pouze

s matkou. Ta byla ve výchově mnohem benevolentnější, proto se z velmi klidné, vyrovnané a spořádané holčičky, která se moc dobře učila, stala rebelka. Souvisí to i s obdobím puberty, jak se měnilo její tělo, měnily se i její zájmy. Seznámila se se sídlištní partou, kde se naučila kouřit a pít alkohol. Domů chodila kolem desáté hodiny večer a nikdo jí za to netrestal. Podle jejích slov ve vývoji přeskočila alespoň tři roky. Na druhou stranu na víkendy jezdila za otcem, kde žila spořádaným rodinným životem a znovu se stávala dítětem. S otcovou partnerkou si rozuměla a líbilo se jí, že jezdili na výlety a společně trávili volný čas. Respondentka se zmínila, že si myslí, že navázání tak dobrého vztahu s otcovou partnerkou byl určitý vzdor proti matce. V té době totiž svého otce brala jako ikonu a její vztah k němu byl až nezdraví.

Její bývalá rodina se každý týden v neděli scházela na večeři. Otec za nimi vždy přijel domu a trávili spolu čas. Respondentka říká, že to bylo velmi nepříjemné a neosobní, ale matka o otce nechtěla přijít a tak dělala vše pro to, aby se s ním alespoň občas mohla vidět. Dodnes se vídají a dávají si dárky k Vánocům a narozeninám. Matka si krátce po rozvodu našla také partnera. Šlo o dlouholetého kolegu z práce, evangelického faráře. Nedávno se vzali, ale společně nežijí, protože nový partner má farnost na Moravě, kam se matka nechtěla stěhovat. Respondentka jejich vztah nikdy nebrala příliš vážně. Má pocit, že pro matku je nový partner jen náhražkou pro pocit, že není sama a i ona si dokáže někoho najít. Dnes si ale s matčíným partnerem rozumí.

Respondentka se v rozhovoru několikrát zmínila o jejím vztahu k otci. Zdůrazňuje, že pro ni byl ikonou, někým kdo je nedotknutelný. Nesnesla by, aby s otcem ztratila vztah. I když jejich vztah nebyl příliš citový, respondentka se na něj velmi upnula, a kdyby si měla vybrat, u koho chce bydlet, byl by to on. Tvrdí, že jí vůbec nedělalo dobře, když o něm v té době někdo mluvil špatně. To ona nechtěla, a proto byla vždy na jeho straně. Hodně jí totiž záleželo na tom, aby pro otce byla výjimečná. Vidím v tom jistou paralelu s její matkou, která se otce také nechtěla vzdát a snažila se s ním udržovat vztah i v době, kdy bylo jisté, že už se otec domů nevrátí. Otázkou je, co to způsobuje. Může jít o podobné povahy matky s dcerou, které se velmi upnou na jednoho důležitého muže ve svém životě a za žádnou cenu o něj nechtějí přijít. Nebo může jít o otcovu osobnost, která je velmi silná a charakterní, a proto ženám lichotí jeho pozornost.

Respondentka přiznává, že rozvodem rodičů ztratila bazální důvěru k potenciálním partnerům. Vysvětluje si to tím, že ztratila důvěru v instituci rodiny, která je velmi vratká a člověk se na ní nemůže spolehnout. I přes to si ale respondentka ve svých dvaceti letech našla

o deset let staršího partnera, kterého si o tři roky později vzala. O vztahu mluví nejistě a rozpačitě. Myslí si, že to bylo příliš brzy. Uznává ale, že to udělala proto, že se ráda cítí jiná a něčím zvláštní. Není prý vhodná pro dlouhodobý vztah. Je si ve vztahu nejistá, nevěří si a pochybuje, že je pro svého muže dobrá.

Rozhovor č. 16

S respondentkou jsme se sešly v jedné pražské kavárně podle jejího výběru. Respondentka působila velmi nevyrovnaně a nesvá. Myslím, že ze mě byla nervózní. Naše setkání ze začátku probíhalo podobně, jako všechna ostatní. Objednala jsem nám kávu a zákusek a po pár seznamovacích větách jsme se pustily do rozhovoru. Po první otázce, kdy se respondentů ptám, kolik jim bylo let, když se rodiče rozváděli, mi nedokázala odpovědět. Snažila se to spočítat, ale bylo vidět, že jí je velmi nepříjemné se vracet do minulosti a přemýšlet nad rozvodem svých rodičů. Zpanikařila. Proto jsem se jí ještě jednou zeptala, jestli se jí o tom opravdu chce mluvit. Ona odpověděla, že se velmi omlouvá, ale že na to asi není připravená a necítí se na to. Ujistila jsem jí, že je to naprosto v pořádku, sbalila jsem diktafon a zbytek našeho setkání jsem se snažila tématu rozvodu zcela vyhnout.

Z předchozího rozhovoru s její mladší sestrou jsem se dozvěděla, že se respondentka snažila spáchat sebevraždu. Z rozhovoru vyplynulo, že pokusů bylo několik. Léčila se na psychiatrické léčebně. V osmnácti letech se respondentka přestěhovala do prázdného bytu po matce, protože jí velmi tížila situace kolem rozvodu rodičů. Necítila se doma dobře a vše jí připomínalo rozvod. Netuším, jaký měla vztah k otci ani k matce. Respondentka je ale velmi citlivá a labilní. V žádném případě netvrdím, že takovou jí udělal rozvod. Myslím, že s těmito predispozicemi se člověk rodí, ale jsem přesvědčena, že právě rozvod dovedl tyto její vlastnosti do krajností a naplno se projeví právě pokusem o sebevraždu.

Shrnutí

Jedná se asi o nejzvláštnější příběh, který jsem za celou dobu rozhovorů slyšela. Není mi jasné, jak rodinné vztahy fungují a nedovedu si to v reálném životě představit. Je naprosto jasné, že dcery po matce zdědily velikou slabost pro muže, nebo minimálně pro otce. Když se upnou, nechtějí pustit. Starší sestra to bohužel odnesla nejvíce, protože se narodila s velmi labilní povahou a rozvod ji zlomil. Myslím, že v sobě tuto křivdu ponese ještě hodně dlouho a

možná i napořád. Otázka je, zda se jí podaří alespoň v rovině partnerské prolomit tuto bariéru a žít kvalitní rodinný život. Mladší sestra měla podobný problém, ale ta se ho rozhodla vyřešit naopak brzkými vdavkami. Když o vztahu mluvila, bylo zřejmé, že není šťastná a asi to úplně nenaplnilo její očekávání. Vzala si o mnoho let staršího přítele a možná si jím snažila nahradit otcovu pozornost a přítomnost.

V každém případě tento příběh ukazuje, jak silný zážitek je pro dítě rozvod rodičů. Když dítě cítí, že jeden z rodičů odchází, nebo se rodině nevěnuje tolik, jak by měl a svou pozornost upíná jiným směrem, je to bolestivé a těžko zpracovatelné. Slabší povahy to někdy zkrátka neunesou a pokusí se o tu nejhorší z možných variant řešení – sebevraždu. Samozřejmě se nabízí otázka, jak moc byla sebevražda míněna vážně. Zda se respondentka pokusila o sebevraždu s opravdovým úmyslem zabít se, nebo zda šlo spíše jen o upoutání pozornosti a pokusu otce přilákat zpět k rodině, která ho v tu chvíli velmi potřebovala. Ať je to tak nebo onak, je jisté, že když se dítě uchýlí k takovému zoufalému činu, je už opravdu bezradné.

2.2 Závěr šetření

Cílem tohoto šetření bylo zjistit, jak dospělí lidé, kterým se v dětství rozvedli rodiče, hodnotí tuto zásadní životní situaci. Jak podle nich rozvod ovlivnil jejich životy. Ráda bych zmínila fakt, že v žádném případě nelze tímto způsobem zjistit, jaký skutečný vliv rozvod na dítě, potažmo dospělého, má. Jde pouze o subjektivní zkušenost jedince, která mohla být zkreslena nejenom nejasnými vzpomínkami a nejrůznějšími fantaziemi, ale také snahou působit při rozhovoru zajímavě.

První hypotéza zněla takto: *Čím vyšší je věk dítěte v době rozvodu, tím lépe rozvod snáší a jeho psychosociální vývoj probíhá bez větších problémů.* - viz strana 27. Ve vzorku dětí, jejichž rodiče se rozváděli v jejich předškolním věku, se mi tato hypotéza rozhodně potvrdila. Tyto děti rozvod snášely velmi špatně a dlouho měly problém se socializací v kolektivu svých vrstevníků. Řešily otázky deprese a dokonce i sebevraždy. Často plakaly a setkávaly se s nepochopením a minimální pozorností rodiny. Tuto pozornost se často snažily uměle vyvolat hádkami nebo nejrůznějšími spory se sourozenci. U téměř každého případu se objevuje pokus dát rodiče dohromady. U některých pouhým naříkáním, že chce zpět otce, u jiných vymyšlením, jak dát rodiče zase dohromady. U těchto respondentů se často objevuje vytěsnění některých vzpomínek. V současnosti rozvod hodnotí mnohem negativněji, než

jejich starší sourozenci. Je také znát, že o rozvodu přemýšlejí mnohem více a vidí ho v mnoha souvislostech svého života. Tito respondenti měli jasnou představu o tom, jak je rozvod ovlivnil a určitým způsobem se s tím už snažili pracovat.

Rozvody, které se odehrály kolem desátého roku života a více, jsou často hodnoceny jako nevyhnutelné. Odchod otce podle respondentů pročistil vzduch. Tyto děti si více uvědomovaly výhody, které tato situace přináší. Více dárků na Vánoce, častější výlety do aqua parku nebo třeba do kina. Někteří dokonce tvrdí, že získali k otci lepší vztah. Jiní ovšem otce zcela odstříhli. To je ovšem spíše tendencí otce tíhnout k nové rodině. U většiny těchto respondentů se ale ukazuje zpevnění vztahu s matkou. Je to tím, že se děti snažily matce ulehčit a přebíraly na sebe některé domácí práce. Pro tyto respondenty je typické, že rozvod v rozhovoru spíše bagatelizují a nepřikládají mu takový význam. Často oceňují, že do rozvodu nebyli příliš zataženi a že s nimi rodiče o rozvodu moc nemluví.

Jedinou světlejší stránkou rozvodu rodičů v nízkém věku je fakt, že si děti lépe zvykají na nové partnery svých rodičů. Často nového partnera přijmou jako člena své rodiny. Setkala jsem se s názory, že nového partnera přijaly jen proto, že jim pomáhal v domácnosti a matka s ním byla zase šťastná. Starší děti partnera tak snadno nepřijmou. V tomto případě si už děti vybudovaly určitý režim v domácnosti. Navíc sami procházejí určitým vývojem osobnosti a vytváří si vlastní soustavy hodnot. V momentě, kdy přijde cizí člověk a snaží se to měnit a vychovávat je, neuspěje. Děti se brání.

Druhá hypotéza: *Chlapci prožívají rozvod spíše vnitřně, oproti dívkám, které rozvod prožívají na venek bouřlivěji*, se rozhodně potvrdila. U dívek se setkáváme s hysterickými hádkami s matkou, v některých případech i s otcem. Jejich vztah s matkou se vyostřil a dlouho trvalo, než se vše uklidnilo. Dívky často matku obviňovaly z rozvodu, protože si nedokázala otce udržet u sebe a dovolila jeho odchod. I když s odstupem času vidí, že to tak nebylo. Chlapci se naopak snažili ztotožnit s mužskou rolí a snažili se být matce oporou. Dokonce s matkou sympatizují proti otci a nechápou, jak jí to otec mohl udělat. Dále si uvědomují si, že se v této době mnohem více osamostatnili. Tento jev se u dívek nevyskytuje. Myslím, že velikou roli v tomto případě hraje dřívější puberta u dívek. Dívky jsou mnohem kritičtější k sobě i k okolí, proto se jich jakákoli změna, menší i větší, dotkne. Faktem ale zůstává, že většina dívek s tímto tématem pracovala nebo stále pracuje a uvědomuje si, že je rozvodem ovlivněna. Chlapci nad tím příliš nepřemýšlí. Bolí je ztráta otce a těžko se s ní vyrovnávají. Především mladší chlapci pláčou, ale nechtějí svůj smutek ukazovat na veřejnosti. Často nechtějí, aby matka byla smutná, proto dělají vše proto, aby jí ulevili a

pomohli. Ale v dospělosti rozvod svých rodičů rozhodně neřeší a nepřikládají mu větší význam.

Čím častější je kontakt dítěte s otcem, tím se zvyšuje pravděpodobnost vyššího vzdělání dítěte, oproti těm, které se s otcem vídají jen málo nebo vůbec. Toto je třetí hypotéza, na kterou je velmi nesnadné odpovědět. Z 16 respondentů se na vysokou školu (nebo VOŠ) hlásilo 11. Z toho 4 respondenti ji nedokončili a další 2 jsou teprve ve druhém ročníku, takže nevíme, jak to dopadne. Z toho vyplývá, že studia zanechalo celkem 45% respondentů, což je poměrně veliké číslo. Víím, že nemá moc velikou výpovědní hodnotu, vzhledem k tomu, jak malý vzorek byl zkoumán, ale koresponduje to s výsledky výzkumu O'Neillové a jejího týmu (2002) viz strana 22. Ten tvrdí, že děti z rozvedených rodin, které nežijí s otcem, jsou méně motivovaní k úspěšnému ukončení studia. V rozhovorech si ale můžeme všimnout, že čím méně se děti s otcem vídají, tím hůře snášejí celý rozvod, ale i jeho důsledky se zhoršují. Pro dítě je styk s otcem velice důležitý, a pokud ho nemá, dítě ztrácí jistotu, sebevědomí a celý svět se mu hroutí. S tím souvisí i další poznatek. Ten se týká obou sourozenců. Pokud má jeden ze sourozenců lepší vztah s otcem, druhý na něj velmi žárlí a podepisuje se to na jejich vztahu nejen v dětství, ale i v dospělosti.

Ve výzkumu se dále ukázalo, že nesmírně záleží na vrozených predispozicích a určité míře frustrační tolerance. Každé dítě je jiné a dokonce i ten samý rozvod mohou sourozenci prožívat diametrálně odlišně. Pokud je dítě příliš citlivé, snáší rozvod opravdu špatně. Vnímá to jako útok na jeho osobu. Cítí se být za rozvod zodpovědný, viní se za odchod jednoho z rodičů, a proto samo sebe přestává mít rádo. Ze smutku se brzy stává deprese a z deprese je jen krůček k pokusu o sebevraždu. Je jedno, jakého je pohlaví nebo věku. Jediné co hraje roli je psychika. Zdraví a silný jedinec toto období přečká bez větších následků. Ano, i tento jedinec si uvědomuje, že ho rozvod ovlivnil, ale rozhodně ne ve všech aspektech jeho života. Někdy z něj dokonce i těží a posílí ho.

Fenomén sebevražd je z rozhovorů opravdu znatelný. 16 respondentů přiznalo, že se buď pokusilo, nebo alespoň vážně uvažovalo o sebevraždě. To je 25 % dětí! Myslím, že jde skutečně o alarmující číslo. Myšlenky na sebevraždu se objevují u malých dětí, ale i u starších, které mají citlivější povahu a tíhnou k depresi. Objevují se u dívek i u chlapců.

Obávám se, že pokud jeden ze sourozenců rozvod snáší dobře a druhý hůře, rodiče druhému dítěti nebudou věnovat dostatečnou pozornost. Z reakcí dítěte, které rozvod snáší dobře, usoudí, že se vše srovná samo. Podobný jev sleduji hned u několika respondentů, kteří

potřebovali větší pozornost rodičů, která se jim nedostala. Nemusí to být problém pouze povah sourozenců, ale i rozdílného věku. Pokud rodiče vidí, že jejich starší dítě rozvod zvládá dobře, nevěnují už takovou pozornost mladšímu ze sourozenců

Každý respondent bez rozdílu uvedl, že měl rozvod vliv na jeho partnerské vztahy. Minimálně na jistou nedůvěru v partnera, z které plyne určitá podezíravost a opatrnost vůči vážným vztahům. Někteří s tím normálně žijí, jen si uvědomují, že pokud jednou založí rodinu, stane se tak až po dlouhém rozhodování a prověřování partnera. Jiní se s tím museli vyrovnávat celé dospívání a až v dospělosti překonali strach ze vztahů. Někteří se vztahy bojují dodnes a mají problém s navázáním důvěrného a dlouhodobého vztahu. Nejlépe se cítí ve vztahu povrchním, kdy uspokojí své potřeby. To ale většinou jejich protějšek nechce a proto tyto pokusy o vztah končí špatně.

Respondentů jsem se také ptala, jak hodnotí chování svých rodičů při rozvodu. Rodiče si vedli převážně dobře. Každý z respondentů uvedl, že jim rodiče v klidu a rozumně vysvětlili vzniklou situaci. Díky tomu se jim lépe s rozvodem vyrovnávalo. Častým rodičovským argumentem je věta: „ted’ už to bude lepší.“ Z rozhovorů vyplývá, že dětem tato věta velmi pomohla k tomu, aby rozvod vnímaly pozitivně. Problémem se ale ukázaly být hádky, které předcházely rozvodům. Každý z respondentů uvedl, že byl svědkem hádek. Často nebyli přímými účastníky, ale spíše slyšeli hádky z jiného pokoje. Každý z respondentů přiznává, že je to asi nejnepříjemnější a nejtraumatičtější situace z celého rozvodu. Respondenti tyto hádky vnímají mnohem negativněji, než odchod otce z domu, což jasně ukazuje, jak špatně jsou hádky vnímány. O odchodu otce z rodiny se respondenti vyjadřují převážně kladně. Je to tím, že díky střídavé péči děti vídaly otce více, než před rozvodem. Otec je pak často bral na výlety a na to se děti samozřejmě velmi těšily. To ale neznamená, že je odchod otce pro děti snadný. Pokud otec odejde náhle a bez upozornění, často je to ten nejživější a nejtraumatičtější zážitek z celého rozvodu. Děti totiž nechápou, co se děje a snaží se otce přemluvit, aby zůstal. Ten je ale neposlechne a odejde. Děti se pak bojí, že je to kvůli nim a celou situaci nechápou.

Jak jsem již několikrát zmiňovala, myslím si, že některým dětem by při zvládání rozvodu pomohla pomoc psychologa. Jedná se především o děti mladší a pak o dívky. Mladší děti by pod rukama odborníka měly projít určitě. Rodič totiž nemůže ani tušit, co se v dítěti odehrává. Jak jsme se přesvědčili z rozhovorů, takové děti se obviňují, upadají do depresí a přemýšlejí nad sebevraždou. Kdo jiný by jim měl více pomoci, než odborník. U dívek staršího věku by psycholog často také pomohl. Dívky mají rády zájem o sebe samotnou, a proto by se této

pomoci otevřely více, než chlapci. Dívky o svých problémech často rády mluví a připadají si pak zajímavější. Psycholog by jim mohl poskytnout spoustu dobrých rad, které by mohly pomoci nejen ve zvládnutí současné situace, ale také do budoucna. V rozhovorech jsme se setkali se dvěma případy, kdy bylo dítě svěřeno do rukou odborníka. Obě ženy uvádějí, že jim to nepomohlo ihned, ale do budoucna jim to otevřelo oči. Naopak pro starší chlapce by pozornost odborníka zřejmě byla obtěžující a nejspíše by se nesetkala s úspěchem. Tito respondenti často uváděli, že jsou rádi, že je rodiče do rozvodu moc nezatahovali a že na něj nemuseli myslet.

3. DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

Jak jsem již předeslala v úvodu, rozhodla jsem se výzkum rozšířit o pohled rodičů. Ten je velmi důležitý, protože se nám díky něj ukazují další pohledy na skutečný vliv rozvodu na dítě. Samozřejmě jde opět o subjektivní pocity rodičů, proto ani zde nenajdeme objektivní a celistvé informace o situaci a vývoji dítěte. Pro tento účel jsem zvolila dotazníkovou formu, protože jsem doufala ve větší otevřenost rodičů, ochotu dotazník vyplnit a tím pádem vyšší návratnost. Bohužel jsem se ale nesetkala s velkým pochopením rodičů a mnoho z nich mi dotazník odmítlo vyplnit. Je to pochopitelné. Jsem vrstevník jejich dětí, a proto pro ně není snadné mluvit nebo psát o tak citlivých a soukromých věcech přede mnou. I přes to si myslím, že mnoho z rodičů tuto situaci nemá samo v sobě zpracovanou a proto o tom ještě nedokáží mluvit.

Dotazníky jsem rozesílala elektronicky na emaily rodičů a posílala jsem jim i tištěné verze. To se ukázalo jako nezbytné, protože pro mnohé z nich byl problém vyplnit elektronický dotazník. Z 16 odeslaných dotazníků se mi vrátilo 7 vyplněných. To je přibližně 45 %. Dotazník byl rozdělen do tří zásadních bloků. První byl profil respondenta, kdy jsem zjišťovala jeho pohlaví, nejvyšší dosažené vzdělání a hlavně věk, ve kterém se dotyční brali a v kolika se rozváděli. Ptala jsem se zde i na příčinu rozvodu. Druhý blok se zajímal o samotný rozvod. V otevřených otázkách jsem se ptala například na to, jak sdělili svým dětem, že se budou rozvádět, nebo jestli pro své dítě nebo pro sebe využili pomoci nějakého odborníka. Třetí blok jsem zaměřila na porozvodovou situaci. Chtěla jsem zjistit, jak děti reagovaly na odchod jednoho z rodičů nebo jestli se zhoršil školní prospěch dítěte. Celý dotazník viz příloha č. 3.

3.1 Profil respondentů

Vzorek respondentů je tvořen ze 70 % ženami. Nejčastější vzdělání je středoškolské s maturitou. Téměř 60 % je stále rozvedených, 40 % znovu ženatých nebo vzdaných. 85 % uzavřelo sňatek ještě před 22. narozeninami. Jedná se samozřejmě o to manželství, ze kterého se narodily zkoumané děti. Naopak rozvod pak nejčastěji proběhl ještě před 30. rokem života. Ani jedno manželství netrvalo déle než devět let.

Příčiny rozpadu manželství jsou různé, dominuje však nevěra, která je udávána v 71%. Další příčiny pak byly nezájem o rodinu, sexuální neshody, odsouzení za trestní čin a alkoholismus.

3.2 Průběh rozvodu

Jednou z nejdůležitějších otázek bylo, jak rodiče sdělili dětem, že se budou rozvádět. Pouze ve dvou případech došlo k tomu, že si celá rodina v klidu sedla a rodiče dětem vysvětlili, co se děje a co bude následovat. Jeden z těchto případů se odehrál po poradě s psychologem, což mě velmi těší. Zbytek odpovědí už není tak pozitivní. V dotazníku se objevují názory, že děti byly příliš malé, proto nebylo zapotřebí jim něco vysvětlovat. Nebo jim to vysvětlovala pouze matka a to až po odchodu (vyhození) otce z bytu. Jeden jediný rodič připouští, že sdělení proběhlo nevhodně a že dnes by to udělal jinak.

Dále mě zajímalo, zda rodiče využili pomoci nebo rad dětského psychologa, psychiatra nebo výchovného poradce. Téměř 43 % respondentů odpovědělo kladně. To mě velmi překvapuje a jsem ráda, že rodiče nespolehnou pouze na svůj rozum a důvěřují těmto institucím jako odborníkům na tyto náročné životní situace. Samozřejmě je jasné, že číslo by mohlo být o něco vyšší, mnoha dětem by to jistě pomohlo. Zbýlých 57 % si často myslí, že na celou situaci si vystačí sami. Mnoho rodičů si neuvědomuje důsledky svého chování, ale často si neuvědomuje ani samotné chování. Z rozhovorů víme, že všechny děti uvedly, že se rodiče před rozvodem hádali a že byly přímými i nepřímými svědky těchto hádek. K hádkám se ale přiznává pouze 85,7 % rodičů. Myslím, že rodiče často nechápou, co se v dětech odehrává a ani se to nesnaží pochopit. Proto pak vzniká tolik zbytečných traumat.

3.3 Porozvodová situace

Velmi zajímavé odpovědi se objevily u otázky, jak děti reagovaly na odchod jednoho z rodičů. V naprosté většině rodiče tvrdí, že reagovaly klidně, nebo že byly rádi, že už je klid. Někteří uvádějí, že na to byly ještě moc malé. Myslím, že mnoho z nich projektovalo své pocity a očekávání z rozvodu na děti, a proto si ani neuvědomovali, jak je situace pro dítě opravdu náročná. Někteří ale připouštějí, že se v té době s dětmi dost odcizili a nebo že reagovaly opravdu špatně.

40 % rodičů přiznává, že si našli nového partnera ještě před rozvodem. Na otázku jak děti přijaly nového partnera, byla většina odpovědních kladných. Děti měly ze začátku k novým partnerům nedůvěru, ale brzy si k sobě našli cestu. Někdy měly děti tendenci srovnávat nové partnery s rodičem, ale časem to vymizelo.

Co se týče samotných dětí, rodiče přiznávají, že se u některých zhoršil školní prospěch. 57 % rodičů tvrdí, že se dokonce vyskytly i problémy ve školním kolektivu. Téměř 72 % rodičů zaznamenalo zhoršení nálady dítěte, zvýšenou plačtivost či depresi. Jiné problémy, jako je koktavost, pomočování, útky nebo lhavost se podle rodičů nevyskytly. Zajímavé je, že rodiče hodnotí spíše starší děti jako ty, co hůře snášely rozvod. O mladších tvrdí, že ho zvládali výborně nebo velmi dobře. Z rozhovorů je patrné, že je to naopak.

Pokud jde o to, co by rodiče na rozvodu měnili, jsou to především hádky a celkové klima v rodině, které nebylo nikomu příjemné. Uvědomují si, že by potřebovali více síly na to, aby rozvod zvládali lépe a také více času na děti, které je potřebovaly. Někteří rodiče přiznávají, že by o své děti více bojovali. Ale shodnou se, že by se rozvod nesnažili odvrátit.

Na celém dotazníku mě ale nejvíce překvapilo, že celých 43 % respondentů přiznává, že se jejich děti potýkají i v současnosti s problémy, které pramení u jejich rozvodu. Uvádějí, že jejich děti mají narušenou psychiku a sebevědomí. Že mají problém s navazováním partnerského vztahu. Nebo psychické bloky, které narušují komunikaci s otcem.

3.4 Závěr dotazníkového šetření

Je jisté, že ze sedmi navrátilších dotazníků nemůžeme vyvozovat platné a obecné závěry. Obávám se, že na návratnost dotazníku měl vliv jeho rozsah. Obsahuje 36 otázek. Mnoho z nich je otevřených a respondent se musí nad každou zamyslet. Kdybych měla možnost dotazník udělat znovu. Rozhodně by byl kratší. Obsahoval by menší profilovou část a více by se zaměřil na osobnost dítěte, ne rodiče.

Dotazníky jsem do práce zařadila spíše pro zajímavost. Je totiž přínosné vidět, jak alespoň někteří rodiče přemýšlejí o důsledcích svých rozvodů. Je zajímavé pozorovat rozdíly mezi muži a ženami. Ženy mnohem více reflektují situaci v rodině. Přemýšlí nad tím, co by se dalo zlepšit, a vyjadřují lítost nad celou situací. Mrzí je, že jejich děti nemohly vyrůstat ve funkční rodině s oběma rodiči. Uvědomují si ale, že rozvod byl opravdu nevyhnutelný a věří, že udělaly správnou věc. Tím se mi potvrdila i čtvrtá hypotéza. Muži jsou mnohem

sebevědomější a myslí si, že udělali vše nejlépe, jak mohli. Neuvažují nad tím, že kdyby se rozvod neodehrál, bylo by vše jinak. Berou věc tak jak je, naprosto nezvratně a žádné kdyby pro ně neexistuje. Nelitují tohoto rozhodnutí.

Ukázalo se však, že si rodiče (až na výjimky) nemyslí, že by rozvod jejich dětí nějak poznamenal. A to především v době rozvodu, kdy většina rodičů předpokládá, že jejich děti neměly žádné problémy a rozvod snášely „v klidu.“ Některé výjimky ale vidí dlouhodobý vliv rozvodu a dítě a připouští, že je na vině nevydařený rozvod. Jako veliké pozitivum vnímám fakt, že se někteří z rodičů rozhodli vyhledat pomoc odborníka a dokonce podle jejich rad jednali. Věřím, že právě to je ta správná cesta za bezproblémovým a relativně klidným rozvodem bez závažných důsledků.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem pokračovala ve zkoumání důsledku rozvodu a jeho vlivu na děti. Uvědomuji si, že jde o globální problém, který může zasáhnout každé dítě. Pro děti je to velmi citlivá a mnohdy bolestivá záležitost, proto jsem se prostřednictvím této práce snažila zjistit, jak na rozvod svých rodičů nahlízejí již dospělí jedinci. K práci jsem přistupovala s pokorou a respektem, protože vím, že jde o opravdu citlivé a bolestivé téma, o kterém se velmi těžko mluví. Všichni zúčastnění mají můj veliký obdiv a obrovské díky za to, jak se k tomu postavili.

Cílem mé práce bylo pochopit, jak moc tyto jedince rozvod dlouhodobě poznamenal. Zajímalo mě, zda je vliv rozvodu opravdu tak silný a v jakých oblastech tyto jedince ovlivňuje. Jen u toho jsem ale nezůstala, protože mě dále zajímalo, jak rozvod prožívají různé povahy, nebo jaký vliv má pohlaví a věk. Z toho důvodu jsem se rozhodla zkoumat sourozence, z čehož by mělo být patrné, jak různorodě mohou lidé stejný rozvod vnímat a prožívat. Je jasné, že skutečný vliv rozvodu se nedá nijak změřit a jen těžko by se dal zkoumat. Informace, které jsem získala z rozhovorů, jsou jen subjektivní pocity. Abych celou problematiku nějak ucelila, rozhodla jsem se získat i vyjádření rodičů. Je jisté, že i jejich vyjádření je subjektivní, ale alespoň nám dokresluje rodinnou situaci.

Věřím, že mnou zvolené cíle jsem splnila. Šestnáct hloubkových rozhovorů má podle mého názoru velikou výpovědní hodnotu. Stanovené hypotézy jsem ověřila a všechny se mi potvrdily. Ze zjištěných poznatků jsem si udělala jasnou představu o tom, jak skutečně rozvod ovlivňuje jedince po celý život. V jakých situacích a momentech se tyto jedinci k rozvodu svých rodičů vracejí, vědomě i nevědomě, a jak následně, ovlivnění svou zkušeností, jednají. Až z výpovědí dotázaných jsem si uvědomila, o jak silně negativní fenomén jde. Velice zarážející je zjištění, kolik dětí potažmo mladistvých se kvůli depresi, která vznikla na základě rozluky rodičů, pokusilo o sebevraždu nebo nad ní alespoň vážně uvažovalo. Myslím, že právě tento argument, který práce překládá, je stěžejní důkaz toho, že jako společnost neumíme pracovat s dětmi, jejichž rodiče se rozvádějí. Nepřikládáme tomu téměř žádnou váhu, přitom je to tak rozsáhlý a pro některé devastující problém.

Jako největší problém se ukázalo získání vyjádření rodičů. Mnoho z nich k vyplnění dotazníku nepřistoupilo. Je pochopitelné, že je to pro ně velmi těžké, ale myslím, že zde hraje roli i určitá míra nevyrovnanosti a jistého popření samotného rozvodu. Ze zjištěných dat ale

vyplývá, že si rodiče příliš neuvědomují negativní dopad rozvodu na své děti. Někteří připouští, že tato zkušenost ovlivnila sebevědomí dítěte a to se projevuje při navazování partnerských vztahů. Zajímavé je, že rodiče uvádějí, že hůře rozvod snášelo jejich starší dítě, přitom z výzkumu jasně vyplynulo, že mladší dítě rozvod prožívá mnohem silněji a má na něj větší negativní vliv.

Při psaní bakalářské práce jsem si kladla otázku, jak je možné, že většině dětem, kterým se rozvádějí rodiče, není poskytována téměř žádná psychologická pomoc. V dnešní době už každý ví, že jde o těžké období, které každé dítě snáší špatně. Proč se jim tedy nepomáhá zvládat tuto situaci lépe a předcházet tak nejruznějším psychickým traumatům a patologiím? Bohužel, vše je na úsudku rodičů, jak s dítětem v této situaci naložit. Problémem je, že spousta rodičů vůbec netuší, že dítě opravdu silně prožívá vzniklou situaci, i když na venek nedává nic najevo. Rodiče neví jak se ke svému dítěti chovat, jak s ním komunikovat a jak mu pomoci. Jeho pozornost se totiž během rozvodu upíná na jiné problémy. V takovém případě se přikláním k tomu, aby pro tyto děti byla zřízena vhodná terapeutická péče, o které se ve společnosti šíří povědomí a zdůrazňuje se její důležitost. V sázce totiž není jen jejich dětství, ale celá budoucnost.

Seznam použité literatury

Prameny

BAKALÁŘ, Eduard a kol. *Průvodce rozvedem pro všechny zúčastněné*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-157-3.

BAKALÁŘ, Eduard. *Rozvodová tematika a moderní psychologie: (studijní texty jsou zaměřeny na osud dítěte, jehož rodiče procházejí nebo již prošli rozvedem)*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1089-2.

BERGER, Maurice a Isabelle GRAVILLON. *Když se rodiče rozvádějí: jak pochopit citění dítěte a jak mu pomoci*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-843-2.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0139-7.

SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2.

ŠMOLKA, Petr. *Muž a žena - návod k použití*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-573-8.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3181-0.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*, Praha: Avicenum, 1989. ISBN 735 21-08/31.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: SPN, 1992. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.

MILLER, Ivan a NĚMEJC, Karel. *Evaluační ve vzdělávání: textová studijní opora*. Vyd. 1. V Praze: Česká zemědělská univerzita v Praze, Institut vzdělávání a poradenství, 2014. ISBN 978-80-213-2455-8.

Sekundární literatura

Periodika

TŘEŠŇÁK, P. Domov máme v hlavě: S londýnským psychiatrem Rogerem Kennedym o dětech, úzkostech a jednom unikátním experimentu. *Respekt*. Praha: Economia a.s., 2015, **XXVI**(45), s.45-48

PAVLÁT, J. Dlouhodobé následky rozvodu pro děti, *Česká a slovenská psychiatrie*, 2011, s. 105-107

GATINS D., KINLAW C. R., DUNLAP L. L., Impact of Postdivorce Siling Struktire on Adolescent Adjustment to Divorce, *Journal of Divorce & Remarriage*, 2014, s. 239-251

Sborníky

Sdružení Linka bezpečí, Sborník studií: *Rodiče, děti a jejich problémy.*, Praha: 2011

Absolvenské práce

VLASATÁ, Karolína, Absolventská práce: *Rozvod a jeho vliv na dítě*, Praha: 2015

Elektronické zdroje

ČSÚ, *Rozvodovost*, [online]. 2014, [cit. 2015-12-12]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/csu/czso/rozvodovost>)

Stránská, E. *Rozvod manželství podle nového občanského zákoníku 2014*, [online]. 2014 [cit. 2015-11-10]. Dostupné z: [http://www.bezplatnapravniporadna.cz/online-](http://www.bezplatnapravniporadna.cz/online-zdarma/component/content/article/90/3182-rozvod-manzelstvi-a-vse-o-nem.html)

[zdarma/component/content/article/90/3182-rozvod-manzelstvi-a-vse-o-nem.html](http://www.bezplatnapravniporadna.cz/online-zdarma/component/content/article/90/3182-rozvod-manzelstvi-a-vse-o-nem.html))

Teichmanová I., *Na stopě dávné bolesti*, [online], 2014 [cit. 2016-03-20]. Dostupné z:

<http://psychologie.cz/na-stope-davne-bolesti/>

Summary

The parental divorce is very sensitive and often painful event particularly for the children; therefore, I tried to explore in my study the hindsight of adult respondents to the divorce of their parents. I approached this topic with respect and humility appreciating how delicate and hardly communicable this issue is.

The ultimate aim of my work was to understand the rate of long-term influence of parental divorce on their children. I was interested in how the divorce is experienced by children of a different nature, and what is the impact of the gender and age. Hence, I decided to explore the siblings taking the advantage of diverse perception and experiencing of the same event. In order to unbiased the whole topic, I implicated also the parents' statements.

I analyzed sixteen in-depth interviews in total and I confirmed the preliminary assumptions. The presented data unequivocally point to the life-long impact of the parental divorce on the children. This research concludes that the younger children experience the divorce more intensively and take bigger traumas till their adulthood. These children fall into despair and often contemplate a suicide. The divorce affects also the partnerships of persons in question. They are troubled in socializing and establishing intimate relationships.

The parents' statements were obtained from questionnaire survey. It turned out that many of them do not surmise at all how deeply the divorce had tackled their children. Most of them think that the divorce went through smoothly and considerably to the children. Only some women expressed doubt and regret about the whole state of affairs. They felt sorry that their children did not grow up in a complete and functioning family

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Otázky k rozhovorům

Příloha č. 2 – Ukázka rozhovoru – Rozhovor č. 7

Příloha č. 3 – Dotazník

Příloha č. 1. – Otázky k rozhovorům

1. Kolik ti bylo, když se vaši rozváděli?
2. Byl/a jsi svědkem jejich hádek?
3. Vysvětlili ti rodiče důvod jejich rozvodu?
4. Který z rodičů ti řekl, že je rozvod nevyhnutelný? Pokud nikdo, od koho ses to dozvěděl/a? Zaskočilo tě to?
5. Jak ses cítil/a, když si věděla, že je rozvod nevyhnutelný?
6. Změnilo se poté nějak tvoje chování? Snažil/a ses rozvodu nějak zabránit?
7. Cítil/a si vinu za jejich rozvod?
8. Ptali se tě rodiče, s kým bys chtěla žít? Snažili se tě rodiče získat na svou stranu? Upláceli tě?
9. Vzpomínáš si na to, jak rozvod probíhal?
10. Účastnil/a ses soudního přelíčení?
11. Jak ses cítil/a po rozvodu rodičů?
12. Změnil se nějak tvůj život?
13. S kterým z rodičů si žil/a?
14. Stýkal/a ses s oběma z rodičů?
15. Změnili k tobě rodiče po rozvodu své chování?
16. Jak se matka po rozvodu vyjadřovala o otci?
17. Jak se otec po rozvodu vyjadřoval o matce?
18. Jak často se s otcem/matkou stýkáš? Jak spolu trávíte volný čas?
19. Založili po rozvodu rodiče nové rodiny? Pokud ano, jak ses cítil/a a jak si je přijal/a?
20. Jak se změnilo chování rodičů potom, co si založili nové rodiny?
21. Jak s odstupem času vnímáš chování rodičů během rozvodu a po něm?
22. Choval/a by ses jinak?
23. Zazlíváš jim jejich rozvod?
24. Máš pocit, že tě jejich rozvod nějak ovlivnil v tvých partnerských vztazích?

Příloha č. 2 - Rozhovor č. 7

Před rozhovorem byl respondent upozorněn na anonymitu výzkumu. Požádala jsem ho o svolení rozhovor nahrát. Pro odlehčení atmosféry jsem respondentka ujistila, že pokud mu jakákoli otázka bude nepříjemná, nemusí na ni odpovídat.

Kolik ti bylo, když se vaši rozváděli?

Hmmm... Byl jsem v šestý třídě, takže asi dvanáct? Možná třináct?

Vysvětlili ti rodiče důvod jejich rozvodu?

No jako v podstatě jo, nebo jako podle mě se to spíš snažili tak nějak jako zakulatit, než aby se v tom nějak široce patlali. Spíš jako že už si nerozuměli a že se to snažili už několikrát dávat zpátky dohromady a že to nešlo. Tak proto se rozešli.

A bavili jste se o tom potom spolu?

Ne jenom nám to řekla máma.

Takže otec u toho nebyl?

Ne, ten už byl pryč.

A hádali se vaši před rozvodem?

Jo

Byl si někdy přímým svědkem jejich hádek?

No jako občas... ne před náma. Občas jsem se budil křikem. Nebo jsem dlouho nemohl usnout a slyšel jsem, jak něco řešej. Ale jako žádný násilí v tom nebylo. Jen zvedaly hlasy.

A uměl bys mi popsat, jak ses cítil, když už si definitivně věděl, že je rozvod nevyhnutelný? Jak si to vnímal?

Tak jako já už jsem dlouho věděl, že tam jsou nějaký spory. Spíš už jsem to čekal. Já už jsem ani nepočítal s tím, že by se to mohlo nějak zlepšit, páč tátu jsem každou chvíli neviděl, protože byl na nějakých montážích a tak už mi to bylo jasné.

Myslíš, že ses po odchodu táty nějak změnil? Změnilo se třeba tvoje chování?

To nevím, to asi ne, akorát si myslím, že mě pak jako trošku překvapilo, jak mě to fakt vzalo, když nám to pak řekla máma. Jinak si nemyslím, že bych se nějak jako změnil. (dlouhá odmlka) Jako pro nás se stejně prakticky nic nezměnilo, táta byl stejně furt pryč.

Když na to období zavzpomínáš, měl si někdy nějaké tendence jejich rozvod zvrátit? Nějak mu zabránit?

To ne... to jsem fakt neměl.

A cítil si někdy vinu za jejich rozvod?

Ani ne, To jsem si docela jistý, že to nebylo kvůli mně. Naopak si myslím, že kvůli nám to tak dlouho drželo.

Dobře. Pamatuješ si, že by se vás rodiče ptali, s kým chcete po rozvodu být?

Ne. To bylo jasné, že prostě budu u mámy (smích). To jako tahle otázka nikdy nebyla položená. A stejně bych u táty asi nechtěl být. A hlavně jsme tam chodili do školy a táta bydlel hrozně daleko.

No a myslíš si, že se tebou některý z nich snažil manipulovat proti sobě? Tenkrát si asi takový pocit neměl, ale když se na to podíváš s odstupem času?

Ne, to ne.

Ani takové to typické uplácení lepšíma hračkama nebo zábavnýma výletama?

Ne. Uplácení fakt ne. Nebo jako já si nemyslím, že by se na sebe nějak snažili házet špínu, to jako ne. Oni spolu pak docela vycházeli. Neměli potřebu o nás nějak soupeřit, páč my jsme k tátovi jezdili jednou za měsíc, za dva. A to tak nějak asi stačilo... Nevím jestli stačilo, ale nebyla žádná potřeba to nějak jako...

A když se teda vaši rozešli a vy jste zůstali s mamkou doma, jak si to vnímal? Jak ses cítil?

Nooo bál jsem se toho, že bude máma sama. (odmlka) Protože ... no takhle... toho jsem se prostě bál nejvíc. To ale trvalo jen tři roky, že jo... Protože pak by se mi hůř odcházelo. Takhle to bylo prostě jednodušší.

Aha a kromě toho, že jses bál o mámu, jak si jeho odchod prožíval ty?

No jako mrzelo mě to. Byl jsem z toho smutnej. Ale zas jako úplně mě to nepřekvapilo, mě překvapilo, jaká byla ta moje reakce, když nám to pak řekli.

A jaká byla tvoje reakce?

No byl sem smutnej. Možná ze začátku jsem nechtěl, aby to tak nebylo, ale vnitřně jsem byl nějak připravenej.

Dobře, děkuju. Byl si někdy u soudního přelíčení?

Ne, to šlo úplně mimo mě. Vždycky akorát táta jednou za čas přijel něco podepsat.

A ty si věděl, že se jedná zrovna o rozvodový papíry?

Jo. Jako nevěděl jsem konkrétně co to je, ale věděl jsem, že přijel táta podepsat něco k rozvodu.

A jak ses při tom cítil?

No jako tohle si úplně jako nevybavuju. Pamatuju si, že jsem třeba od někud přijel a on už tam byl. Vím, že to párkrát proběhlo, ale už nevím, jak jsem se cítil. Rozhodně jsem ho nějak nepřemlouval, ať se na to vyprdne. To jsem nedělal.

A když se tedy přesuneme do období po rozvodu. Změnilo se nějak tvoje chování?

Já myslím, že ne. To já ale nedokážu úplně posoudit. Za sebe si nemyslím, že by se to nějak změnilo, protože jakoby (dlouhá odmlka) ten táta doma stejně skoro nebyl. Akorát se jen prodloužily ty...

Intervaly..

Ty intervaly, toho, kdy přijel a nebo kdy jsme byly s nim. Takže jako nemůžu říct, že by mě to nějak jako... že by tam furt byl a že by pak zmizel a najednou by byl úplně pryč.

A svěřoval ses někdy po rozvodu se svými pocity?

Ne

Ani mamce, nebo sestře, nebo třeba spolužákům? Mluvil si o tom s někým třeba?

Možná jsme to jako třeba někdy nakousli se ségrou, ale nikdy nějak hluboko. Myslím, že jí to taky moc nepřekvapilo, ale hodně jí to mrzelo. Taky to už tušila. Tam to k tomu směřovalo.

Ale že bych se s ní o tom nějak výrazně bavil, to asi ne. Možná pak když jsem byl na tý psychiatrii... tak jako s psycholožkou.

Aha. A změnilo se nějak chování vašich k tobě?

No tátovo určitě ne... a jo... asi mamky jo... Jako sice mi bylo třináct, ale byl jsem doma jedinej chlap, takže to asi jo. Ale ne z nějakého důležitého hlediska. Ale fakt jsem se někdy bál, že prostě zůstane sama, takže prostě takhle nějak sem k tomu přistupoval... Možná se spíš změnilo moje chování k mámě, spíš než to její ke mně.

A jak ses k ní choval?

No jako ona tehdy zrovna nějak vyměnila práci, takže toho měla fakt jako dost a tak sem se snažil bejt takovej jakoby povzbuzující (smích)

A vybavuješ si, že bys s ní o tom třeba někdy mluvil?

Jo. Nebo jako spíš sem s ní mluvil o tý práci. Ona byla hotová z toho, že se toho musí hodně naučit. Ale o tátovi jsem s ní nemluvil. Ani s tátou o mámě.

Jasně, to chápu. A věděli o tobě spolužáci, že se vaši rozvedli?

No to sem nikomu neříkal. Pak jako pár kamarádům jsem to říkal, páč na to přišla řeč, ale ze školy jsem to neřekl nikomu.

A když se o tom bavil s kamarádama, s jakými reakcemi jses setkal?

No to bylo jako neutrální. Spíš je to moc nezajímalo. No jako bych k tomu měl podobnej přístup jako oni. Takže já jsem to nějak očekával.

Takže ses nesetkal s tím, že by se tě snažili třeba podpořit?

Já jsem to nikdy nepřednesl jako nějak problém, takže to bylo spíš jako mimochodem.

Dobře. A když se teda zamyslíš nad vaší domácností čistě z praktického hlediska. Co se změnilo po odchodu otce?

Hmmmmmm... no tak přestal tam bydlet táta (smích)

Takže vy jste bydleli v bytě jenom s mámou?

Jo.

A jak často jsme se vídali s otcem?

No jako jednou do měsíce max.

A bylo to dáno soudně?

Ne... to jako tam jsme neměli žádný pře. On pořád něco dělal, někde pracoval, takže...pak si jednou za čas udělal volnej víkend, tak sme to trávili u něj. A jako doma to bylo stejný, že když bylo něco potřeba opravit nebo udělat, tak to pomáhal strejda truhlář a možná jsme měli trochu problémy s prachama, ale to jsem nikdy neřešil. Proto asi máma i vyměnila tu práci, že jo. No... ale jako myslím, že se tam pak trošku uvolnila atmosféra, protože předtím tam občas bylo fakt zvláštní dusno. Ale jinak nic zásadního.

A co váš vztah s tátou?

No to je furt stejný.

Dobře. Tak teď už bylo asi dost rozvodu. Poprosím tě, jestli mi shrneš, jak to s vašima vypadá dnes? Založili si nové rodiny?

Jo. Oba. Táta má ještě další dvě děti. Máma je vdaná a táta snad ne. Není ženatej, ale taky má jako partnerku. A máma nezaložila rodinu, ale našla si přítele, kterýho si vzala.

A jaký k nim máš vztah? Změnilo se něco?

No jako to asi jo. (dlouhá odmlka) Na fotra jsem občas nas***, protože jak je starší a má děti, tak má už jinej pohled na tu výchovu, a s mámou je to takový... mě občas vadí ten otčím...takže... tam ten kontakt úplně nevyhledávám. Tak tam jezdím tak jednou za měsíc, za dva na návštěvu.

A změnil se vyloženě tvůj vztah k rodičům?

No jako nejdřív jsem byl takovej jako nas*** na tátu, protože tehdy máma ještě nikoho neměla, ale pak si poměrně záhy našla přítele, takže už jsem to pak nějak jako neřešil. A pak ve finále jsem byl za ně rád, páč jsou oba spokojený. (odmlka) Takže já jsem rád, že oba žijou docela spokojeně. Nebo teda aspoň v rámci možností.

A co jejich chování k tobě? Změnilo se nějak?

U táty pokračuju ve stejným duchu. A máma...no ze začátku jsem byl rád, že někoho má, ale toho přítele jsem pak vnímal jako konkurenci, takže možná trochu ochladnul ten vztah k tý mámě.

A jak tě teda ovlivnil mamčin nový vztah?

No tak jako já s ním vedu mnohem víc vážnejch rozhovorů než s tátou, takže jako v tomhle směru to možná nějaký vliv mělo, že sem s ním něco jako probral, ale pak sem od nich z domu jednou odešel, protože jsem se s ním pohádal a už jsem si řekl že to jsou žabomyší války. Nebo jako že už to bylo příliš mnoho sporů, který vyústily v to, že jsem už řekl, že chci jít pryč. Že už tam víc nechci být.

A když se ještě vrátím k tomu, že mamčinýho manžela bereš jako konkurenci, jak si to myslel? Konkurenci sám sobě, nebo tátovi?

Sobě. Jako já to nikdy nebral tak, že by zabíral místo, který by mohl brát táta. Já už jsem jako nechtěl, aby se k sobě vrátili. Máma si s ním taky musela zažít peklo. On je ke všemu hrozně laxní.

A když se na ten samotný rozvod a jeho průběh podíváš s odstupem času, jak vnímáš chování tvých rodičů? Udělali nějaké chyby? Udělal bys ty něco jinak?

No tak já v podstatě ani nezaznamenal, že k nějakýmu rozvodu dochází. Máma nám to akorát oznámila a pak už to šlo mimo nás. Já se na to jako nedívám jako na nějaký období, kdy bych seděl někde v depresích nebo tak. Prostě jsem to bral tak jak to šlo. Problémy byly akorát s tím, jak táta platil alimenty, prostě neměl peníze no... A jinak jako asi hodně dlouho počkám, než budu chtít mít dítě, protože jako nemám zapotřebí někoho přivést na svět a pak se o něj nestarat. Jako jinak bych udělal to, že bych se s ním rozhodně bavil, zlepšil bych komunikaci.

Tak jo. Už tě nebudu dýl trápit. Položím ti poslední otázku. Myslíš, že ten rozvod ovlivnil tvůj partnerký život?

Jo to je možný. Já nevím, jestli je to kvůli tomu, ale jsem samotář a těžko se toho vzdávám. Nevím, jestli to s tím souvisí.

Příloha č. 3 – Dotazníkové šetření

Dotazníkové šetření k bakalářské práci

Dobrý den,
jmenuji se Karolína Vlasatá, DiS a jsem studentkou Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy, oboru Sociální pedagogika. V rámci své absolventské práce, na téma Rozvod a jeho vliv na dítě (2015), jsem zkoumala jaký má rozvod skutečný vliv na osobnost dítěte a na jeho psychosociální vývoj. Pro tento výzkum jsem oslovila převážně své vrstevníky a známé, kteří si rozvodem svých rodičů sami prošli. Jde o již dospělé jedince, kteří mají sourozence, se kterým rozvod prožívali. Pro bakalářskou práci jsem se rozhodla výzkum rozšířit o poznatky jejich rodičů (Vás), protože se domnívám, že je třeba výzkum doplnit o jejich (vaše) stanovisko. Z toho důvodu se otázky v dotazníku týkají pouze těchto sourozenců.
Tento dotazník je zcela anonymní a vyhodnocení bude použito ke stanovení obecných závěrů k této problematice. Buďte ujištěni, že v dotazníku neexistují žádné špatné či dobré odpovědi, jedná se pouze o mínění a stanoviska respondentů.
Žádám Vás tedy o vyplnění tohoto dotazníku, který Vám nezabere více než 30 minut.

*Povinné pole

Profil respondenta

1. Jaké je Vaše pohlaví? *

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Muž
☐ Žena

2. Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání? *

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Základní vzdělání
☐ Střední vzdělání s výučním listem
☐ Střední vzdělání s maturitou
☐ Vyšší odborné vzdělání
☐ Vysokoškolské vzdělání

3. Jaký je Váš rodinný stav? *

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ženatý/ vdaná
☐ Vdovec/ vdova
☐ Rozvedený/ rozvedená

4. V kolika letech jste se oženil/vdala v tomto konkrétním případě? *

.....

5. Kolik Vám bylo let, když jste se rozváděli? *

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ 20-25 let
- ☐ 26-30 let
- ☐ 31-35 let
- ☐ 36-40 let
- ☐ 41-50 let
- ☐ 51 a více

6. Kolik let Vaše manželství trvalo? *

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5
- ☐ 6
- ☐ 7
- ☐ 8
- ☐ 9
- ☐ 10
- ☐ více

7. Uveďte prosím příčiny rozvodu: *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- ☐ Nevěra
- ☐ Nezáměr o rodinu
- ☐ Zlé nakládání, odsouzení za trestný čin
- ☐ Neuvážený sňatek
- ☐ Alkoholismus
- ☐ Zdravotní důvody
- ☐ Sexuální neshody
- ☐ Jiné:

Otázky týkající se rozvodu

Jde o rozvod manželství, jenž se týkal sourozenců z předešlého výzkumu.

8. Jak jste sdělil/a svým dětem, že se budete rozvádět? *

.....

.....

.....

.....

9. Bylo někdy alespoň jedno dítě svědkem soudního přelíčení? *

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ano
- ☐ Ne

10. Využil/a jste v průběhu rozvodu alespoň pro jedno Vaše dítě pomoci nebo rad dětského psychologa, psychiatra nebo výchovného poradce? *

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ano
- ☐ Ne
- ☐ Jiné:

11. Předcházely Vašemu rozvodu časté hádky? *

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ano
- ☐ Ne

12. Byly někdy Vaše děti svědky hádek s Vaším partnerem? *

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ano
- ☐ Ne
- ☐ Nevím

13. Vyjadřovaly Vaše děti otevřeně nesouhlas s rozvodem? *

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ano
- ☐ Ne
- ☐ Nevím

14. Snažily se Vaše děti zabránit rozvodu? *

Jedná se především o pokus znovu sblížit rodiče a tím zabránit rozvodu.
Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ano
- ☐ Ne
- ☐ Nevím

Porozvodová situace

15. Do jakého typu péče byly Vaše děti svěřeny? *

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Společná péče
- ☐ Střídavá péče
- ☐ Byly svěřeny do péče matky
- ☐ Byly svěřeny do péče otce
- ☐ Jiné:

16. Jak Vaše děti reagovaly na odchod jednoho z rodičů? *

.....

.....

.....

.....

17. Našel/našla jste si nového partnera? *

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ano
- ☐ Ne

18. Kdy jste si našel/našla nového partnera?

Pokud jste na předchozí otázku odpověděli NE, tuto otázku prosím nevyplňujte.

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Před rozvodovým řízením
- ☐ V průběhu rozvodového řízení
- ☐ Do jednoho roku po rozvodovém řízení
- ☐ Později

19. Jak Vaše dítě reagovalo na nového partnera?

Pokud jste na předchozí otázku odpověděli NE, tuto otázku prosím nevyplňujte.

.....

.....

.....

.....

20. Zhoršil se po rozvodu školní prospěch nejméně jednoho z dětí? *

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ano
- ☐ Ne
- ☐ Nevím
- ☐ Jiné:

21. **Zaznamenal/a jste nejméně u jednoho z Vašich dětí zhoršení nálady, zvýšenou plačtivost či depresi? ***

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ano
☐ Ne
☐ Nevím

22. **Zaznamenal/a jste nejméně u jednoho z Vašich dětí problémy ve školním kolektivu? ***

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ano
☐ Ne
☐ Nevím

23. **Zaznamenal/a jste nejméně u jednoho z Vašich dětí problémy s pomočováním nebo koktáním? ***

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ano
☐ Ne
☐ Nevím

24. **Zaznamenal/a jste nejméně u jednoho z Vašich dětí problémy s úteký? ***

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ano
☐ Ne
☐ Nevím

25. **Vyskytla se nejméně u jednoho z dětí zvýšená lhavost? ***

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ano
☐ Ne
☐ Nevím

26. **Svěřovalo se Vám alespoň jedno z dětí se svými pocity? ***

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ano
☐ Ne

27. **Svěřovalo se alespoň jedno z dětí se svými pocity jiné blízké osobě? ***

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ano
☐ Ne
☐ Nevím

28. Svěřoval/a jste se svým dětem se svými pocity? *

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ano
☐ Ne

29. Setkal/a jste se někdy s projevy nenávisti dítěte vůči Vaší osobě, způsobenými druhým rodičem? *

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Ano
☐ Ne
☐ Jiné:

30. Jak podle Vašeho názoru zvládlo rozvod Vaše starší dítě? *

Označte jen jednu elipsu.

	1	2	3	4	5	
Velmi dobře	☐	☐	☐	☐	☐	Velmi špatně

31. Jak podle Vašeho názoru zvládlo rozvod Vaše mladší dítě? *

Označte jen jednu elipsu.

	1	2	3	4	5	
Velmi dobře	☐	☐	☐	☐	☐	Velmi špatně

32. Určete tvrzení nejbližší skutečnosti: *

Označte jen jednu elipsu.

- ☐ Rozvod proběhl šetrně k dětem a ty ho výborně zvládly
☐ Rozvod proběhl šetrně k dětem, ale přesto ho děti zvládaly velice špatně
☐ Náš rozvod měl několik nedostatků, ale naše děti to zvládly na jedničku
☐ Náš rozvod měl několik nedostatků a ty se vážně podepsaly na stavu a chování našich dětí
☐ Rozvod proběhl velmi bouřlivě, ale naše děti ho zvládly na jedničku
☐ Rozvod proběhl velmi bouřlivě a to se vážně podepsalo na stavu a chování našich dětí
☐ Jiné:

33. Pokud byste měli možnost něco na tomto rozvodu změnit, co by to bylo?

.....
.....
.....
.....
.....

34. **Potýkají se dnes Vaše děti s problémy, které souvisejí s Vaším rozvodem? ***

Označte jen jednu elipsu.

☐ Ano

☐ Ne

☐ Jiné:

35. **Pokud ANO, s jakými?**

.....

.....

.....

.....

36. **Pokud Vás v průběhu dotazníku napadlo cokoli, co by mělo být řečeno, zde máte prostor se vyjádřit.**

.....

.....

.....

.....

Závěr dotazníkového šetření

Závěrem mého dotazníku bych Vám ráda poděkovala za jeho vyplnění. Veškerá data budou anonymně vyhodnocena a použita pouze pro účely bakalářské práce. Velmi si vážím Vaší otevřenosti a upřímnosti při vyplňování dotazníku.